

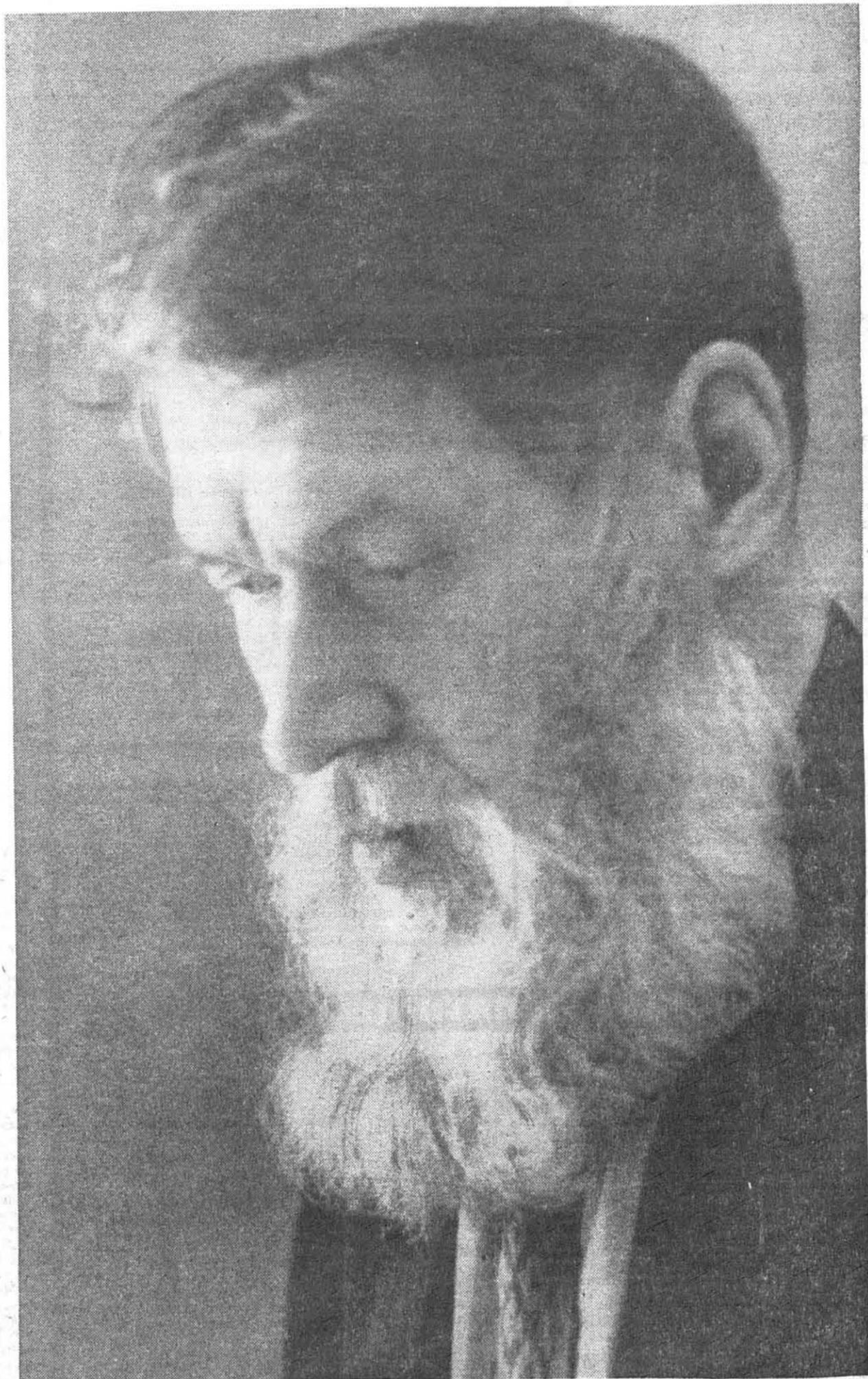
Літаратура і мастацтва

Год выдання 39-ы
№ 42 (2503)
ПЯТНІЦА
17
ліпеня 1970 г.

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАУЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

ВЫХОДЗІЦЬ РАЗ У ТЫДЗЕНЬ НА ШАСНАЦЦІ СТАРОНКАХ.

Цана 8 кап.

Уладзімір
Дубоўка...
Ён быў адным
з маладых
пачынальнікаў
беларускай
савецкай
літаратуры.

Цяпер пра яго
можна сказаць:
«старэйшы»,
«патрыярх».

Артыкул літаратуразнаўцы
Д. Бугаёва пра Ул. Дубоўку
«Далягляды паэта» чытайце на
стар. 6—7.

ПЛЕНУМ ЦЭНТРАЛЬНАГА КАМІТЭТА КАМУНІСТЫЧНАЙ ПАРТЫІ САВЕЦКАГА САЮЗА

13 ліпеня 1970 года адбыўся Пленум Цэнтральнага Камітэта Камуністычнай партыі Савецкага Саюза.

Пленум разгледзеў пытанне аб скліканні чарговага XXIV з'езда КПСС.

Па гэтым пытанні на Пленуме выступіў Генеральны сакратар ЦК КПСС тав. Л. І. БРЭЖНЕЎ.

Пленум ЦК прыняў адпаведную пастанову. Пленум разгледзеў таксама пытанні першай сесіі Вярхоўнага Савета СССР восьмага склікання.

АБ СКЛІКАННІ ЧАРГОВАГА XXIV З'ЕЗДА КПСС

ПАСТАНОВА ПЛЕНУМА ЦК КПСС,
прынятая 13 ліпеня 1970 года

1. Склікаць чарговы XXIV з'езд КПСС у сакавіку 1971 года.

2. Зацвердзіць наступны парадак дня з'езда:

1) Справаздачны даклад Цэнтральнага Камітэта КПСС—дакладчык Генеральны сакратар ЦК КПСС тав. Брэжнеў Л. І.

2) Справаздачны даклад Цэнтральнай рэвізійнай камісіі КПСС—дакладчык старшыня Рэвізійнай камісіі тав. Сізоў Г. Ф.

3) Дырэктывы XXIV з'езда КПСС па пяцігадовому плану развіцця народнай гаспадаркі СССР на 1971—1975 гады—дакладчык Старшыня Савета Міністраў СССР тав. Касыгін А. М.

4) Выбары цэнтральных органаў партыі.

3. Устаноўце наступныя нормы прадстаўніцтва на XXIV з'езд КПСС: адзін дэлегат з рашаючым голасам ад 2.900 членаў партыі і адзін дэлегат з дарадчым голасам ад 2.900 членаў партыі.

4. Дэлегаты на XXIV з'езд КПСС выбіраюцца згодна са Статутам партыі закрытым (тайным) галасаваннем на абласных, краевых партыйных канферэнцыях і з'ездах Кампартый саюзных рэспублік. Выбары дэлегатаў на з'езд КПСС ад Кампартыі Украіны, Беларусі, Узбекістана і Казахстана праводзяцца на абласных партыйных канферэнцыях.

Камуністы, якія састаяць у партыйных арганізацыях Савецкай Арміі, Ваенна-Марскога Флоту, унутраных і пагранічных войск, выбіраюць дэлегатаў на XXIV з'езд КПСС разам з адпаведнымі тэрытарыяльнымі партыйнымі арганізацыямі на абласных, краевых партканферэнцыях або з'ездах Кампартый саюзных рэспублік.

Камуністы, якія састаяць у партыйных арганізацыях часцей Савецкай Арміі і Ваенна-Марскога Флоту, што знаходзяцца за граніцай, выбіраюць дэлегатаў на XXIV з'езд КПСС на партыйных канферэнцыях адпаведных вайсковых злучэнняў.

ад пятніцы да пятніцы

У ГЭТЫЯ ДНІ...

...ПАЧАУСЯ

у Мінску Усесаюзнае семінар «Прамысловая архітэктура», на які з'ехалася больш сарака архітэктараў з Масквы, Ленінграда, Ташкента, Нова-Сібірска, Пяцігорска, Варонежа, Грознага, Душанбе і іншых гарадоў краіны.

На семінары будуць прачытаны лекцыі: «Важнейшыя напрамкі развіцця прамысловай архітэктуры», «Прамысловасць і сучаснае гарадабудаванне», «Прамысловыя вузлы Беларусі»,

«Новыя тыпы прамысловых будынкаў» і іншыя. Перад удзельнікамі семінара выступяць сакратар праўлення Саюза архітэктараў СССР М. Кім, старшыня Дзяржбуда БССР У. Кароль, галоўны архітэктар Інстытута «Белпрампраект» І. Боўт, спецыялісты ў галіне прамысловай архітэктуры.

Семінар працягнецца да 24 ліпеня.

...АДРЫЛАСЯ

персанальная выстаўка твораў беларускага жывапісца М. Беляніцкага ў

ЗУСІМ нядаўна, як усенароднае свята, прайшлі ў нашай краіне выбары ў Вярхоўны Савет СССР. Адаўшы свае галасы за кандыдатаў непарушнага блоку камуністаў і беспартыйных 153 мільёны выбаршчыкаў зноў прадэманстравалі перад усім светам маналітную згуртаванасць працоўных вакол Цэнтральнага Камітэта Камуністычнай партыі, Савецкага ўрада.

Два дні — 14—15 ліпеня 1970 года ў Маскве ў Вялікім Крамлёўскім палацы засядалі народныя выбраннікі — удзельнікі першай сесіі Вярхоўнага Савета СССР восьмага склікання.

Дэпутаты выбралі Мандатныя і пастаянныя камісіі Савета Саюза і Савета Нацыянальнасцей, зацвердзілі Указы Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР.

Па прапанове Генеральнага сакратара ЦК КПСС Л. І. Брэжнева, зробленай па даручэнні ЦК КПСС, дэ-

ПЕРАМОЖНЫМ ЛЕНІНСКІМ КУРСАМ

ПЕРШАЯ СЕСІЯ ВЯРХОЎНАГА САВЕТА СССР
ВОСЬМАГА СКЛІКАННЯ

путаты на сумесным пасяджэнні абедзвюх палат аднагалосна выбралі Старшынёй Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР Мікалая Віктаравіча Падгорнага.

М. В. Падгорны ад імя партыйнай групы Вярхоўнага Савета СССР і Саветаў Старэйшын палат унёс на разгляд дэпутатаў прапановы аб намесніках Старшыні, сакратару і членах Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР.

У адпаведнасці з Канстытуцыяй СССР у склад Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР было аднагалосна выбрана 15 намеснікаў старшыні — па аднаму ад кожнай саюзнай рэспублікі, сакратар Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР і 20 членаў Прэзідыума.

Сесія Вярхоўнага Савета СССР разгледзела пытанне аб урадзе СССР.

Па прапанове таварыша Л. І. Брэжнева, падтрыманай партыйнай групай Вярхоўнага Савета СССР і Саветаў Старэйшын палат, Старшынёй Савета Міністраў СССР быў зноў адзінагалосна назначаны Аляксей Мікалаевіч Касыгін.

Па прадстаўленні А. М. Касыгіна Вярхоўны Савет зацвердзіў састаў урада СССР — Савет Міністраў СССР. Першымі намеснікамі Старшыні Савета Міністраў зацверджаны члены Палітбюро ЦК КПСС К. Т. Мазураў і Д. С. Паліянскі.

Сесія разгледзела праект Асноў заканадаўства Саюза ССР і саюзных рэспублік аб працы і аднагалосна прыняла Закон аб зацвярджэнні Асноў заканадаўства Саюза ССР і саюзных рэспублік аб працы.

Вярхоўны Савет СССР прыняў Заявы ў сувязі з пашырэннем агрэсіі амерыканскага Імперыялізму ў Інданезія і пра становішча на Блізкім Усходзе.

Першая Сесія Вярхоўнага Савета СССР восьмага склікання, якая праходзіла ў знамянальны ленынскі год, у дні, калі камуністы, усе савецкія людзі рыхтуюцца да дваццаці чацвёртага з'езда КПСС, прадэманстравала непарушнае адзінства савецкага народа, яго адданасць ідэям камунізма.

Па матэрыялах ТАСС.

УЗНАГАРОДА ВДНГ

Узнагароджана дыпламам трэцяй ступені ВДНГ СССР кінастудыя «Беларусьфільм» (дакументальная кінастужка «Пастух»), пераможца Усесаюзнага конкурсу перыядычнага друку, радыё, тэлебачання і кіно за лепшую прапаган-

ду поспехаў краіны ў галіне палітычнага, гаспадарчага і культурнага будаўніцтва, развіцця навукі і тэхнікі, уздыму матэрыяльнага дабрабыту савецкага народа.

Стваральнікі фільма рэжысёр І. Пікман і сцэнарыст М. Замскі ўзнагароджаны Галоўным камітэтам ВДНГ СССР адпаведна сярэбраным і бронзавым медалямі.

СТО РАДКОЎ з рэдакцыі

ШТО ВЯЗЕШ З САБОЙ?

На афішы было імя актрысы, якая ўжо мае добрую рэпутацыю мастацкага чытальніка з разнастайным рэпертуарам, дзе грамадзянская публіцыстыка змяняецца сатырычным вершам, а лірыка кахання — жартулівай байкай. І жыхары раённага мястэчка раскупілі білеты на канцэрт. Зала была поўная. І сапраўды, спачатку ўсе былі задаволены, асабліва, калі актрыса выконвала сваю праграму. Але потым яна пачала выступаць у ролі канферансье, і тут зала здзівілася: куды падзелася тое пачуццё гумару, той густ, з якімі выконваліся вершы?! Эстрадныя жартычкі «з барадоў», анекдоты, як кажуць, далёка не першага гатунку, а калегі па канцэртнай брыгадзе атрымлівалі з вуснаў канферансьеркі «дасціпныя» характарыстыкі («перакананы і непахісны халасцяк», «шукальнік нявесты і абавязкова бландзінкі» і г. д.). Музыканты ансамбля, які суправаджае гэтую групу, вымушаны былі крыўляцца, «падыгрываць» такому канферансу, прыкідвацца, нібы іх радуе або крыўдзіць «выкрыццё»... І гэта паўтаралася амаль перад кожным новым нумарам.

«Нас, жыхароў так званай глыбінкі, абурала не тое, што нам прапанавалі банальшчыну, а дзіўная для сталічных артыстаў манера трымацца на эстрадзе перыферыйнага гарадка. Яны нібы і не падазравалі аб тым, што тутэйшыя людзі даўно навучыліся адрозніваць сапраўднае мастацтва ад яго сургагату і таннай халтуры», — піша нам адзін чытач з таго гарадка. Мы разумеем яго, гэтага чытача, і, шчыра кажучы, не разумеем «носьбітаў» сургагату і халтуры. Здаецца, дзеячы мастацтва ўсіх рангаў і жанраў ведаюць, што цяпер, у сярэдзіне XX стагоддзя, няма ў рэспубліцы такіх «глухіх ускраін», куды можна везці абшчы, бо там, маўляў, «усё з'ядуць». Не тыя ж часы!

Цяпер глядач праз радыё, кіно, тэлебачанне далучаецца да характа сапраўднага мастацтва адначасова са сталічнымі жыхарамі. Яму ёсць з чым параўноўваць. І, канечне, агульная сярэдняя адукацыя, акрамя ўсяго іншага, узнімае мастацкія густы і эстэтычныя запатрабаванні людзей. Гэта калісьці было, што недзе на вёсцы ў Палессі пасля вопліччай хлапчукоў «Артысты прыехалі!» старыя, бывала, казалі: «Што ж рабіць — ці то бялізну хаваць, ці то хлеб-соль ім несці!» Такія прыклады і дагэтуль прыводзяць у сваіх успамінах пра 20-я гады былыя галубоўцы. Сённяшні, глядач — адукаваны і дасведчаны — разумна і тонка ацэньвае ўсё, што яму паказваюць са сцэны.

Зразумела, ва ўсе часы былі і, мабыць, будучы сярод глядачоў і дылетанты. Толькі хто ж гэта будзе дагаджаць ім! І крыўдна робіцца за нашых акцёраў з філармоніяй, або за вядучых тэатры рэспублікі, калі яны складаюць рэпертуар гастролляў з разлікам якраз на такую частку публікі. Скажам, колькі гадоў Магілёўскі абласны тэатр па гарадах і вёсках вазіў «Замак Броўдзі» па рамана А. Кроніна, хоць рэжысёр і выканаўцы роляў даўно ведалі, што інсцэніроўка зроблена зусім спрошчаная, і спектакль даўно «хістаўся!» Аб якім творчым узроўні можна гаварыць, калі ўдзельнікі спектакля «Крымінальнае танга» Гродзенскага тэатра за чатыры тыдні гастролля на Віцебшчыне выступілі 23 разы (часцей, чым разы дзень!). Камерцыйныя меркаванні ў такіх выпадках адсоўваюць на другі план усе астатнія. А пра «амбіцыю», пра творчае аблічча пачынаюць думаць тады, калі спектакль так састарэе, што яго сарамна іграць...

На жаль, часта яшчэ можна назіраць, як госці з Мінска або з абласнога гарада іграюць для «тутэйшай публікі» нікчэй за свае магчымасці. Здарэецца, і не па сваёй віне, а з-за таго, што дырэкцыя на гастролі ганяецца за колькаснымі паказчыкамі і «выціскае» план, адкідаючы ў бок меркаванні выхаваўчага значэння і прэстыжу групы. Напрыклад, у мінулым нумары нашай газеты дырэктар Акадэмічнага тэатра імя Я. Купалы нават абвінавачваў «Літаратуру і мастацтва» ў парушэнні... праваў кіраўніцтва тэатрам. Што ж гэта за парушэнне! Аўтар артыкула «Размова па шчырасці» спасылкаецца на леташняе выказванне газеты адносна таго, што такая пагоня за колькаснымі гастрольных спектакляў стамляе акцёраў, а гэта ў сваю чаргу, адмоўна адбіваецца на ідэйна-мастацкім узроўні іх выступленняў. Сапраўды, калі вы кожны вечар прымусяце іграць нават самых адмысловых майстроў «Дзесяць сутак за каханне» або хоць і добрую, але састарэлую «Лявоніху на арбіце», яны перастаюць па-творчаму ставіцца да кожнага новага выхаду на сцэну, будучы механічна паўтараць завуванае або [дзея «асвяжэння»] расквечваць адсябялінай. Гэта, дарэчы, часам і назіраецца ў названых спектаклях, асабліва ў «Лявонісе», калі яе амаль штовечар возяць з аднаго клуба ў другі...

«Што ты вязеш на гастролі!» — таксама пытанне трэба рабіць дзівам кожнага гастрольнага выступлення артыстаў, празираць і змест, і форму дзейнасці «не дома». Тады будзе вышэй якасць мастацкай творы, а глядач і ў раённай адукацыі будзе мець права на свае думкі і

БУДЗЕЦЕ летам падлятаць да Мінска, зірніце ў аленца самалёта, горад — квадратны і прамавугольнікі камяніц, якія з вышнімі выглядаюць лягальнымі — акружаныя злёным калцом. «Кальцо» гэтак — наш Мінск сельскі раён.

Адразу ўяду ў курс. Плошча — 2014 квадратных кіламетраў, насельніцтва — 120 тысяч чалавек. Прафесія большасці з іх — земляробы. 47 калгасаў, саўгасаў, доследных і эксперыментальных гаспадарак штогод выдаюць «на гара» тысячы тон збожжа, бульбы, гародніны, мяса, малака і іншай сельскагаспадарчай прадукцыі.

У сельскай гаспадарцы (ды ці толькі ў сельскай) многае вызначаецца параўнаннем. Летась сярэдні ўраджай збожжа ў раёне склаў 19,4 цэнтнера з гектара, бульбы — 146, на кожныя 100 гектараў сельгасугоддзяў было атрымана на 540 цэнтнераў малака і 80 — мяса. І яшчэ адну лічбу назаву — 90 мільёнаў яек далі нашы птушкагадоўчыя гаспадаркі. Пяць гадоў назад мы мелі ўсяго гэтага на 40—50 працэнтаў меней.

Прашу ўспрымаць гэта не як пахвальбу, не як сведчанне мясцовага «патрыятызму» (хаця, між іншым, зусім нядрэнна быць патрыятам свайго горада, раёна, нават вуліцы), а як жаданне абмяляваць рэальнае становішча.

Поспехі, якіх мы дамагліся ў апошнія гады (наш раён, вядома, не выключэны з правіла) — вынік, як гаворыцца ў дакументах ліпеньскага Пленума ЦК КПСС, ажыццяўлення выпрацаванага партыйнай курсу на хімізацыю, меліярацыю зямель і комплексную механізацыю сельскагаспадарчай вытворчасці, на павышэнне эканамічных стымуляў у развіцці калгасаў і саўгасаў.

Сёння на ўзбраенні сельскіх працаўнікоў раёна, больш двух тысяч трактараў, столькі ж аўтамашыны, 420 збожжавых і 166 бульбаўборачных камбайнаў і шмат іншай сельскагаспадарчай тэхнікі.

Кожны з нас добра помніць час, калі мінеральныя ўгнаенні ўжываліся, як кажуць, толькі для паху. Прыездзеш, бывала, у гаспадарку, дык толькі і чуеш — калі, маўляў, ужо дадуць нам удо-сталь аміячні, суперфасфату, калійных угнаенняў...

Сёння з усім гэтым стала веселей. На кожны гектар пасеваў летась, напрыклад, было ўнесена па тры-чатыры цэнтнеры мінеральных угнаенняў.

Але галоўнае наша багацце, наш залаты фонд — людзі. Цудоўныя працаўнікі, сапраўдныя героі. Я свядома не называю прозвішчаў, бо пералічваць давялося б вельмі і вельмі доўга.

Прадбачу, што ў гэтым месцы той-сёй з чытачоў чакае гаворкі аб праблеме рабочай сілы ў вёсцы, тым больш, што раён наш прыгародны. Сапраўды, у апошнія гады на старонках друку дыскусійца пытанне аб міграцыі сельскага насельніцтва, асабліва моладзі, у горад. Выказваюцца самыя розныя думкі, часам дыяметральна процілеглыя. Адны гарачыя галовы рэкамендуюць адміністрацыю забараніць міграцыю, другія — наадварот, заахвоціць яе. Мая думка — трэба вырашаць гэтую праблему вельмі асцярожна, каб не нанесці шкоды ні сельскай гаспадарцы, ні нашай прамысловасці.

Скажу адразу, у нашым раёне праблемы рабочай сілы не існуе, хоць побач сталіца. Я б мог нагадаць нямаля прыхладаў, калі людзі з горада вяртаюцца ў вёску, просіць даць ім тут работу. Прычына? Няспынны рост дабрабыту вёскі. Сярэдні заробак сельскага працаўніка ў нас наблізіўся да 80—90 рублёў у месяц і мае тэндэнцыю росту ў межах прыкладна 8—9 працэнтаў у год (пры 15—17 працэнтах павышэння прадукцыйнасці працы). Нагадаю яшчэ некалькі даволі цікавых лічбаў. Сума грашовых укладаў у ашчадныя касы раёна складае зараз 24 мільёны рублёў. У нас ёсць 20 тысяч тэлевізараў, 9 тысяч матацыклаў і мопедаў, 12 тысяч газавых пліт, 6 тысяч пральных машын. Банальныя лічбы? Для таго, хто ўсё яшчэ карыстаецца гэтым. Для вясцоўцаў жа — гэта прыкметы заможнага жыцця, дабрабыту, калі хочаце — гарадской цывілізацыі, якой прагнуць многія маладыя людзі.

Калі доўга працуеш на адным месцы, бываеш у адных і тых жа мясцінах, неяк прызвычайваешся, часам, не заўважаеш перамен, якія адбываюцца фактычна на тваіх вачах. І толькі калі-нікалі (пад настрой) раптам успамінаеш, што яшчэ два-тры гады назад не было, скажам, у гэтай вёсцы цяперашняй вуліцы, мураваных дамоў, дома культуры, школы... За апошнія гады ў нас вырасла некалькі пасёлкаў гарадскога тыпу з усімі выгодамі. Можна нагадаць хаця б саўгас «Водму», калгас «Новы быт», фабрыку гародніны і г. д.

Ёсць іншыя фактары, якія «трымаюць» моладзь у вёсцы. Наш раён узнагароджаны пераходнымі сцягамі аблвыканкома не толькі, скажам, за вытворчасць малака, а і за добрую падрыхтоўку школ да навучальнага года, за арганізацыю спартыўнай работы (у раёне 160 лярвічых фізкультурных арганізацый), мастацкай самадзейнасці (нашы самадзейныя артысты заваявалі шмат дыпламаў на абласных і рэспубліканскіх аглядах), ідэяфікацыі.

Але ці сведчыць гэта, што ўсё ў нас у ажурцы? Вядома ж, не. Ёсць пэўныя цяжкасці, якія нам трэба пераадолець, ёсць праблемы, якія неабходна вырашыць. Адным словам, ёсць яшчэ да чаго прыкласці розум і рукі.

У сучасных умовах рашаючым фактарам, які вызначае далейшае развіццё сельскай гаспадаркі, з'яўляюцца інтэнсіфікацыя вытворчасці, яе тэхнічнае пераўзбраенне. Іншага шляху няма. Сапраўды, мы ўжо даўно не маем магчымасці расшыраць пасяўныя плошчы. Ды якое там — расшыраць. Пасяўныя плошчы ў нас змяншаюцца, бо на іх наступае і наступае горад.

Інтэнсіфікацыя. Уззяць з зямлі ўсё, што яна можа даць. За пяцігоддзе мы мяркуюем павялічыць ураджайнасць збожжа на 10—12 цэнтнераў, бульбы — удвая. Ці рэальна гэта? Рэальна. Ужо цяпер асобныя брыгады вырошчваюць па 30—35 цэнтнераў збожжа, па 300—320 — бульбы. Зна-

М. БУЛАЎСКІ,

першы сакратар
Мінскага РК КПБ

ПРАБЛЕМЫ ЧАСУ, ПРАБЛЕМЫ РОСТУ

чыць, трэба толькі падцягнуцца да ўзроўню перадавікоў.

Калгасы і саўгасы раёна, дзякуючы росту эканомікі, маюць усе магчымасці ў новай пяцігодцы асігнаваць прыкладна ў паўтара разы больш сродкаў на капітальнае будаўніцтва і набыццё тэхнікі. Як правільна падкрэсліваецца ў дакументах ліпеньскага Пленума, тут патрабуецца актыўная дапамога будаўнічых і прамысловых міністэрстваў і ведамстваў.

Калі гаворыць пра тэхніку, дык нас часам не задавальняе яе якасць і, галоўнае, асартымент. Дагэтуль застаецца праблемай забеспячэнне машына-трактарнага парку запчасткамі. Нагадаю толькі адзін факт — зараз у раёне прастойвае за адсутнасці запчастак дзясць працэнтаў аўтамашыны.

Асартымент? Вузкі. Адны і тыя ж трактары і машыны, тыя ж камбайны. А вось, скажам, камбайны «СК-4», якімі мы карысталіся дзясцігоддзі, цяпер ўжо не задавальняюць. Пры цяперашняй ураджайнасці — 20—25 цэнтнераў — яны маламагутныя.

Вузкае месца — механізацыя вырошчвання гародніны. Па сутнасці, тут у нас па сённяшні дзень шырока ўжываецца ручная праца, асабліва на ўборцы. Няма машын для ўборкі морквы, капусты, цукровых буракоў. Словам, навукова-тэхнічная думка трохі адстае.

Калі ўжо я закрануў у нейкай ступені «ўзаемаадносінны» вёскі і горада, не магу не сказаць пра работу нарыхтоўчых арганізацый.

Атрымліваецца парадаксальная рэч — калгас цэлы год б'ецца, каб вырасіць высокі ўраджай гародніны, яблык, а ў яго пасля гэтуго прадукцыю не бяруць. Гаспадарка затраціла пэўныя сродкі, праца — дзеля чаго? Каб скарміць памідоры жывёле? У 1967 годзе ледзь не палавіну яблык, памідораў і гуркоў у нас давялося скарміць свінням і каровам.

А маральны фактар? Ці захава чалавек вырошчваюць гуркі, калі ён ведае, што карысці ад гэтага амаль ніякай.

Дык мо ў нас перавытворчасць гародніны і фруктаў, мо гараджане не хочуць купляць яе? Вачу ўсмяхні. Не хапае. Ды і не вельмі танная пакуль што ў нас гародніна.

І яшчэ. Мо гэта і не мае да нас прамых адносін, ва ўсякім разе мы за гэта не адказваем, але праісці мима нельга.

Прыездзеш на поле і не налюбуешся — гуркі, капуста, памідоры, морква — хоць на выстаўку. У магазіне на гэтуго гародніну глядзець прыкра — гуркі пабітыя, памідоры падушаныя, капуста чорная. А што за дзіва — пакуль гэтая гарод-

ніна дойдзе да пакупніка, яе сем разоў перагружаць з машыны на машыну. Я бачыў, як згружаюць калы магазіна гуркі — як бульбу, навалом. Дарэчы, бульбу вясной ў магазіне лепш не купляй. Гнілая. У горадзе сталовую бульбу хаваюць не ў спецыяльных сховішчах (іх не хапае), а ў буртах. Дзе ж яна захавае свой таварны выгляд?

Гаспадарскае вока. Яго нам часам не хапае. Трэба выходзіць гаспадарскі падыход да ўсяго. І гэта не менш адказная задача, чым вырасіць высокі ўраджай.

Горад нам здорава дапамагае, а зараз, згодна з рашэннем Пленума, гэтая дапамога значна ўзрастае. Але ёсць яшчэ кіраўнікі, якія да зямлі, да сельскай гаспадаркі ставяцца па-спажывецку. Для іх вышэй за ўсё ведамасныя інтарэсы. Астатняе не цікавіць.

На тэрыторыі нашага раёна — больш 200 прамысловых кар'ераў. Многія з іх даўно выпрацаваны. Зараз з дапамогай закона аб зямлі (вельмі добры закон) мы прымушаме вінаватых прыводзіць гэтыя кар'еры ў парадак.

Кожны разумее — прамысловасці патрэбна сыравіна. Хто можа быць супраць? Але крыўдна, што людзі, якім даручаны яе пошук і здабыча, ставяцца часам да гэтай справы з мінімальнай адказнасцю.

Нядаўна быў такі выпадак. Адно прадпрыемства папрасіла калгас імя Гастэлы адвесці яму ўчастак зямлі для здабычы гліны, маўляў, на тым месцы вельмі добрая гліна. Гастэлаўцы, праўда, не вельмі ахвотна згадзіліся (участак гэты вельмі ўраджывы). І што ж? Рабочыя пакапаліся, і паехалі — аказалася, што не тая гліна, якая патрэбна.

А на землях саўгаса «Бальшавік» і калгаса імя Войкава прамыслоўцы нядаўна распачалі нейкія свае работы наогул без дазволу мясцовага кіраўніцтва...

Зямля-карміцелька. Усё яна дае чалавеку. Узамен патрабуе толькі пашаны, клопату.

У Пастанове ліпеньскага Пленума ЦК КПСС асаблівае значэнне надаецца павелічэнню вытворчасці прадукцыі жывёлагадоўлі. Усё гэта мае самае непасрэднае дачыненне да нас — раён спецыялізуецца па вытворчасці малака, мяса, яек.

Не хацелася б стамляць чытача лічбамі, але без іх не абыходзіцца. Зараз у нас на кожныя 100 гектараў сельскагаспадарчых угоддзяў налічваецца 51 галава буйнай рагатай жывёлы, у тым ліку 19 кароў. У бліжэйшыя гады гэтыя лічбы значна павялічацца.

Якія цяжкасці на гэтым шляху? Па-першае, памышканні. Жывёла стаіць у нас цесна. Пабудаваць новы кароўнік, цялятнік, свінарнік ўсё яшчэ складана. Не з-за адсутнасці сродкаў. Грошы за раз ёсць амаль ва ўсіх гаспадарках. Не паспявае за патрэбамі сяла наша будаўнічая індустрыя.

І «Міжкалгасбуд», і перасоўныя механізаваныя калоны Міністэрства сельскага будаўніцтва, на жаль, пакуль што не задавальняюць нашых патрэб. Я маю на ўвазе і тэмпы, і якасць.

У пачатку свайго расказу я назваў лічбы, што характарызуюць тэхнічнае ўзбраенне сельскай гаспадаркі раёна. На жаль, яны датычаць толькі паляводства, хаця і тут у сэнсе якасці не ўсё ў парадку. У жывёлагадоўлі пераважае ручная праца. І мне хочацца папракнуць праекціроўшчыкаў, вучоных, якія працуюць у гэтай галіне. Няма ў нас добрага праекта малочна-таварнай фермы, дзе б была не толькі поўная комплексная механізацыя працэсінных работ — даенне, прыгатаванне і скормліванне кармоў, ачыстка памяшкання — але і пакоі для адпачынку жывёлаводаў, душ і іншыя выгоды.

Зараз шмат гавораць і пішуць пра ўкараненне на прадпрыемствах тэхнічнай і прамысловай эстэтыкі, навуковую арганізацыю працы. Створаны навукова-даследчыя інстытуты, якія займаюцца гэтымі праблемамі. Пытаннем дызайна прысвечана вялікая літаратура.

Толькі нешта не ўспомню я, каб хто пісаў пра ўкараненне вытворчай эстэтыкі, скажам, на свінаферме. Высветлена, што рабочаму спарней, лягчэй працуецца (значыць, і больш прадукцыйна), калі сцены ў цэху, абсталяванне пафарбаваны ў прыемны для вока колер, калі тучыць музыка і г. д. А на даярку, скажам, хіба гэтыя псіхалагічныя асаблівасці не распаўсюджваюцца? У яе праца — не праца?..

Праблемы, праблемы... Вялікія і малыя. Усе, вядома, не ўмесіш у цесных рамках газетных нататкаў. Хацелася б пагаварыць, напрыклад, пра забудову нашых вёсак і пасёлкаў. У нас вялікія прэтэнзіі да архітэктараў. Пакуль што ў ролі галоўных архітэктараў выступаюць кіраўнікі гаспадарак. Чаму? Таму, што няма добрых праектаў. Пры забудове пасёлка калгаса «Новы быт», напрыклад, былі выкарыстаны і эстонскія, і літоўскія, і маскоўскія праекты жылых дамоў. А што будзеш рабіць?

Хацелася б пагаварыць пра тое, як рыхтуюць кадры сельскіх спецыялістаў — аграномаў, заа-тэхнікаў, эканамістаў, ветурачоў. З чым прыязджаюць яны ў вёску, як дапамагаюць ім там станаўцца на ногі.

Адным словам, праблем чаго дамагліся, яшчэ большага даможамся, бо ідзем правільным курсам, курсам, які вызначыла родная Камуністычная партыя.

У КАМІТЭЦЕ ПА ДРУКУ

Дзяржаўны камітэт Савета Міністраў БССР па друку сумесна з Беларускай рэспубліканскай камітэтам прафсаюза работнікаў культуры і Беларускай рэспубліканскай праўдзінай навукова-тэхнічнага таварыства паліграфіі прынялі наставенне аб правядзенні з 1 ліпеня па

15 снежня гэтага года рэспубліканскага конкурсу на лепшую кітагандавую арганізацыю сістэмы кітаганда гандлю Дзяржаўнага Савета Міністраў БССР па друку па выкарыстанні рэзерваў і рэжыме эканоміі. Мэта конкурсу — садзейнічаць далейшаму павышэнню эфектыўнасці ўсіх форм і метадаў прапаганды і распаўсюджвання літаратуры.

У конкурсе ўдзельнічаюць усе шэсць аблкітагандаў Дзяржаўнага Савета Міністраў БССР і Рэспубліканскай кітаганда база.

Вынікі конкурсу будуць падведзены да 25 снежня 1970 года. Для ўзнагароджання пераможцаў кон-

курсу ўстаноўлены тры грашовыя прэміі: адна першая — суме 300 рублёў, адна другая — суме 200 рублёў, трэцяя — суме 100 рублёў.

Калектывы-пераможцы конкурсу будуць узнагароджаны ганаровай граматай Дзяржаўнага камітэта Савета Міністраў БССР па друку і Беларускага рэспубліканскага камітэта прафсаюза работнікаў культуры.

Ганаровай граматай таксама будуць узнагароджаны работнікі кітагандаў і Рэспубліканскай кітаганда база, а таксама грамадскія актывісты, якія найбольш вызначыліся, нагрудным значком «Прапагандаіст кітаганда».

У 1969 годзе праходзіў усеагульны грамадскі агляд культуры вытворчасці. Ён зрабіў вялікі ўплыў на паліяванне культуры ва ўсіх сферах вытворчасці.

15 паліграфічным прадпрыемствам нашай рэспублікі за дасягнутыя поспехі прысвоены ганаровыя званні «Прадпрыемства высокай культуры вытворчасці». Сярод іх — мінская друкарня «Чырвоны друкар», го-

мельская фабрыка «Палесдрук», Брэсцкая і Віцебская абласныя друкарні, Аршанская і Літвенская гарадскія друкарні і іншыя прадпрыемствы.

Дзяржаўны камітэт Савета Міністраў БССР па друку і Беларускай рэспубліканскай камітэт прафсаюза работнікаў культуры вырашылі прызначыць грамадскі агляд культуры вытворчасці на прадпрыемствах паліграфічнай прамысловасці Беларусі са штогадовым навадзяленнем вынікаў.

САМАЛЕТ падабраў ужо ша-сі, яго пагойдвае, зямля ледзь прагледжваецца з-за таўшчэзных воблачных Іль-дзін і большасць пасажыраў пачынае драмаць. А мяне ніякі сон не возьме. Мне прадстаіць як мага больш дэ-дацца пра кінааператара Мікалая Феафанавіча Казлоўскага, які ў 1927 годзе стаў штатным работнікам студыі «Белдзяржкіно», а да гэтага тры разы (у 1919, 1921 і 1922 гадах у час работы ў Маскоўскім, затым у Петраградскім фотакінакамітэце) накіроўваў аб'екты сваёй кінакамеры на У. І. Леніна і разам са сваімі кале-гамі пакінуў сучаснікам і будучым пакаленням найкаштоўнейшыя кіна-надры. З іх усміхаецца, гаворыць пра-мову, глядзіць з экрану нам у вочы наш дарэгі Ільч...

Пра гэта ўжо расказвалася на старонках «Літаратуры і мастацтва», у нумарах за 17 кастрычніка мінулага года і 17 красавіка гэтага года.

А ці не ўдзельнічаў Казлоўскі ў здымках У. І. Леніна яшчэ? Падставы для такога пытання былі. У фільмаграфічных апісаннях дакументальных надраў правадыра, там дзе чарга да-ходзіць да здымкаў на Другім кангрэ-се Камінтэрна, значыцца, што яны належыць аднаму аператару—Эдуарду Цісэ. Але не веры-лася, што першыя дні работы кангрэсу, які адкрыўся ў Петра-градзе, здымаў толькі масквіч Э. Цісэ, а Петраградскі фотакі-накамітэт у гэтых гістарычных здымках не прымаў ніякага ўдзелу.

Незадоўга да смерці Э. Цісэ часопіс «Нёман» (№ 2 за 1961 год) надрукаваў яго ўспаміны «Жыцьці Ільч—на экране». Вядомы кінематаграфіст цікава апавя-дае пра здымкі правадыра ля ўва-ходу ў палац Урыцкага, у час яго выступлення з дакладам аб міжнарод-ным становішчы і асноўных за-дачах Камуністычнага Інтэрна-цыянала. У запісах, апублікаваных раней, Эдуард Казіміравіч піша, як у той жа дзень здымаў У. І. Леніна на мітынг у каля Зімовага палаца.

Але ці мог адзін аператар паспець у гэты дзень усюды, дзе з'яўляўся Уладзімір Ільч? Не, гэта проста фі-зічна немагчыма. Акрамя выступлен-ня на кангрэсе і на мітынгу, У. І. Ле-нін разам з дэлегатамі быў на пло-шчы Ахвяр рэвалюцыі (Марсава поле), дзе былі ўскладзены вялікі на мо-гілкі герояў Кастрычніка; затым Ула-дзімір Ільч едзе на Каменны востра-ў, дзе знаходзіўся дом адпачынку для рабочых. Тут ён прысутнічае на канцэрце, гутарыць з адпачываючы-мі. А яшчэ раніцаю, на Маскоўскім вакзале піцёрскі пралетарыят аргані-заваў урачыстую сустрэчу прадстаў-нікам сусветнага камуністычнага ру-ху...

Пацверджанне сваім здагадкам я знайшоў ва ўспамінах пісьменніка Канстанціна Федзіна, вось у гэтых цудоўных радках пра першы дзень работы кангрэсу: «Са мною побач, у лоджы для журналістаў, сядзеў мас-так. Абмацаваючы ўчэпістымі вачыма фігуру Леніна, ён намагаўся перанес-ці яе жыццё на паперу. Але жэст, але рух Леніна заставаліся няўлоўны-мі... Аб'ектывы фотакінакамеры і кіно раз-ам з мастакам давалі няўлоўнага жывога Леніна...»

Як бачым, памяць прафесійнага пісьменніка вяхавала, на ішчасце, зусім не адзінага кінааператара. Потым ад атрыскі Лідзіі Крэсінай я атрымаў надзвычай цікавыя мемуары яе мужа М. Л. Крэсіна, першага дырэктара студыі «Белдзяржкіно». Іх упершыню

Петраград, ліпень 1920 года. У. І. Ленін з дэлегатамі II кангрэсу Камінтэрна на плошчы Ахвяр рэвалюцыі (Марсава поле). Гэтую падзею здымаў і кінааператар М. Казлоўскі.

У АБ'ЕКТЫВЕ КІНАКАМЕРЫ—ІЛЬЧ...

ПЕТРАГРАД ПЯЦЬДЗЕСЯТ ГАДОУ НАЗАД.

19 ліпеня 1920 года.

надрукаваў у № 3 за гэты год часопіс «Малодосць», і таму няма патрэ-бы пра іх гаварыць падрабязна. Пры-вядзем толькі той урывачак, які мае непасрэднае дачыненне да 19 ліпеня: «Ідуць дэлегаты кангрэсу, акружа-ныя народамі. Уперадзе — Уладзімір Ільч. На яго твары ўрачыстая, ра-дасная ўсмішка. Вось усе паварочва-юць да Таўрыцкага палаца, і тут—адкуль ні вазьміся—выскоквае паў-таратонка і на ёй—кінахранікеры! Гэ-та было так нечакана, што прырэдны рады адступіліся назад. Уладзімір Ільч адразу ацаніў старанне заўзя-тых кінахранікераў: ён спыніўся, за-трымаўшы гэтым самым дэманстра-цыю, і даў магчымасць кінематаграфі-стам зрабіць сваю справу...»

Эдуард Цісэ на паўтаратонцы не было: ва ўсіх яго ўспамінах пра гэтыя здымкі ні слова. Наадварот, ён піша, што ў палац прышоў загадзя, зна-міўся з размяшчэннем пакояў і залы, вызначаючы месцы здымак, і толькі заўважыўшы ў аднаго таварыша вя-лікі букет чырвоных ружаў, здагадаў-ся, для каго яны, і кінуўся з апарат-ам да пад'езду.

Міхаіл Крэсін дадае, што здымкі адбываліся ў палацы ў час работы кангрэсу, працягваліся ў перапынку і што гістарычны мітынг, на якім Ле-нін увечары гаварыў пра мову, «за-фіксаваў кінахранікеры на чале з Эду-ардам Цісэ».

Зноў ніводнага новага імя!

У мінулым годзе на экраны вый-шла 10-мінутная кінастужка ленын-градскіх кінематаграфістаў «Адзін дзень з бессмяротнасці». Гэты хва-люючы фільм узнаўляе падзеі 19 лі-пеня 1920 года ў Петраградзе. Рэ-жысёр Г. Цвяткоў і кандыдат гіста-рычных навук В. Муштукіў расказа-лі ў часопісе «Іскусство кино», яку час работы над кінастужкай у Дзярж-

кінафотаархіве былі ўпершыню зной-дзены рэшткі некалі знятага храни-кальнага фільма пра Другі кангрэс Камінтэрна.

Але зноў не разваны ні адзін кіна-аператар... Гэта, нарэшце, зрабіў ге-нерал-маёр запаса М. Яромін у ча-сопісе «Іскусство кино»: «19 ліпеня 1920 года здымала група кінематаграфі-стаў Петраградскага фотакінакамі-тэта М. Грыгар, Ф. Казлоўскі, Л. Вя-рыга-Дароўскі, маскоўскі кінаапера-тар Э. Цісэ, а таксама фатографы А. Савельеў, Н. Жукаў, В. Була, І. Цвяткоў і іншыя».

Здзіўляла толькі, што перад проз-вішчам Казлоўскага стаяў незнаёмы ініцыял «Ф». Я быў упэўнены, што тым чалавекам мог быць толькі былы белдзяржкінавец Мікалай Феафана-віч Казлоўскі. Але трэба было мець фактычныя доказы...

Вось чаму я ў самалёце, які тры-мае курс у Ленінград, горад, дзе Казлоўскі шмат гадоў працаваў, дзе ён пахаваны, дзе трэба адшукаць яго родных і сяброў.

Сустрэўся я з дачкой аператара Тамарай Мікалаеўнай і яго ўнукам—Віталіем Салаўевым. Шчыра ўзрада-ваўся, калі даведаўся, што ўнук пай-шоў у дзед і таксама кінааператар—на «Ленфільме», што гэта і пры яго ўдзеле ствараліся вядомыя кінастуж-кі «Рэспубліка Шкід», «Мёртвы се-зон» і толькі што адзняты фільм «Кароль Лір», якога мы ўсе з нецяр-пліваццю чакаем на экранах. Шмат чаго новага паведамілі актёры Лідзія Крэсіна, Таццяна Булах-Гардзіна і Сяргей Шышко, якія здымаліся ў першых беларускіх кінакарцінах. Кожны з іх сьвярдзіць, што ў кінема-таграфічным Петраградзе і наогул у савецкім кіно быў адзін Казлоўскі-

кінааператар і няма тут чаго сумня-вацца...

Але толькі дакумент пяцідзсяці-гадовай даўнасці мог пакласці канец сумненням. І такі дакумент знайшоў-ся! Ён аказаўся сярод горкі папак, якія прынесла мне ў Ленінградскім дзяр-жаўным архіве літаратуры і мастац-тва навуковы супрацоўнік Муза Еўлампіева. Пасля таго, як я рас-тлумачыў, з-за чаго спецыяльна пры-ехаў з Беларусі, яна прыняла самы актыўны ўдзел у пошуках. Дзякуй вам за гэта, Муза Дзмітрыеўна, і ін-шым супрацоўнікам архіва!

Перада мною «Кніга—рахунак ра-бочых і служачых» фінансавага ад-дзела Петраградскага фотакінакамі-тэта за студзень—лістапад 1920 года. Яна адкрываецца алфавітным спісам усіх супрацоўнікаў. На «К» маецца 56 чалавек. Сярод іх пад № 26 толь-кі адзін Казлоўскі—фотакінаапера-тар. Яго імя і імя па-бацьку даецца цалкам—Мікалай Феафанавіч. Дзя-куй вам за гэта, невядомыя фінансі-сты! Вы ж амаль ніколі не памыляе-цеся...

З захапляючай, як дэтэктыўная аповесць, масіўнай фінансавай кнігі, можна таксама даведацца, што зар-плата М. Ф. Казлоўскага за першую і другую палову ліпеня складала 7 200 рублёў, між тым, як аклад яго ў той час быў 6 075 рублёў. Розніцу ў зар-плаце і акладзе складаюць, відаць, прэміяльныя. Усё гэта немалаважная дэталі. У пазнейшым распараджэнні, якое датычыць Казлоўскага, сказана, што персанальны аклад яму прысвой-ваецца за работу без абмежавання ча-су, што ў выпадку выпрацоўкі ім кар-ыснага метражу ў сярэднім больш за 1 000 метраў у месяц, яму пры-значаецца прэміяльная ўзнагарода. Так што ліпень месяц быў у старога аператара вельмі напружаны. Гэты месяц цікавіць нас і вялікай колькас-цю і добрай якасцю знятых Казлоў-скім метраў кінастужкі.

У ведамасці за ліпень супраць па-трэбнага нам прозвішча ёсць такі ла-канічны запіс: «Для Заходняга фрон-ту—288 руб.» Гэта ўсяго толькі азна-чае, што названую суму Мікалай Фе-афанавіч адлічыў ад сваёй зарплаты ў фонд дапамогі Заходняму фронту. (Ох, як патрэбна была тады фронту матэрыяльная і ўсялякая іншая да-памога! Чырвоная Армія разам з бела-рускімі партызанамі ў жорсткіх баях вызваляла нованароджаную рэспублі-ку ад беларускага ў аператыўнай зводцы ад 19 ліпеня 1920 года паве-дамляецца, што наступленне нашых войск паспяхова разгортваецца ў гро-дзенскім напрамку, у Лідскім—зая-та ненавальні пунтаў у 6—10 вярстах усходняй Ліды, а таксама станцыя Ляхва пад Лунінцом. Ба! Ідуць на паўднёвы ўсход ад станцыі Баранаві-чы).

□

З 23 ліпеня па 7 жніўня кангрэс працягваў работу ў Маскве. 7-га газе-та «Известия» ў Інфармацыі «Кіно на плошчы» паведаміла, што ў гэты дзень пасля ўрачыстага пасяджэння ў Вялікім тэатры Піцёрскім акруго-вым фотакінаадрэделам будзе арганіза-ваны на Сьвярдлоўскай (Тэатральнай) плошчы кінематаграфічны сеанс. пры-свечаны Другому кангрэсу III Інтэр-нацыянала. А ў петраградскай газеце «Железнодорожник» за 6 жніўня мо-жна прачытаць, што яшчэ 3 жніўня, пасля вячэрняга пасяджэння кангрэ-су, для дэлегатаў у Сьвярдлоўскай за-ле Крамля быў арганізаваны кінасе-анс, на якім «Піцёрскі акруговы фотакінаадрэдел забяспечыў дэлегатаў вя-лікай колькасцю здымкаў... Натураль-

У лістападзе 1969 года ўрад БССР прыняў пастанову аб стварэнні ў Мінску Дзяржаўнага тэатра музычнай камедыі. І сёлага ж у Бабруйску адкрыецца Магілёўскі абласны драматычны тэатр.

Гэта вялікая падзея ў культур-ным жыцці рэспублікі.

Наш карэспандэнт напрасіў мі-ністра культуры БССР М. Мішко-віча раскажаць чытачам аб новых тэатрах.

ТЭАТР музычнай камедыі,—сказаў Міхаіл Аляксандравіч,—будзе дванаццатым у рэспубліцы. Я пе-ракананы, што ў новага калектыву будзе шчаслівы лёс. Некаторыя падставы гаварыць так у мяне ўжо ёсць. Самае галоў-нае для любога тэатра—рэпертуар. Для тэатра аперэты пішуць свае новыя творы вядомыя беларускія кампазітары.

Яўген Глебаў працуе над сатырычнай музычнай камедыяй «Пінская шляхта» і іншыя творы Дуніна-Марцінкевіча будуць пакладзены ў аснову першай аперэты Генрыха Вагнера. Мяркуюцца таксама стварэнне музычных камедыяў па маты-

ДА МОРА ВЯЛІКАГА МАСТАЦТВА

вах «Несцеркі» В. Вольскага і слаўтай пэзмы «Тарас на Парнасе».

Зразумела, стварэнне новага тэатра—справа вельмі і вельмі складаная. Тэатр ужо даўно перастаў быць месцам, куды ідуць толькі дзеля забавы. Ён закліканы несці ў масы высокую грамадзянскасць, абуджаць думку, рабіць чалавека леп-шым.

Таму асабліва важна, каб на чале калектыву сталі цікавыя, удумлівыя, яркія мастакі. Як гаварыў Аляксандр Якаўле-віч Тейраў: «...Рэжысёр—гэта кормчы тэатра; ён вядзе карабель тэатральнага паказу, пазбягаючы водмельяў і рыфаў, пераадолюючы перашкоды, змагаючы-ся з буряю і штормам, распускаючы і згортаючы ветразі і ўвесь час вядучы яго да пастаўленай творчай мэты».

Думаю, што ў бліжэйшы час мы змо-жам назваць імя рэжысёра, які ўзнач-ліць тэатр музычнай камедыі, а пакуль ідуць, скажамушы моваю дыпламатаў, пе-рагаворы. Ядро ж артыстычнай трупы тэатра прыступіла ўжо да работы.

Рэжысёр тэатра, выпускніца нашага інстытута Вацлава Вярбоўскага, рыхтуе

першы самастойны спектакль «Фіялка Манмартра».

Барыс Луцэнка, які добра зарэкамен-даваў сябе ў Акадэмічным тэатры імя Янкі Купалы, працуе над новай рэдакцы-яй аперэты Юрыя Семянякі «Пяе «Жава-ранак»».

Да адкрыцця тэатра, якое, відаць, ад-будзецца неўдэ ў сярэдзіне снежня, на афішы з'яўяцца і іншыя назвы—«Вольны вецер» І. Дунаеўскага, «Няма шчаслівей-шага за мяне» А. Эшпая.

Творчы склад тэатра, у якім больш за сто чалавек, даволі цікавы. Хоцця ад-значыць, што і галоўны дырэктар П. Кі-рыльчанка, і галоўны балетмайстар М. Красоўскі, і галоўны мастак А. Маро-заў і галоўны хормайстар Н. Андросава—выхаванцы творчых вуні і тэатраў нашай рэспублікі.

Тэатр—арганізм складаны. І на пер-шым этапе дзейнасці яго, зразумела, падпільноўваюць і непрадбачаныя цяж-касці. Але сапраўдныя мастакі ўмеюць пераадолець любыя перашкоды. Мена-віта, пераадолюючы цяжкасці, нара-джаецца калектыў творчых аднадумцаў,

без якога немагчымы сапраўдны тэ-атр. Прыгадаем гісторыю МХАТа або нашых купаўцаў і коласаўцаў. Хіба гэтыя калектывы адразу заявілі аб сабе на ўвесь голас? Усё гэта ў роў-най меры адносіцца і да маладога калек-тыву, які ў канцы года пачне сваё жыццё ў Бабруйску. Ён малады не толькі таму, што робіць першыя крокі,—малады ўвесь яго творчы склад. Касцяк, ас-ноўны тэатра, складаюць выпускнікі актёрскага факультэта Беларускага тэатральна-мастацкага інстытута, якія зусім нядаўна здалі дзяржаўныя эк-замены. Галоўны рэжысёр Бабруйскага тэатра Віктар Каралько таксама выпускнік гэтага інстытута. Праўда ён працаваў ужо ў адным з вядучых тэатраў рэспублікі—імя Якуба Коласа.

Яшчэ ў час вучобы ў інстытуце буду-чыя артысты пад кіраўніцтвам народнай артысткі РСФСР В. Рэдліх і іншых вопыт-ных майстроў сцэны падрыхтавалі інсцэ-ніроўку па рамане Ф. Дастаеўскага «Ідыёт», спектакль па п'есе Т. Ян «Дзю-чынка і красавік», вецёр вадзільяў і бела-рускіх народных казак. Усе гэтыя спек-таклі хутка ўбачыць бабруйчане. Цяпер тэатр працуе над новай п'есай А. Мака-ёнкі «Калабок».

ЗОРКІ ЧАЦВЕРТАГА МАСКОЎСКАГА...

на, што адкрыццё ў Піцеры Другога кангрэсу знайшло адлюстраванне на экране перад удзельнікамі як магутная феноменальная карціна. Дэлегацы ўспомнілі піцёрскую сустрэчу, і не раз зала ўзрываўся апладысентамі, пазнаючы знаёмыя фігуры. Асабліва ўдалымі з кінахронікі выйшлі масавыя сцэны на плошчы Урыцкага...

Значыцца, кінастужка пра работу кангрэсу ў Петраградзе 19 ліпеня 1920 года была закончана вытворчасцю і выпушчана на экран за два тыдні! Такую б аператыўнасць нашым кіналетатісам-сучаснікам...

Пра М. Ф. Казлоўскага, свайго першага настаўніка ў кіно, мне з адвольным захваленнем, як быццам згаварыліся, расказвалі зусім розныя людзі: заслужаны дзеяч мастацтваў БССР, аператар Уладзімір Акуліч, заслужаны артыст БССР, аператар-рэжысёр Аркады Кальцаты, народны артыст СССР Рыгор Рашаль. Яшчэ адно «прызнанне ў любові» да Казлоўскага давялося выслухаць ад народнай артысткі БССР Веры Пола: «У 1928 годзе я ўпершыню апынулася перад кінадымачным апаратам. Здымаўся беларускі мастацкі фільм «Сосны гамоняць» па апавесці Анатоля Вольнага. Я ніяк не магу ўспомніць рэжысёра фільма, а вась аператара памятаю добра. Да мяне, дэбютанткі, Мікалай Феафанавіч адносіўся асабліва ўважліва, ласкава. У яго асобе — рэдкі сінтэз сапраўднага мастака і чалавека вялікай душэўнасці, асаблівага абаяння».

У чацвёртым томе Збору твораў А. Даўжэнікі, які выдаўся выйшаў з друку, зноў можна прачытаць сардэчныя словы падзякі і ўдзячнасці старэйшаму аператару. Яны былі сказаны ў студзені 1935 года тады ўжо вядомым у краіне і за мяжой рэжысёрам на Усесаюзнай нарадзе работнікаў кінематаграфіі: «Настаўнікам мам быў адзін добры чалавек — Мікалай Феафанавіч Казлоўскі, аператар... Ён мне гаварыў:

— Я табе, Сашка, даю адно залатое правіла — ніколі ў творчасці не ідзі на кампраміс... пойдзеш на кампраміс на 5 капеек, ён вырасце ў сто рублёў. І ты не будзеш ведаць, як яго расклёбаць». Гэтага правіла і прытрымліваўся да гэтай пары, і, відаць, буду трымацца ўсё жыццё...»

У фільмаграфічных апісаннях дакументальных здымак У. І. Леніна, зробленых у Маскве, дзе Другі кангрэс працягваў работу, стаіць толькі адно прозвішча — Э. Ціса. Зноў ахопліваюць сумненні. Падставы для гэтага дае газета «Известия», у якой за 8 жніўня 1920 года я прачытаў, што ў Вялікім тэатры на аб'яднаным урачыстым пасяджэнні кангрэсу, якое адкрыў М. І. Калінін, «...глядзельная зала перапоўнена зверху данізу. На сцэне і ў аркестры дугавыя літары, мітусяцца піцёрскія (падкрэслена мною. — І. Р.) кінематаграфісты і фатографы са сваімі апаратамі». Трэба ўважліва прыслухацца і да слоў загадчыка аддзела сацыяльнай хронікі Петраградскага фотакінакамітэта М. Грыгара, які ў сваіх успамінах (рукапіс Іх захоўваецца ў аўтара гэтых нататак) сцвярджае, што ленинградская хроніка была «галоўным застрэлышчыкам і кіраўніком здымак пяці кангрэсаў Камінтэрна».

Так што пошукі нельга не працягваць...

І. РЭЗНІК.

Ленінград — Мінск.

Афіша маладога тэатра з першых дзён павінна быць цікавай і разнастайнай. Тады ён знойдзе свайго глядача і завоюе аўтарытэт. Таму калектыву сур'ёзна думае аб новых пастаноўках. Сярод іх можа быць і інсцэніроўка выдатнага рамана Аляксандра Фадзеева «Разгром».

Цяпер перад Міністэрствам культуры БССР стаіць адказная задача: нам трэба паклапаціцца аб тым, каб тэатральныя калектывы, якія пачынаюць сваё жыццё, паспяхова раслі і развіваліся. Яны могуць разлічваць таксама на падтрымку партыйных, савецкіх і грамадскіх арганізацый. Думаю, што з імі і надалей ахвотна будуць супрацоўнічаць драматургі, пэсты, кампазітары.

Але нельга забываць і пра іншае. Без жадання будаваць тэатр, без гатоўнасці ахвяраваць некаторымі выгодамі і спакоем, без сапраўднага дзяржанні і творчага пошуку, без пастаяннай улюблёнасці ў справу, якой ты вырашай прывяціць жыццё, — тэатр не пабудуеш.

Народная мудрасць гаворыць, што ў ракі можна быць тысячы рэчышчаў, але яна выбірае адно, па якім нясе свае воды ў мора. І хочацца пажадаць нашым новым тэатрам знайсці гэтак рэчышча, каб яно прывяло іх да мора вялікага мастацтва.

Мінчане сустрэліся з Уладзімірам Крайневым і адразу былі зачараваны гучаннем яго фартэпіяна. У фортэ яно моцнае, з сакавітымі акордамі ў пампэзнай урачыстай тэме, у актуальных эпізодах — страсна драматычнае, а пералівы акампанемента ў п'яна нагадвалі пераклічку сярэбрых званочкаў... Першы канцэрт Чайкоўскага, здаецца, усе ведаюць гэтую непаўторную музыку. Лаўрэат IV Маскоўскага Міжнароднага конкурсу імя П. І. Чайкоўскага У. Крайнеў выконваў яго надзвычай паэтычна. Усё тут было на вышэйшым узроўні выканаўчага мастацтва — нібы віхур, скерца, якое звязвае эпізоды, грацыёзны вальс, выразны рытмічны малюнак галоўнай танцавальнай тэмы — усё гэта праменіла і струменіла пад пальцамі натхнёнага майстра. Толькі ў эпізодзе, які з'яўляецца нібы мастком паміж тэматычнымі пераходамі, інструмент не зусім быў знітаваны з аркестрам. А ў цэлым аркестр пад кіраўніцтвам дырыжора В. Катаева выступаў у ансамблі з салістам, у ім выдатна прагучалі партыі вялянчэлі, габоя і флейты. Багацце і характоўна музычнай лірыкі расквіццё У. Крайнеў у нумарах на «біс» — «Пралеска» Чайкоўскага і на дзіва вобразны ля-мінорны эцюд Шапэна прагучалі бездакорна. Гэтым музыканту ўласціва цяга да камернага, празрыстага гучання, дзе пераважаюць нюансы п'яна... Тут ён — чараўнік!

Калі перад мінчанамі выступаў англічанін Джон Ліл, які падзяліў з У. Край-

невым першую прэмію на IV Маскоўскім, мы адчулі індывідуальнасць крыху іншага складу. Тэхнічная падрыхтоўка яго, на мой погляд, феноменальная, «апарат» п'яніста зусім свабодны, нічым не скаваны, і ўражанне застаецца такое, быццам зараз, на нашых вачах, ён адкрывае для сябе і нас характоўна музыкі. Хай сабе Джон Ліл не заўсёды пераконвае знаўцаў у «правільнасці» сваіх трактовак, захапляе ж ён і самых пераборлівых крытыкаў. Канцэрт ён пачаў з выканання 17-й рэ-мажорнай санаты Моцарта, у першай частцы якой цудоўна перадаў дух «палявання», быў палірычным засяроджаны ў другой і светлы ў абодвух музычных вобразах — і ў спакойным светлым мажорным, і ў трапяткім па сваіх інтанацыях мінорным.

Многа новага гаворыць п'яніст аб істотных матывах творчасці Бетховена. Скажам, рэ-мінорную санату ён выконвае нежак прасветлена, не падкрэсліваючы ў ёй празмерны драматызм эмацыянальнага стану героя. А вась з выкананнем Першай балады Шапэна цяжка пагадзіцца ва ўсім, што прапанаваў Джон Ліл, — нестасе яму артыстычнай свабоды і нават такой натуральнай у баладзе цеплыні пацучыў. Затое ён быў зноў яркі, калі выконваў «проста і спакойна» (а на гэта ўказвае Шапэн) Чацвёртыя накіорн, асабліва яго бурную сярэднюю частку.

Слухачы, мабыць, ніколі не забудуць спеву інструмента, калі музыкант выконваў Сёмую санату Пракоф'ева: ён выявіў

напорыстасць галоўнай тэмы, падкрэсліў яе «жалезны» рытм, расквіццё агульную каларытную вобразнасць. Галоўная інтанацыя — асінатная папэўка на дзвюх нотах — цудоўна была разгорнута Джонам Лілам у дынамічных адносінах. Здыўляе і радуе імклівасць бегу васьмых у памеры 7/8, што дапамагае выканаўцу даць рэльефны мастацкі вобраз.

Англічанін паказаў сябе віртуозам і ў рускай шырыні пракоф'еўскай санаты, і ў стрыманых шчырых шуманаўскіх «Летуценнях», і ў ажурным «Карагодзе гномаў» Ліста.

Скрыпачка Ліяна Ісакадзе (трэцяя прэмія) паланіла аўдыторыю санатай Лакатэлі, якая гучыць пад яе смычком вельмі высакародна і строга. Яна адцягнула кульмінацыйныя раздзелы твора і эмацыянальна пранікнёна аб'яднала іх у адзіную плынь змястоўнага роздуму чалавека. У першай частцы «Крыжаравай» санаты Бетховена скрыпачка захапіла нас валавой імклівасцю і ўнутраным драматызмам гэтага неспакойнага маналогасповідзі. Вобразна падкрэсліла Л. Ісакадзе пікантныя трыолі, затрымала ўвагу на лёгкіх «карунках» снаснацятых, засяродзілася на лёгкім смутку, а потым аддалася патоку радасці ў гарачай тарантэ. Высокі ўзровень музыцыравання і на дзіва рэдкая шчырасць скрыпачкі адчуваліся ў выкананні п'ес Чайкоўскага, Паганіні і дэ Фалія. На «біс» была сыграная рэдкая на канцэртнай эстрадзе «Калыханка» Фарэ, якая была праспяваная скрыпачкай шчодрата і задумлена.

Тры вечары — тры сустрэчы з трыма зоркамі Маскоўскага конкурсу.

Мы папрасілі музыкантаў расказаць чытачам газеты «Літэратура і мастацтва» аб сабе, аб конкурсе, падзяліцца думкамі аб сваёй професіі.

Станіслаў МАДОРСКІ.

Уладзімір КРАЙНЕЎ:

— Да паступлення ў Маскоўскую кансерваторыю я вучыўся ў М. Іцігінай і ў сталічнай Цэнтральнай школе ў А. Сумбацяна (дарэчы, яна выхавала адзінаццаць будучых лаўрэатаў розных конкурсаў). Маім настаўнікам у кансерваторыі быў Генрых Нейгауз, які «ставіў на ногі» чалавека — музыканта, клапаціўся аб фарміраванні мастакоўскай асобы. Ён патрабаваў, каб студэнт цікавіўся філасофіяй, выяўленчым мастацтвам, паэзіяй. Гэты педагог выдатна разгадваў індывідуальнасць вучня. І як садоўнік, сачыў за тым, каб гэтая індывідуальнасць вырасла ў арыгінальнага і самастойнага мастака.

Мне давялося выступаць на розных конкурсах — у англійскім горадзе Лідсе (другое месца), у Лісабоне (першая прэмія)... Павінен сказаць, што наш Маскоўскі чацвёрты быў самым адказным і цяжкім выпрабаваннем. На маю думку, надзвычай паспяхова выступілі на ім Джон Ліл, Ручыерас, Марэйра-Ліма. Пра савецкіх музыкантаў

няма чаго гаварыць — наша п'яністычная школа ва ўсім свеце прызнана самай перадавой. Зразумела, атрымаць на такім конкурсе першы прыз, падзяліўшы яго з Лілам, для мяне было вялікай радасцю і падзеяй.

У Мінску добры сімфанічны аркестр. Мы сустрэліся з ім другі раз. Радуе, што знайшлі агульную мову і ігралі, як мне здаецца, у духоўным кантакце. Аркестр дапамагаў мне трымацца на той вышэйшай паэзіі, якую я так імкнуўся перадаць у Першым канцэрте Чайкоўскага.

Джон ЛІЛ:

— Калі не памыляюся, на фартэпіяна іграў з чатырох гадоў. У дзевяць гадоў даў першы адкрыты канцэрт. Не думайце, што я выхавалася; гэта, мабыць, нешта характарызуе ў майб творацці цяпер. У чатырнаццаць гадоў я ведаў усё творы Бетховена. Калі займаўся ў коледжы, заваяваў многа розных прыз. І не спыняўся ў сваім паглыбленні ў свет

дзе. Я адчуваў добразычлівасць да мяне ў філарманічнай зале і таму стараўся іграць, як кажуць, ад сэрца. Як атрымалася, не ведаю. Бо зала прымусіла мяне адказаць потым на такія гарачыя апладысменты!

У Англіі я выкладаю ў музычным коледжы. У мяне пяць вучняў, з якімі я займаюся раз у тыдзень. Самым галоўным для музычнага педагога я лічу ўменне навучыць выхаванца самастойна мысліць. Вядома, і тэхнічны апарат патрабуе ўдасканалення — важна, каб рукі і корпус п'яніста былі свабодныя. Тады музыкант можа выканаць усе ўказанні, дадзеныя кампазітарам у нотах.

Мае куміры — Рыхтэр, Гілельс, Горавіц, Эрау.

Ліяна ІСАКАДЗЕ:

— Усхвалявана, узрадавана! Ваш горад і сапраўды вельмі музычны. У каго я вучылася? Першы мой настаўнік прафесар Лео Шыўкашвілі. Так, у Тбілісі. А потым Масква. Удзельнічала ў VI Сусветным фестывалі моладзі. Калі мне было чатырнаццаць гадоў, я «парушыла правілы» і выступіла ва Усесаюзным конкурсе, на які дапускаюцца музыканты з семнаццаці гадоў. Ага, вы не памыляецеся, заваявала другую прэмію. Мой самы вялікі поспех? Ну, я лічу, што гэта Залаты медаль на конкурсе імя Жака Цібо ў Парыжы. Сем гадоў займалася ў Давіда Ойстраха, у яго ж скончыла і аспірантуру.

Дзе выступаю? О, вандравала па ўсім Савецкім Саюзе, ездзіла ў Францыю, Польшчу, Мексіку, Галандыю... Не, відаць, без геаграфічнай карты ўсе маршруты назваць не здолею, а яе няма пад рукою. Паверце на слова — свет пабачыла. І заўсёды хвалюся, калі іграю і калі мне апладзіруюць.

Зразумела, самым вялікім напружаннем было тое, што мы ўсе перажы-

лі да музыкі авангардыстаў я стаўлюся рэзка адмоўна. Відна, вельмі часта яны нешта шукаюць дзеля таго, каб праславіцца ў якасці... шукальнікаў. Плёну культуры гэта не дае. З класікаў мне асабліва дарагія Бетховен і Брамс, з сучасных аўтараў — Пракоф'еў, Хіндэміт, Стравінскі, Шанберг, Шостакавіч, Бартак. У маім рэпертуары 45 канцэртаў і столькі ж сольных праграм. Гаспадарылаў, здаецца, па ўсім свеце. У красавіку наступнага года збіраюся зноў прыехаць да вас і сыграць з мінскім аркестрам Пяты канцэрт Пракоф'ева і Другі — Брамса. Спадзяюся, што так яно і будзе. Мінск — такі горад, куды хочацца прыехаць зноў.

валі на IV Маскоўскім конкурсе імя Чайкоўскага. Падбор скрыпачоў быў вельмі моцны. Для сябе я адкрыла цікавыя таленты і арыгінальныя трактоўкі твораў, якія, здавалася б, раней ведала дасканалы. Што гэта азначае? Спакой нам толькі сніцца — ніякія лаўры не даюць права адпачываць. Ах, працуй і працуй! А потым на эстрадзе выступай так, каб ніхто не здагадаўся, якой цаной даецца табе лёгкасць. Што вы кажаце? Я іграла лёгка? Ну што ж, дзякуй за камплімент. Настараюся яго помніць і на конкурсе імя Сібелюса, да якога ўжо рыхтуюся. Так, увосем паеду ў Краю Суомі, зноў спаборнічаць. А ў вас, у Мінску, здаецца, трохі адпачыла. Таму і не забуду мінчан. Мабыць мы яшчэ не раз сустрэнемся...

Уладзіміру Мікалаевічу Дубоўку — семдзясят гадоў. За плычыма паэтычна-жыццёва і складаны шлях жыцця і творчасці. Важнымі этапамі на гэтым шляху сталі такія падзеі асабістай біяграфіі Дубоўкі, як вучоба ў Нова-Вілейскай настаўніцкай семінарыі, а затым у Маскоўскім універсітэце і Вышэйшым літаратурна-мастацкім інстытуце імя В. Я. Брусава, настаўніцкая праца на Тульшчыне ў перыяд грамадзянскай вайны, служба ў Чырвонай Арміі ў 1920—1921 гадах, работа ў якасці метадыста і цэнтральнага інспектара беларускіх школ РСФСР, у якасці сакратара Пастаяннага прадстаўніцтва Беларусі ў Маскве і рэдактара беларускага тэатру Збору законаў Саюза ССР, выкладчыцкая дзейнасць у Камуністычным універсітэце народаў Захаду.

Уладзімір Дубоўка быў таксама першым рэдактарам часопіса «Беларускі піянер», адказным сакратаром Цэнтральнага бюро «Маладняка», пазней шмат увагі і сіл аддаваў часопісу «Звышша», актыўна ўдзельнічаў у рабоце аднайменнай літаратурнай арганізацыі.

Першыя вершы Уладзіміра Дубоўкі паявіліся яшчэ ў 1921 годзе. Затым адна за другой выходзяць кнігі паэта — «Строма» (1923), «Там, дзе кіпарысы» (1925), «Трысць» (1925), «Credo» (1926), «Наля» (1927). Гэтыя кнігі мелі даволі шырокі грамадскі рэзананс. Яны вылучылі Уладзіміра Дубоўку ў шэрагі самых прыкметных паэтаў дваццатых гадоў. Вось характэрныя водгукі тагачаснага друку.

«Трысць» Уладзіміра Дубоўкі, — з захапленнем пісаў таленавіты крытык І блізка сябра паэта Адам Бабарока, — шуміць на сённяшняй вяршыні беларускай мастацкай творчасці і зводзіць песняю аб заўтрашнім».

«Уладзімір Дубоўка мастацтвам сваіх лірычных вершаў і паэмак заняў ужо адно з самых першых месцаў у беларускай паэзіі. У яго творчасці — глыбіня, музыкальнасць, свядомае характавае», — падкрэсліваў літаратуразнаўца і празаік Максім Гарэцін.

Усё гэта гаварылася ў Беларусі. Не менш унёсла адукацыя пра Дубоўку і на Украіне. Напрыклад, украінскі літаратар М. Погансен, які з поспехам выступаў як празаік, паэт і літаратурны крытык, знаходзіў надзвычайную лірычную сілу ў вершах нашага паэта і сведчыў, што тады, як толькі ўзнікала маладая беларуская рэвалюцыйная літаратура, звычайна гаварылася: «— Хто ж у вас? Адзін Дубоўка! Цяпер ёсць багата, але Дубоўка ўсё ж такі адзін».

Зразумела, у некаторых мясцінах з гэтых выказванняў ёсць паўны і зусім прыкметны перабольшанні. Так, Уладзімір Дубоўка ў пачатку дваццатых гадоў не быў не толькі адзіным, але і не самым вядомым маладым паэтам. У 1921 годзе, калі ён толькі пачынаў свой пісьменніцкі шлях, Міхась Чарот, напрыклад, напісаў ужо «Босыя на вогнішчы», твор, які ўвайшоў у гісторыю нашай літаратуры пад назвай першай Кастрычніцкай паэмы на Беларусі і з'яўляецца адным з узорных беларускіх паэтычных эпасу, прысвечанага рэвалюцыі. Але Дубоўка сапраўды належаў да найбольш таленавітых, арыгінальных і творча актыўных тагачасных песняроў новага жыцця. Яго паэзія, як і паэзія М. Чарота, А. Александровіча, А. Дудара, П. Труса, Я. Пушчы і іншых маладых літаратараў дваццатых гадоў, была народжаная тым велічным уздымам, які выклікала ў духоўным жыцці народа Кастрычніцкая рэвалюцыя. Іх творчасць, не заўсёды сталая ў мастацкіх адносінах, адлюстроўвала дух часу, яго велічныя ідэалы. І ў гэтым яе сіла, яе прывабнасць і для сённяшняга чытача. А лепшыя творы Уладзіміра Дубоўкі, напісаныя яшчэ ў першай палове дваццатых гадоў, калі ён быў маладым чалавекам, не толькі ў фармальным, мастацкім сэнсе, як член адпаведнай літаратурнай арганізацыі, але і па самім характары паэтычнага светаадчування. — гэтыя творы хваляюць нас як самі па сабе, аўтара, яго глыбокай верай у перамогу камуністычных ідэалаў, так і сваёй уласна мастацкай дасканаласцю, умением паэта горага, усхвалявана і разам з тым моцна і важна, сапраўды паэтычна выказаць запавятыя думкі і пачуцці.

Вялікай паэтычнай сілай вылучаецца папулярны ў свой час верш Уладзіміра Дубоўкі «О Беларусь, мая шышына», у якім добра выявілася палымная мара песняра аб камуністычнай будучыні радзімы.

О Беларусь, мая шышына,
Зялёны ліст, чырвоны цвет!
У ветры дзікім не загінеш,
Чарнобылем не зараснеш.

Пляскімі тваімі стану,
на дзіды сэрца паклаю,
Таіх вачэй, ляд колер сталі,
праменне яснае люблю.

Ніколі пройме з дзікім ветрам
не развіваць дзявоцых кос.
Імхенне да Камуны Свету,
каб радаць красавала кроць, —

натхнёна пісаў Уладзімір Дубоўка, звяртаючыся да маладой Беларусі, якая з энтузіязмам будавала новае жыццё. У гэтым творы аўтар трапіна выкарыстоўвае агульнарэвалюцыйную і нацыянальную сімволіку, дасягае іх арганічнага і вельмі натуральнага адзінства. Зялёны і чырвоны — такіх колеры, колеры лясной ружы-шышыны, асасаваныя паэтам як колеры рэвалюцыйнага змагання і вечна маладога жыцця, сталі для Дубоўкі ўвабленнем і найбольш яркімі прыкметамі яго абноўленага Кастрычніцкай рэвалюцыйнай краю.

Прываблівае ў паэзіі Уладзіміра Дубоўкі дваццатых гадоў, узятай у лепшых узорах, тонкая інструментальнасць вершаванага радка, увогуле высокая культура паэтычнага мыслення.

на яшчэ не вырашаных самім жыццём праблемах.

На некаторыя з пастаўленых пытанняў паэт не даў канчатковага, вычарпальнага адказа, бо яго яшчэ не давала сама тагачасная рэчаіснасць. А ў такім разе нельга патрабаваць ад пісьменніка немагчымага. Аднак за слага Дубоўкі заключаецца ў тым, што ён у паэмах «Кругі», «І пурпуровых ветразей узвівы», «Штурмуецца будучыні аванпосты» ўзняў складаныя праблемы часу і па меры сваіх сіл і магчымасцей імкнуўся на іх адказаць. Зрэшты, Дубоўка увогуле правільна адчуў агульны кірунак вырашэння гэтых складаных праблем. Ён горага абараняў думку пра тое, што толькі новыя, сацыялістычныя формы жыцця могуць даць чалавеку сапраўднае ішчасце, знішчыць «усякі прыгон — над духам, над сэрцам, над чынам», прывядуць да перамогі калектывізму над індывідуалістычнай псіхалогіяй, перамогі, якой страшна жадаў паэт.

І ў гэтую перамогу новых, вышэйшых форм жыцця свой уклад павінен

ка ў пасляваеннай «Палескай рапсоды» аднойчы яшчэ спрабаваў даваць вершаваныя зноскі да асноўнага паэтычнага тэксту.

Зусім не далі плёну і такія ўжо цалкам рызыкоўныя эксперыменты маладога Дубоўкі, як зварочысты разрыў слова на часткі, з якіх адна пакідалася ў канцы радка для рыфмы, а другая пераносілася ў наступны радок. Вопыт такога залішняга пераносу Дубоўка ўжываў у першых варыянтах паэмы «Браніслава», якая потым некалькі разоў перапрацоўвалася і ў сваім кананічным выглядзе належыць да лепшых здабыткаў беларускай паэзіі.

Увогуле, першае дзесяцігоддзе пісьменніцкай працы было для Дубоўкі ў цэлым вельмі плённым. Яго творчасць гэтай пары, не звязаючы на некаторыя яе крайнасці і пралікі, была яркай з'явай маладой савецкай літаратуры, народжанай Кастрычнікам.

Актыўна ўмешваўся Дубоўка ў тую гады ў грамадстве і асабліва літаратурна-культурнае жыццё Беларусі. Ён пісаў артыкулы пра фальклор і музыку,

Дзмітрый БУГАЁЎ

ДАЛЯГЛЯДЫ ПАЭТА

15 ліпеня споўнілася 70 гадоў з дня нараджэння нашага старэйшага паэта Уладзіміра Мікалаевіча Дубоўкі. У дзень юбілею яго сардэчна прывіталі беларускія пісьменнікі. Праўленне Саюза пісьменнікаў БССР накіравала юбіляру віншавальны адрас, у якім гаворыцца:

«Дарагі Уладзімір Мікалаевіч!
Горага вітаем Вас і шлім Вам свае сардэчныя віншаванні ў дзень Вашага сямідзесяцігоддзя!

Вось ужо амаль паўвека працуеце Вы на ніве роднай літаратуры. Працуеце натхнёна і плённа. Ваша паэзія прасякнута любоўю да роднага краю, роднай прыроды, да чалавека працы, да скарбніц вуснай народнай творчасці. У апошні час Вы шмат сіл аддаеце працы

для нашага юнага чытача, і Вашы творы карыстаюцца ў яго шырокай вядомасцю. Мы высока цнім таксама і Вашу перакладчыцкую дзейнасць: дзякуючы Вашаму пярэ на беларускай мове загучалі шмат якіх твораў Пушкіна, Шэкспіра, Шэлі, Байрана...

Адаем Вам належнае як аднаму са старэйшых нашай сучаснай беларускай літаратуры і жадаем, паважаны Уладзімір Мікалаевіч, добрага здароўя і новых творчых здабыткаў!»

Рэдакцыя штотыднёвіка «Літаратура і мастацтва», далучаючыся да гэтага віншавання, у сваю чаргу вітае Уладзіміра Мікалаевіча і жадае яму доўгіх гадоў жыцця і плённай працы на карысць роднай літаратуры, роднага народа.

Асабліва звяртаюць на сябе ўвагу нярэдка ў вершах маладога Дубоўкі асацыятыўныя збліжэнні разнакасных паняццяў — зусім канкрэтных і даволі абстрактных («На свеце гора блудзіць, як шляхта ля чужых хлявоў», «Паветра душыцца смякотай, як пылам над сахой ратай», «Цірунацца думкі наўсцяж, як зярныты ў глебу» і інш).

З жаданнем асвойваць новыя пласты жыцця, рабіць іх паўнапраўнай сферай паэзіі звязана і відавочная схільнасць Уладзіміра Дубоўкі да навуковай лексиі, якая адносна шырока прадстаўлена ў яго творах дваццатых гадоў. Нават паэзія каханія, якой Дубоўка ў дваццатых гадах аддаваў шчодрую, палемічна падкрэсленую даніну, часам не без поспеху аздабляецца навуковай тэрміналогіяй.

Сённяшняга чытача гэтым, вядома, не здзівіш. А ў тых умовах, калі пісаў Дубоўка, усё гэта было якраз незвычайным і ў сваёй нязвыкласці несла значны паэтычны зарад.

Свядома імкнуўся Уладзімір Дубоўка ў 20-я гады абнавіць і жанравыя формы нашай паэзіі, што асабліва выразна выявілася ў вершаваным цыкле «Крыху восені і жменька кляновых лістоў» (1929) і ў паэмах «Кругі» (1927), «І пурпуровых ветразей узвівы» (1929), «Штурмуецца будучыні аванпосты» (1929). Гэтыя тры паэмы — вельмі значныя і арыгінальныя творы маладой беларускай паэзіі канца 20-х гадоў. Аўтар імкнуўся адказаць на пытанне аб сутнасці чалавечага ішчасця, аб тым, якімі шляхамі можна прыйсці да яго.

У сваім агульным выглядзе гэта старая, як свет, праблема. Але паэт менш за ўсё быў схільны да абстрактнага філасофствавання. Агульныя філасофскія праблемы ў паэмах Дубоўкі маюць выразную праекцыю на канкрэтную рэчаіснасць дваццатых гадоў. Таму яго паэмы пры ўсёй сваёй філасофскай заглыбленасці адказваюць на пытанні, якія самім ходам тагачаснага грамадскага жыцця вылучаліся на першы план, набывалі тады асаблівую вострыню і актуальнасць, літаральна насіліся ў паветры.

Ён славіў веліч рэвалюцыі, якая адкрыла перад людзьмі працы небывалыя далягяды, разважаў пра лёс мастацтва і шляхі яго развіцця ў сацыялістычным грамадстве, гаварыў пра індустрыялізацыю краіны і калектывізацыю яе сельскай гаспадаркі.

І аб калектывізацыі, і аб форме і змесце сацыялістычнага мастацтва, і аб іншых больш прыватных рэчах Уладзімір Дубоўка пісаў з палемічнай заўзятысцю і запалам, як гэта і звычайна бывае ў абстрактных спрэчках

ны ўнесці «меліратары духу», пісьменнікі, увогуле мастацтва, калі яно аддасць сябе на службу народных інтарэсаў і не будзе баяцца пошукаў, стане смела пракладаць новыя шляхі да пазнання свету і чалавека.

Трэба адзначыць, што Дубоўка не толькі тэарэтычна абараняў права мастацтва на пошук. Ён вельмі актыўна выкарыстоўваў гэты права ў сваёй пісьменніцкай практыцы. Якраз пошукі новых жанравых форм многае вызначылі і ў паэмах «Кругі», «І пурпуровых ветразей узвівы», «Штурмуецца будучыні аванпосты», цалкам абумоўлены, у прыватнасці, іх кампазіцыю.

Паэма, сапата, савет —
асадкі мінулага часу!
У новай ўправіні паэт
сучаснасці нашай акрасу.

з яўнымі палемічнымі перахлёстамі залёўляў Дубоўка ў вершаванай прадмове да паэмы «Штурмуецца будучыні аванпосты», якой даў жанравае вызначэнне **камбайн**.

Паэт дасягнуў у сваім «камбайне» пэўнага ўнутранага адзінства. Разнародныя структурныя элементы ў гэтым творы, як і ў паэмах «Кругі», «І пурпуровых ветразей узвівы», знаходзяцца ў складаным ішчэпленні, узаемадзеянні адзін з другім. Захоўваючы адноснае самастойнасць і ўнутраную цэласнасць, яны надпарадкаваны агульнай ідэі твора, яго пафосу, але выяўляюць розныя адценні аўтарскай думкі.

Аднак у цэлым кампазіцыйная арганізацыя паэмы «Штурмуецца будучыні аванпосты» і ў пэўнай меры паэм «Кругі», «І пурпуровых ветразей узвівы» аказалася залішня ўскладнёнай. І гэтыя творы пры ўсёй іх бласпэчнай праблемнай, грамадска-філасофскай значнасці і этапнай ролі для самога аўтара засталіся ў фармальна-адносна ішчэпленні у чым эксперыментальным.

Праўда, сённяшняя практыка шматлікіх і самых розных пісьменнікаў паказвае, што ў кампазіцыі мастацкіх твораў ціпер увогуле многае ўскладняецца, выступае як вынік намаганняў мастака ахапіць жыццё ва ўсёй яго шматграннасці і дыялектычнай супярэчлівасці. Але Дубоўкавы эксперыменты ў галіне формы, пачатыя паэмай «Кругі», «І пурпуровых ветразей узвівы», «Штурмуецца будучыні аванпосты», па розных прычынах, сярэд якіх наўрад ці можна адмаўляць і прычыны творчага парадку, пазней не былі сур'ёзна прадоўжаны ні ім самім, ні іншымі савецкімі літаратарамі.

Не ўвайшлі ў шырокі літаратурны ўжытак і «вершы з заўпагамі». Гэтую залішня грувасткую форму, перанятую ад афармлення навуковых даследаванняў, зноў жа адкінула жыццёвая паэтычная практыка, хаця сам Дубоў-

пра выяўленчае мастацтва і багаці жывой народнай і літаратурнай мовы, пра эканомнасць нашай графікі і нацыянальную сістэму стэнаграфіі, пра інавацыйнасць і асучэненне балот. Усё гэта таксама заслугувае добрага слова, бо сведчыць пра жаданне паэта дапамагчы поступу агульнай справы не толькі сваёй паэтычнай творчасцю, але і канкрэтнай парадай, разважлівай думкай ці пастаючай актуальнай праблемай, якая патрабавала свайго неадкладнага вырашэння.

У самым пачатку 30-х гадоў Уладзімір Дубоўку давялося надоўга перамяніць прафесію, навучыцца іграць «рыдлёўкай на ліры». «На даволі працяглы час, — значае пісьменнік у сваёй аўтабіяграфіі над характэрным загаловам «Сярод добрых людзей», — я пераклучыўся на іншыя, досыць далёкія ад літаратуры работы, у тым ліку і на будаўнічыя. Пры гэтым пабыў і на Вяццы, і на Волзе, і ў Бірбіджане, а пасля 1949 года — у Кразнаярскім краі, на рацэ Бірсе. Працаваў на розных вялікіх будоўлях, авалодаў многімі спецыяльнасцямі. Адзін пералік іх сягае вышэй двух дзесяткаў. Але больш за ўсё працаваў тынкаваліччыкам, мулярам, маларом, сталаром. Па гэтай спецыяльнасці — сталарнай — гадоў дзесяць (і дзед і бацька мой, пакуль не пакалечыўся, былі добрымі сталарамі, і я таксама нядрэнна валодаў гэтым рамясствам). Даводзілася бываць і на лёгкіх работах: бухгалтарам, эканамістам.

Вярнуўшыся са сваіх блуканняў у 1958 годзе, я зноў заняўся літаратурнай працай».

Уладзімір Дубоўка стварае вершаваныя цыклы «Чакае ля берагу човен мяне» (па сутнасці, гэта лірычная паэма, напісаная ў 1958 годзе), «Пасля вандравання» (1958—1959), «Палеская рапсодыя» (1959), «Светлыя ўспаміны» (1957—1961), «Ляцкія рытмы» (1966), паэмы «Перад іменем Любові» (1958) і «Беларуская Арыядна» (1960), а таксама некалькі цікавых балад.

Найбольш арыгінальнай сярэд паэтычных цыклаў з'яўляецца вялікая нізка «Палеская рапсодыя». Гэтая нізка напісана ў выніку падарожжа Дубоўкі па Прыпяці ўлетку 1959 года. Яна складае аснову аднайменнай кнігі, за якую паэт атрымаў рэспубліканскую літаратурную прэмію імя Янкі Купалы.

Натуральна, што ў «Палескай рапсоды» Дубоўку ў першую чаргу цікавіць воблік сённяшняга Палесся, яго людзі — будаўнікі камунізма. Але не абыходзіць ён і мінулае палескага краю, яго гісторыю, яго фальклор і міфалогію, яго прыроду і нават этнаграфію. Такім чынам, Палессе ў вершах Уладзіміра Дубоўкі паўстае ва ўсёй сваёй сінтэты-

Паэтычная паверка

Алесь РАЗАНАЎ

ПУНКЦЫРЫ

насці, з усімі гістарычнымі і прыроднымі кантрастамі. Паказваючы іх, паэт славяць веліч і сілу, славу і мудрасць народа, яго стваральную працу, мужнасць, дабрагу і высокую чалавечнасць. У гэтым і заключаецца глыбока патрыятычны пафас «Палескай рапсоды».

Патрыятычныя пачуцці Дубоўкі на радзілі і нямала іншых твораў, дзе выявілася ўменне адным радком, але вельмі сур'ёзна, пераконана сказаць і пра выключную ролю роднай мовы ў духоўным жыцці нацыі, і пра аптымізм агульнага погляду на народ, на яго будучыню, і філасофская абагульненасць гуманістычнай думкі з яе афарыстычнай трапнасцю.

Увогуле, для Дубоўкі ўласціва арганічнае адчуванне сапраўднай народнасці. Гэта з асаблівай нагляднасцю выяўляецца ў апрацоўках фальклорных сюжэтаў, якімі паэт актыўна і плённа займаецца ў пасляваенныя гады. Гутарка, ідзе не пра шматлікія ўстаўкі фальклорнага паходжання, што было звычайным для маладога Дубоўкі, а пра напісаныя паводле народных матываў вершаваныя казкі. Яны змешчаны ў кнігах «Цудоўная знаходка» (1960), «Кветкі—сонцавы дзеткі» (1963) і інш. У зробленых аўтарам апрацоўках выразна заўважана не толькі яго высокі паэтычны прафесіяналізм, але і бясспрэчная блізкасць да народнага светаўспрымання. Яна, гэтая блізкасць, і дазваляе пісьменніку з поспехам выконваць яго толькі на першы погляд нескладаную задачу, дае магчымасць пазбягаць спрошчана-прымітыўнага пераказу народных сюжэтаў, пры якім можа быць цалкам вынішчана іх вельмі своеасаблівае паэтычнасць, іх жыва непаўторная душа. У казках Дубоўкі ўсё гэта беражліва захавана. І гэта галоўнае.

Выбіраючы фальклорныя творы для пераказу вершам, паэт абавязкова звяртае ўвагу і на іх выхаваўчыя аспекты, на іх патэнцыяльную здольнасць аказаць станоўчы ўплыў на сучасную моладзь.

Можна яшчэ ў большай меры непазрэдна практычна-прыкладныя мэты ставіў аўтар у сваіх праявітых кнігах «Жоўтая акацыя» (1967) і «Ганна Алелька» (1969); (апошні твор часам упамінаецца пад сваёй першапачатковай рабочай назвай—«Думка думку паганяе»). Мэты гэтыя—зацікавіць чытачоў даследніцтвам самага рознага характару, навучыць іх з гаспадарскім клопатам ставіцца да навакольнай прыроды, да ўсіх багаццяў роднага краю.

Аўтар, вядома, мае і сваю звышзадачу. Яна заключаецца ў тым, каб непазойліва давесці думку, што і «каля нашых блакітных азёр і каля нашых шумлівых-гаманлівых пушчаў не менш цікавага, чымся дзе-небудзь каля далёкага сіняга мора або і за сінім морам нават». Такім чынам, гэтая звышзадача зводзіцца да свядомага абуджэння і выхавання патрыятычных пачуццяў. І яна ні ў якой меры не супярэчыць адкрыта павучальнай накіраванасці абодвух праявітых твораў Дубоўкі, іх практычна-прыкладнай нацэленасці.

У канчатковым выніку і «Жоўтая акацыя» і «Ганна Алелька», кнігі па сваім агульным характары вельмі блізкія, унутрана сугучныя, роднасныя, атрымаліся даволі змястоўнымі і цікавымі.

Асобнай гаворкі і грунтоўнага прафесійнага даследавання заслугоўвае перакладчыцкая праца Дубоўкі, якую паэт з поспехам займаецца на працягу ўсяго свайго творчага жыцця. Першыя Дубоўкавы пераклады з Байрана паявіліся ў друку яшчэ ў 1922 годзе. Потым, таксама ў дваццатыя гады, публікаваліся пераклады з Пушкіна і Брусавы, Ясеніна і Тычыны, Ю. Яноўска і Е. Чарэнца, з грузінскіх і азербайджанскіх паэтаў. Але асабліва актыўна выступае Дубоўка як перакладчык у апошняе дзесяцігоддзе. Цяпер ён перакладае творы старажытнага кітайскага паэта Ду Фу і сярыйскага пісьменніка і вучонага XIII стагоддзя Абуль Фараджа, Д. Байрана і В. Шэкспіра, І. Гётэ і Ул. Сыракомлі, Ю. Славацкага і Ул. Бранеўскага, Ул. Сасюры, М. Рыльскага і А. Андрэева.

Адным словам, ва ўсіх аблюбованых жанрах працуе паэт з вялікай аддачай і на поўную сілу.

Мяркуючы па ўсім, творчай энергіі ў Дубоўкі яшчэ багата (бо пра сто му ў вершы з цыкла «Дактылічныя рытмы» паэт піша: «З гэтай я дамай зусім не знаёмы»), і ў гэтых адносінах яму могуць пазайздросціць значна маладзейшыя па ўзросце пісьменнікі.

Пажадаем жа Уладзіміру Мікалаевічу і на далейшае добрага здароўя, творчага настрою, плёну і спору ў яго натхнёнай працы на карысць нашай бацькаўшчыны.

Сцежка заблудзіцца ў верасе,
кладка патоне ў трысці.
Пойдзем —
і болей не вернемся,
пойдзем...—
Ды трэба ісці.

Піць малако...
Не ведаць млосці,
не вандраваць па гарадах,
быць маладым у маладосці
і памяркоўным у гадах,
Піць малако.

І зноў,
да галавакружэння,
цвіце
у дворыку язмін.
Але няма таго брадзжэння,
мальбы, гарачкі і ўзвышэння
і недаступнага: вазьмі!

Іх шліфавалі доўгія вякі —
іх засыпалі душныя пяскі,
іх бураны разносілі ўбакі,
гайдалі хвалі

— без канца і краю.
...Хаджу па сонным беразе ракі,
вільготныя каменьчыкі збіраю.

Вясёлы дзень—вясновы дзень.
У промнях песціцца надзея.
І ўсё на свеце ў гэты дзень —
усё на свеце!—

Пішу лісты.
З нуды, з адчаю...

Не ёй — сабе.
Яны пры мне.
Па шмат разоў я іх чытаю,
мне бачны сэнс іх.
Ёй бы —
не!

Свято
узлеску залатога
і неба, цяжкае, што ртуць...
Яшчэ не зроблена нічога,
а стома — рук не павярнуць,

Як астраўкі
у шырых вёснах —
ракетадром,
аэрадром.
А мы за ісцінай на вёслах,
бы арганаўты за руном.

Перакладаю шэпт дажджу,
пагляд вачэй,
трымценне гаю.
Кранаю,
слухаю,
гляджу,
я не пішу — перакладаю.

Здасца,
што ўсё ужо было.

Позірк, пшчотны і чулы,
сонца ў лісці,
і крыло,
што ўвышыні мільганула.

Мяне шпаркія коні насілі
праз завесы аблок і дажджу...
З васільковых палёў
знясілены

У высокае неба гляджу.

Маімі, тваімі снамі,
светам, што нікне ў журбе,
лета сябе ўспамінае,
ўспамінае

сябе.

Як ні жыві,
сваю тугу
той, хто жыве, не забратае.
Я ўсё бяру і ўсё вяртаю.
А ўсё ў даўгу,
ў даўгу,
ў даўгу.

Ні лісціка,
ні ўздыху.
Находзіць змрок здаля.
І здасца парадзіхай
прыціхлая зямля.

Прадчуванне страты
Турбуе сны...
Высока над хатай
Кружаць буслы.

Я сплю ў альтанцы векавечнай
пушчы,
і прачынаюся,
і бачу — ў чым жа соль!...—
дзівосныя сусветы —
невідучы,
відучы — перакошаную столь.

Вясна.
Вясною.
Аб вясне.
Хай абнадзеіць,
хай загубіць,
сляпоку сілай захлісне,
адчайнай ласкай загалубіць!

Ды
ёсць яшчэ прастор далёкі
і сцежка — доўгая бы ўздых...
Ты сам з сабой не адзінокі,
а — між людзей:
куды ж ад іх?!

Ах, восень, восень —
наяву,
прышла звінец і ганарыцца,
Сланечнік згубіць галаву,
празрыста ясень загарыцца.

Зніклі ў далечах сны
аб гадах маладых,
парыванні,
дарогі,
каханыя вочы.
Лістападаўскі вецер бушуе аб іх,
красавіцкае сонца зіхоча.

З якога мы такога цеста,
з якога
спалучэння глін?
Дзе змест вякоў?!—
Нямашка зместу,
ёсць змест імгненняў і хвілін.

Прайшло,
патала...
І ў траве
прамень бязбоязна іграе.
Але мінулае жыве,
яно за намі назірае.

Праб'ецца даўні заповіт —
і стане цяжка,
стане дрэнна...
Але — ужо —
не марны свет,
і пот, і слёзы не дарэмны.

Развей няведання туман
і адкажы нам,
непазбежнае,
ці гэта час належыць нам,
ці гэта мы яму
належаць...

Вятры паспелае сажнуць...
Празрысты смутак
над клямамі,
і боль,
што нас перажывуць
яны, пасаджаныя намі.

Я іх прыдумай:
абавязкі!..
Я іх стварыў, я гаспадар.
Мне надакучылі іх ласка,
іх непрадбачаны цяжар...
...Не адпускаюць абавязкі.

Вяртаемся не да калыскі.
Той боль не выкрычыш —
крычы! —
калі ўмірае самы блізкі,
а ты
бяссьільны памагчы.

Ствараць з кавалкаў слоў і фраз
дзівосны свет,
душой сагрэты.
На ўсе пытанні мець адказ,
а не сказаць,
нашто ўсё гэта.

З дзівоснай вечнасцю ў хаўрусе —
да супярэчнасцей прывыкну.
Застацца каб! — не застануся.
Бясследна знікнуць бы! —
не знікну.

ВЫХАД у свет даследчай, праблемнай манаграфіі па беларускай літаратуры апошнім часам нікога ўжо не здзіўляе. Гэта, вядома, паказчык росту агульнага стану нашага літаратуразнаўства. Але гэта ж абавязвае нас быць больш патрабавальнымі да кніг, якія носяць гісторыка-тэарэтычны характар. Наколькі ж ставяцца ў іх праблемы надзённыя, наколькі асвятляюцца яны глыбока і ярка? Ці не з'яўляюцца яны ўяўна-праблемнымі? Кніга Міхася Лазарука «Беларуская паэма ў другой палавіне XIX—пачатку XX стагоддзя», якую мы нядаўна ўбачылі на кніжных палках, не можа не прыцягнуць увагі арыгінальнасцю падыходу да літаратурных з'яў, грунтоўнасцю ў распрацоўцы ўзнятых пытанняў.

У цэнтры даследавання адна з важнейшых, да гэтага часу малараспрацаваных праблем літаратуразнаўства—праблема жанру. Аўтар разумее, што праз жанр можна «ўбачыць» усю літаратуру, што вывучэнне таго ці іншага з жанраў дазваляе глыбей уявіць літаратурны працэс у цэлым. «Вывучэнне шляхоў развіцця паэмы, — справядліва адзначае ён, — можа дапамагчы ўразуменню агульнага эстэтычна-стылявога руху беларускай літаратуры, яе жанравага станаўлення на даным этапе». Падыход да жанру беларускай паэмы, калі яна вывучаецца не толькі на фоне, але і ў працэсе развіцця літаратуры, вельмі перспектыўны.

Уласна, размову аб жанравай адметнасці беларускай паэмы, яе гістарычным лёсе М. Лазарук пачаў раней, у кнізе «Станаўленне беларускай паэмы» (1968) — кнізе цікавай, грунтоўнай, дзе яскрава выявіўся яго даследчыцкі «почыр» — скупуплёны, карпатлівы аналіз фактаў, мастацкіх крыніц, імкненне звязаць рух нацыянальнай літаратуры, у прыватнасці паэмы, з рухам мастацкай думкі суседніх народаў. Тут і жаданне не згаджацца з іншымі, палемічным задор, жаданне знайсці свой ключ, з дапамогай якога можна было б пранікнуць у «сакрэты» творчых задум. У новай кнізе «почыр» М. Лазарука застаўся тым

М. Лазарук. «Беларуская паэма ў другой палавіне XIX—пачатку XX стагоддзя». Выдавецтва БДУ імя У. І. Леніна, Мінск, 1970.

жа, але праявіўся ён акрэсленай, больш выразна. Адна з прычын таго — непараўнальна багацейшы, каларытнейшы, шматграннейшы матэрыял, фактычна-гістарычны і «чыста» мастацкі, які далі беларускай паэме другая палавіна XIX і асабліва пачатку XX стагоддзя, у параўнанні з пачатковым этапам зараджэння і станаўлення нашай нацыянальнай літаратуры.

І ў другой палавіне XIX ст., праўда, жанр паэмы ў беларускай літаратуры не дасягнуў таго ўзроўню, калі б у ім сапраўднаму вырашала самыя вострыя, самыя важныя праблемы грамад-

рамкі нашай літаратуры мінулага стагоддзя і шмат у чым быў наватарскім.

Упершыню ў нас, здаецца, з такой шырынёй разглядаецца творчасць Янкі Лучыны, галоўным чынам, паэма «Паліяўнічы замалеўкі». Гэта зусім невыпадкова. Бо аўтар добра адчуў адметнасць мастацка-стылявой манеры Лучыны ад Багушэвіча. Паэзія Лучыны развілася тэндэнцыю перспектыўную, яна неслала беларускай літаратуры лірызм, пластыку малюнка, жывапіс словам. І нельга не пагадзіцца з даследчыкам, што творчасць Лучыны мела важнае значэнне для далейшага раз-

ПРАЦЯГ РАЗМОВЫ

скага жыцця, нацыянальна-вызваленчага руху, росту самасвядомасці народа. Ды і твораў чыстага «паэмнага» жанру наўрад ці асмелімся мы назваць. Натуральна, даследчык асабліва вялікую ўвагу скіроўвае ў першых раздзелах кнігі на разгляд літаратуры ў цэлым, з яе праблемамі творчага метаду, стылявых плыняў, традыцый і наватарства і, зразумела, жанравай спецыфікі. Меркаванні і вывады яго, як правіла, выклікаюць цікавасць сваёй навізнай, аргументаванасцю, хоць катэгарычнасць сцвярджэнняў іншы раз можа і насцярожыць.

«Багушэвіч... не толькі не быў рамантыкам, але і процістаяў гэтай плыні», — ліша ён. А як жа быць з праграмнымі вершамі зборнікаў «Дудка беларуская» і «Смык беларускі», з вершамі «Ахвяра», «Мая хата» і некаторымі іншымі? Няўжо ў іх не «прасвечваюцца» рамантычныя метаіміжненні паэта? Такія перабольшанні ўзніклі, напэўна, ад імкнення вызначыць асноўнае ў творчым метадазе Багушэвіча, раскрыць характар яго рэалізму. Каб адсюль ужо весці гаворку пра найбольш важнае ў аддзеле працы — пра паэму «Нелеска будзе», як пра твор, які «рассоўваў» жанравыя

віцця нашай паэзіі. Але... На што ж супроцьстаўленні? Маўляў, «Багушэвіч не перарос свайго часу», а ў Лучыне ўжо, бачыце, угадаецца Колас. Ці не адвольнасць тут, калі ўлічыць, што вывад робіцца на аснове паэмы «Паліяўнічы замалеўкі», вядомай на польскай мове? Беларускі ж творы Лучыны падастаўляюць такіх вывадаў, думаецца, не даюць. Нельга, пэўна, на аснове таго, што паэт пераклаў на беларускую мову адзін раздзел паэмы — «Стары ляснік» (ці ўся яна была — перакладзена — меркаваць цяжка) сцвярджаць безапелальна, быццам бы «Паліяўнічы замалеўкі» — рэалістычная паэма, якая падагульняла развіццё гэтага жанру ў беларускай літаратуры XIX ст.

Аднак не будзем і мы надта катэгарычнымі. Аўтар, выкладаючы свой погляд, імкнецца аргументаваць яго, быць доказным. А шырокая эрудыцыя даследчыка, тэарэтычная падрыхтаванасць, умненне пранікнуць у сакрэты паэтычнага майстэрства, арыгінальнасць у падыходзе да літаратурных з'яў падкупляюць, прымушаюць сур'езна лічыцца з кожнай яго думкай, назіраннем, згаджацца пасля роздуму з тым, што адразу здавалася спрэчным.

У кнізе М. Лазарука, натуральна, асноўнае месца адводзіцца аналізу беларускай паэмы XX ст. Сам матэрыял даваў шырокую магчымасць для назірання і вывадаў. І гэтыя магчымасці даследчыкам добра выкарыстаны. Застаючыся на грунце гістарызму, аўтар прасочвае лёс «паэмнага» жанру, пераканаўча даводзячы, што ў лёсе паэмы «бачыцца» лёс усёй беларускай дэмакратычнай літаратуры, цесна звязанай каранямі з сацыяльнымі і нацыянальнымі праблемамі. Ён слухна сцвярджае, што паэма «становіцца жанрам, у якім глыбока раскрываецца характар рэвалюцыйнай эпохі з яе гераізмам, суровым драматызмам і глыбокімі жыццёвымі супярэчнасцямі».

Не могуць не выклікаць зацікаўленасці і тыя мясціны кнігі, дзе канкрэтна пры разглядзе паэм паказваецца, як адбывалася ўсталяванне рэалізму ў нашай літаратуры, наколькі плённымі былі ў ёй рамантычныя тэндэнцыі і г. д. Імкненне абмінаць праптанія спежкі, на кожны твор мець свой уласны погляд прывяло да таго, што аўтар у канкрэтным аналізе твораў выказаў нямала арыгінальных думак. З яго ацэнкамі ці логікай разважанняў можна ўрэшце рэшт спрацаваць, але не прыслушацца да іх было б несправядліва (значэнне іроніі ў драматычных паэмах Купалы, вызначэнне жанру «Новай зямлі» як паэмы-эпапеі, якая ўзнікла на даволі нізкім этапе мастацкага развіцця беларускай думкі). Прыслушацца варта — у непасрэдным разглядзе паэм шмат тонкіх назіранняў, супастаўленняў, якія «працуюць» на карысць вызначаных даследчыкам меркаванняў. Але асобныя з аўтарскіх сцвярджэнняў успрымаюцца як пэўная зададзенасць, народжаная жаданнем ва ўсім абавязкова быць арыгінальным, непадобным на іншых.

Асабліва характэрныя ў гэтай сувязі разважанні даследчыка пра драму Янкі Купалы «Раскіданае гняздо». Цікава ўжо хоць бы таму, што М. Лазарук не лічыць гэты твор драмай, не пагаджаючыся з аўтарскім вызначэннем жанру. Літаратурная і сцэнічная гісторыя купалаўскай п'есы ведае шмат вызначэнняў яе жанравай спецыфікі. Усёго было — рэалістычная, сімвалічная, псіхалагічная, сацыяльная дра-

ма, і нават — аптымістычная трагедыя. На гэты раз мы сустракаемся з іншым вызначэннем — драматычнай паэма (праўда, аўтар часта робіць агаворкі, каб пазбегнуць непазбежнага ў такіх выпадках папроку). Даследчык, безумоўна, мае рацыю, калі прыкмятае і паказвае, у чым «Раскіданае гняздо» непадобна на сацыяльна-псіхалагічную драму мінулага стагоддзя. Але ж ім мала ўлічваецца даволі важкія акалічнасці. Па-першае, эвалюцыя жанру драмы, тыя яе асаблівасці, з якімі яна прыйшла ў наш век (нельга забываць павучальнага вопыту Г. Ібсена, А. Чэхава, М. Горкага, ды і М. Метэрлінка, калі хочаце). Па-другое, творчая эвалюцыя Купалы, які ў тым жа 1913 годзе, калі пісалася «Раскіданае гняздо», выдаў свой самы рэалістычны і самы рамантычны зборнік «Шляхам жыцця». Не, не жанр драматычнай паэмы выклікаў узніскасць, паэтычнасць малюнічых сродкаў твора. Яны сталі вынікам шырокага і моцнага ўварвання ў рэалістычнае рэчышча імклівай рамантычнай плыні, дзе асабліва ўпэўнена «выпростаўся» купалаўскі талент. А драма — засталася драмай, выключна самабытнай, арыгінальнай, неаўторнай паводле і вобразных увасабленняў, і сюжэтна-кампазіцыйнай структуры.

М. Лазарука, на мой погляд, не ўдалося «зламаць» традыцыю. Гэта, аднак, не значыць, што яго канкрэтныя меркаванні, у прыватнасці наконт характару псіхалагізму купалаўскай п'есы, яе патэтычнасці, неправамерныя. Наадварот, яны сведчаць, што даследчык здолеў сказаць сваё слова ў вызначэнні мастацкай своеасаблівасці «Раскіданага гнязда».

Грунтоўна і дэталёва вядзецца ў кнізе разгляд купалаўскіх рамантычных паэм, коласаўскіх «Новай зямлі» і «Сымона-музыкі». Даследчык паказвае, наколькі ўзмужнела наша літаратура ў апошнія перадкастрычніцкія гады. І зусім лагічна ён перакідае «мосцік» у савецкі час, калі жанр паэмы набыў новыя, адметныя рысы. М. Лазарука, пэўна, варта працягнуць даследаванне. Яго манаграфія даюць усе падставы спадзявацца, што мы яшчэ сустранемся з добрымі кнігамі пра беларускую паэму.

М. ЯРОШ.

ПАЧАТАК ЗРОБЛЕНЫ...

Восем гадоў назад Ул. Калеснік выдаў кнігу «Час і песні», даследаванне літаратуры былой Заходняй Беларусі. Быў там вельмі цікавы раздзел пра масава-самадзейную літаратуру, якую ствараюць часта безыменныя аўтары. Аўтар слухна пісаў: «Яна нагадвае асколак грамадскай свядомасці ў момант яе станаўлення. Яна гарачая, надзённая, у ёй натуральна спалучаюцца палітычныя страсці, маральна-этычныя імкненні і эстэтычныя пачуцці таго асродка, у якім яна бытуе». Нешта такое ж уласцівае і самадзейнаму тэатральному руху наогул і аматарскаму тэатру былой Заходняй Беларусі ў прыватнасці. Доўгі час гэтым прадметам спецыяльна ніхто не займаўся (тэатразнаўцы і тыя пакідалі аматарскі тэатр на былых «крэсах усходніх» як «тэра інкогніта»). Цяпер выдадзена праца А. Лабовіча «Тэатр змагання», якой зроблены пачатак навуковага даследавання яркага і ваяўнічага руху аматарскага сцэнічнага мастацтва ў былой Заходняй Беларусі.

Вядома, што тэатр — цалкам залежыць ад драматычнай літаратуры, што ён «толькі» ўвасабляе ідэі і вобразы пісьменніка. Але ад выбару п'ес і ад іх трактоўкі залежыць рэпертуарная палітыка дзейчай сцэны і комплекс уражанняў глядача, комплекс, які мае моцны ідэй-

А. Лабовіч. «Тэатр змагання». Выдавецтва «Навука і тэхніка», Мінск, 1969.

8 **АМ** 17.VII.1970

на-эстэтычны зарад. Сцэна ўплывае на фарміраванне светапогляду чалавека і грамадства, аб'ядноўвае ў адзіным настраі масавую аўдыторыю, дае спажыву для роздуму аб жыцці і сацыяльных пытаннях. Калі ж браць умовы былой Заходняй Беларусі, то тут тэатр быў яшчэ і кафедрай, з якой на роднай мове гаварылася працоўнаму беларусу пра самае надзённае ў яго жыцці, перадаваліся светлыя ідэалы нацыянальнага і сацыяльнага вызвалення. Зыходзячы з такой — вельмі слушнай і пацверджанай практыкай — пазіцыі, А. Лабовіч і гартае старонкі параўнальна нядаўняга гістарычнага мінулага нашага народа.

Аўтар выступае першаадкрывальнікам многіх з'яў і імёнаў, з якімі звязана станаўленне і развіццё самадзейнага тэатрального руху на той частцы тэрыторыі Беларусі, дзе на працягу двух дзесяцігоддзяў панскай улады, як гэта было пры царызме, не дапускалі нават і спробы стварыць прафесіянальны нацыянальны тэатр чатырохмільённага беларускага насельніцтва. Ахоўнікі «цэласнасці і недатыкальнасці» санацыйнага ладу добра ведалі сілу мастацтва, яны, як цэрберы, пільнавалі і правяралі духоўнае жыццё прыгнечанага люду. І той шукаў поля дзейнасці ў наладжванні асветы, прапагандзе народнай творчасці праз харавое спяванне (Рыгор Шырма — якое яркае імя ў гэтых старонках летапісу!), праз выданні прагрэсіўных часопісаў і кніг, праз аматарскі тэатр.

У кнізе падрабязна разгледжана дзейнасць Беларускай драматычнай майст-

роўні ў Вільні. Чытач тут знойдзе і характарыстыкі яе найбольш актыўных арганізатараў і артыстаў, і ўдумлівыя ацэнкі рэпертуарных пошукаў. Аналіз таго, што зрабіў і чаго дасягнуў гэты цікавы і патворчы чалавек калектыву, дае падставы аўтару сцвярджаць, што і сапраўды «Майстроўна павіна была стаць падмуркам для будучага прафесіянальнага тэатра». Тое, што рабілі ў гэтым напрамку драматург Л. Радзевіч, настаўнік беларускай гімназіі М. Крэсінікі, артысты А. Канчэўскі, А. Міхалевіч, М. Шавель і іншыя энтузіясты тэатральной справы, паказана А. Лабовічам на падставе дакументаў і ўспамінаў былых удзельнікаў тых падзей. І даволі гучнае вызначэнне — «Творчая дзейнасць Беларускай драматычнай майстэрні была своеасаблівым барометрам палітычнага клімату Польшчы сярэдзіны 20-х гадоў» — успрымаеш як добра абгрунтаваную выснову даследчыка.

Агляд самадзейнага тэатрального жыцця дзеіцца ў кніжцы грунтоўна — ад шырока вядомых, амаль што прафесіянальных па свайму ўзроўню калектываў аўтар пераходзіць да кароткіх, але выразных характарыстык драматычных гурткоў, якія дзейнічалі ў Слоніміскім, Навагрудскім, Стаўбцоўскім, Ашмянскім паветах колішніх «крэсаў усходніх». Праўда, часам А. Лабовіч называе толькі факты і дае да іх празмерна сціплы каментарый, а чытач чакае і аднаўлення падзей — паказу, які магчымы на кніжных старонках, самога спектакля ў мізансцэнах і ў неаўторна індывідуальных трактоўках ролі у вядомых п'есах, хоць бы Я. Купалы. А вось А. Лабовіч аддае перавагу агульным фармуліроўкам.

Гэты «прыём» даследавання — калі аўтар дазваляе сабе падрабязны паказ

толькі там, дзе можа паспацаць на адпаведныя дакументы або расказаць сведкаў і ўдзельнікаў, — вытрыманы А. Лабовічам на працягу ўсёй працы. Трэба падзякаваць яму за тое, што ён уводзіць у навуковы ўжытак раней нідзе не друкаваныя, сабраныя ім самім успаміны Янкі Брыля (яны надзвычай цікавыя), настаўнікаў, дзеячай камсамолу і КПЗБ, што бралі ўдзел у аматарскіх гуртках. Тут чытач адкрывае для сябе многа новага. Але вельмі ж прывабная задача даследчыка тэатра наогул — на падставе нават самых сціплых дадзеных паспрабаваць намаляваць «адноўлены» ім, даследчыкам, спектакль, яго герою, атмасферу. Ну, калі не так, як гэта зрабіў В. Бялінскі ў артыкуле пра П. Мачалава ў «Гамлеце», то хоць бы так, як пішуць пра мінулае аўтары кнігі з серыі ЖЗЛ «Молодой гвардии»! Мабыць, і такая работа аўтара — наперадзе.

Добра, што А. Лабовіч даследуе тэатральны рух не як нешта ізаляванае ад штодзённага жыцця народа і палітычнай барацьбы, а ў арганічнай сувязі самадзейнага мастацтва з тагачаснай рэчаіснасцю. Ужо адно тое, што гурток часам бываў яшчэ і канспіратыўнай яўкай КПЗБ, пашырае далейшы даследавання і падштурхоўвае творчую фантазію чытача. Мы і самі «дэмаляўваем» тое, аб чым, паўтараю, часта гаворыцца на старонках «Тэатра змагання», можа, і сапраўды задзішне стрымана. Але такім звычайна і бывае першы крок даследчыка раней нязвяданага. Яго А. Лабовіч зрабіў упэўнена і, трэба спадзявацца, пракаляў спежку для далейшага паглыблення ў вельмі цікавую гістарычную праблему на пэўным этапе жыцця народа.

В. ІВІН.

СВАЁ, СВЕТЛАЕ...

Яўгену Харытоненку—50

КОЖНАЯ больш-менш значная выстаўка новых твораў выяўленчага мастацтва прыносіць знаёмства з сотнямі твораў жывапісу—добрых і розных. Сярод іх не губляецца створанае жывапісцам Яўгенам Міхайлавічам Харытоненкам. Яго тэматычныя палотны і партрэты запамінаюцца. Але не толькі таму, што досыць часта з'яўляюцца ў экспазіцыях. У іх ёсць нешта са-

праўды ўладарнае, што прымушае праз доўгі час пасля знаёмства прыгадваць асобныя вобразы, дэталі, сюжэтыныя сітуацыі, настроі. Справа не ў адной толькі тэматыцы, блізкай і зразумелай шырокаму гледачу. Ёсць у Яўгена Харытоненкі сваё адметнае манера пісьма, арганічна спалучаная з тым светлым роздумам, які пераважае ў яго творчасці.

У мастака здараюцца часам творчыя няўдачы. Але ніколі не пакідаюць яго цяжкі творы гледача раўнадушным. У кожную работу ўкладзена шмат сіл, кожная сведчыць пра пільны назіранні ў жыцці.

Яшчэ ў 1953 годзе, калі Яўген Харытоненка быў дыпламантам Кіеўскага мастацкага інстытута, ён напісаў карціну «Электрарэацыя». Яму ўдалося перадаць у характары герані палатна ўпартасць, мужнасць, мэтанакіраванасць. Неназойліва чыталася пачуццё ўласнай годнасці чалавека працы ў засяроджаным паглядзе герані. І ніякіх элементаў параднасці, якія ў тыя часы досыць-такі часта давалі сябе адчуць у такога роду сюжэтах.

Апошняя якасць і надалей прываблівала ў творах Яўгена Харытоненкі — прыўзнятае, пазбаўленае штучнага прыўзнямання. Натуральнасць гаворкі жывапісца пра чалавека працы або пра нашага юнага сучасніка.

Адразу ж пасля сканчэння інстытута Яўген Харытоненка прыехаў у Беларусь. І тут ён не замкнуўся ў сценах майстэрні. Яго вабілі дарогі. Жыццё рэспублікі падказвала столькі цікавых маршрутаў, каб акунуцца ў атмасферу сапраўднай творчасці.

Наваполацк... Беларускі Нафтабуд... Колькі цікавых, змястоўных знаёмстваў адбылося! Шматлікія назіранні над новым у жыцці рэспублікі далі магчымасць мастаку пераканаўча расказаць пра ўнутраны свет творцаў гэтага новага. З'явілася цэлая галерэя партрэтаў герояў слаўтай на ўсю краіну новабудулі.

У 1959 годзе Яўген Харытоненка прыняў удзел у групавой выстаўцы «На будоўлях сямігодкі». Ён паказаў не ўсё, што было створана ў часе паездак. Адбор быў строгі. Але кожны з паказаных твораў сведчыў, што мастак умее ўбачыць у жыцці тыповае, што ён умее самастойна асэнсоўваць праявы нашага жыцця, па-свойму расказаць пра іх. Разнастайныя па змесце былі партрэты В. Лукомскага — чалавека неўтаймоўнай энергіі, брыгадзіра В. Арэхва — былога марака, чалавека з багатым жыццёвым вопытам, маляра В. Стральцова — характар просты, лірычны, змястоўны...

Мабыць, немалую ролю мае набыты мастаком вопыт у стварэнні партрэта; для яго далейшай творчасці над складанымі кампазіцыямі. Гэта відаць, напрыклад, у трыпціху Яўгена Харытоненкі «Неспакойныя сэрцы» (1965—1967), або ў адной з яго апошніх работ — «Сталевары», паказанай на юбілейнай мастацкай выстаўцы «50 год БССР і КПБ». На мой погляд, асабліва цікавая другая з названых работ. Яна прысвечана сталеварам Мінскага трактарнага. Работе над палатном спадарожнічала стварэнне серыі партрэтаў членаў брыгады камуністыч-

най працы сталеліцейнага цэха заводу. У карціне старанна прадуманы характары, дэталі, каларыты. Раўнадушна ўсё другараднае. Мастак імкнецца не страціць той непасрэднасці, свежасці ўражання, якая спадарожнічае рабоце з натурой. Праўда, імкненне гэтае ўдалося здзейсніць не цалкам, але ўсё ж асноўнае — засяроджанасць рабочага калектыву, яго згуртаванасць — у карціне перададзены. Мажорны жывапіс, характэрны для палітры Яўгена Харытоненкі, адіграў тут не апошняю ролю.

Асабліва хачу падкрэсліць, што з усіх жывапісцаў рэспублікі, якія аддаюць натхненне стварэнню вобразаў нашых юных сучаснікаў, нашых дзяцей, Яўген Харытоненка, бадай, найбольш актыўны. І тут у яго ўдачы вельмі прыкметныя. У свеце дзіцячых характараў мастак адчувае сябе ўпэўнена. Ён іх ведае да драбніц, гэтых хлопчыкаў і дзяўчынак, якія на яго палотнах такія розныя, такія непаўторна індывідуальныя, такія сімпатычныя сваёй цікаўнасцю, складанасцю свайго ўнутранага свету!.. Сапраўдная сардэчнасць і высакародная стрыманасць гаворкі мастака пра юных грамадзян нашай дзяржавы выклікаюць у сэрцы добрае пачуццё. Трэба вельмі глыбока любіць дзяцей, ведаць іх зменлівыя настроі, каб умець расказаць пра іх так, як расказвае Яўген Харытоненка ў творах «Леначка» (1960), «У нас на двары», (1963), «Віця» (1963), «Хлопчык з кнігай», (1959) і многіх іншых.

Каля «Леначкі» я ні разу не бачыў раўнадушных. А колькі цікавых размоў гледачоў узнікала, калі экспанавалася кар-

ціна «У нас на двары»! Якія яны розныя, юныя героі гэтага палатна, што сабраліся на лавачцы пагутарыць аб сваіх, такіх важных, дзіцячых справах! А які гарманічны, светлы, поўны сапраўды моладуцкага гучання жывапіс! Зеленавата-ружовыя, фіялетавыя тоны ствараюць адмысловы лад палатна.

Увагу гледачоў і прэсы прыцягнулі спробы жывапісца сказаць сваё слова ў Ленініянэ нашага выяўленчага мастацтва. Прыгадаем тут два варыянты карціны «Хай завужды свеціць сонца» (1965 і 1967), дзе Ільіч паказаны ў гутарцы з дзецьмі. Праўда, мы не можам сказаць, што і ў другім, лепшым, варыянце карціны складаная задача вырашана да канца, але ёсць пэўныя знаходкі ў мастака як у трактоўцы вобраза Ільіча, так і ў спробе асэнсаваць тыя ўнутраныя сувязі паміж Ільічам і дзецьмі, дзеля якіх пісалася палатно.

Яўген Харытоненка працуе многа. Бадай, не бывае такой выстаўкі, на якой не паказаў бы ён новых твораў. У яго шмат новых задум.

Можна быць, гэтая гаворка пра мастака не будзе поўнай, калі не адзначыць яго ўмельства ствараць у кампазіцыях і партрэтах атмасферу асяроддзя, пейзаж або інтэр'ер, якія заўсёды тонка аркестраваны ў жывапісных адносінах.

Яўген Харытоненка сустракае сваё пяцідзясяцігоддзе ў добрай творчай форме. Гэтую добрую творчую форму вызначаюць перш за ўсё ўмельства гаварыць з гледачом шчыра, ўмельства стала тлумачыць жыццёвыя правыя, багацце жыццёвых назіранняў.

Р. БАДЗІН.

«Песенка нянек» з праграмы «Пытанне аб выхаванні» (злева направа — С. Фрэнкель, В. Іваноўская, Т. Сасноўская, В. Гераскіна, Р. Ігнатюк, Л. Дудкіна і Г. Луцэвіч).

«Справы футбольныя» (В. Самойліч і В. Гудзіноўіч).

ЦАГЛІНКА ДА ЦАГЛІНКІ

Афіцыйна іх называюць агітбрыгадай Дома культуры ордэна Леніна будтрэста № 5. Але гэта толькі афіцыйна. У жыцці і на сцэне іх клічуць ласкава — «цагліначкі». Яны — гэта семнаццаць маладых, прыгожых, вясёлых і працавітых хлопцаў і дзяўчат, якія не ўяўляюць сабе жыцця без мастацтва. Гледачы з задавальненнем ідуць да іх у госці, бо вельмі ўжо самабытна і непасрэдна выконваюць яны свае калейдаскапачныя імклівыя скетчы. Чым жа прывабліваюць да сябе юныя артысты, як за значны час (а выступалі яны ўсяго семдзесят разоў) змаглі яны наладзіць цесны кантакт з гледачом, у чым сакрэт іх папулярнасці? І ці не вельмі рана прыйшлі да іх прызы і дыпламы, завабаныя на гарадскім аглядзе мастацкай самадзейнасці?

Адразу, відаць, і не адкажаш. Але, калі гаварыць шчыра, то п'яна, якога дасягнулі самадзейныя артысты, прынесла ім самаадданая, штодзённая праца, вялікая адказнасць кожнага перад калектывам. Відаць, не выпадкова сябры з іншых гуртоў самадзейнасці жартуюць: «Яны працуюць да сто сорака восьмага дубля». Як вытрымліваюць, калі пас-

пяваюць? І вытрымліваюць, і паспяваюць. Мне давалося пачуць адну размову. Гаварылі двое ўдзельнікаў самадзейнасці:

— Хто займаецца сёння ў пакоі духавога аркестра?

— «Цаглінка».

— А ў танцавальным хто?

— «Цаглінка».

— А хто зачыніўся ў кабінете намесніка дырэктара?

— «Цаглінка».

— Што ў вас тры «Цаглінка»? — пытаю я.

— Адна. Дзелімся на групы і адначасова працуем у розных пакоях. Агітбрыгада ж не драматычны тэатр, дзе можна дзесяць гадоў іграць адзін спектакль.

— У «Цаглінке» дэвіз вядомы: «Удзень у газеце, а ўвечары ў куплеце».

Але ж і ўзнагароду маюць добрую: што ні рэп'ліка — то рогат у зале, што ні канцэрт — вялікае дзякуй ад гледачоў і запрашэнне: «Прыязджайце яшчэ».

Запомніў я такі эпізод. Прыехала «Цаглінка» з канцэрта у Міністэрства будаўніцтва прамысловых прадпрыемстваў і будаўнічых матэрыялаў. Як прымуць — людзі тут адуканаваны, добра дасведчаныя

і ў мастацтве. Пакуль спявалі і расказвалі пра футбольныя справы, усё ішло на звычайным узроўні — смех, як смех. А як дайшлі да надзённых спраў будаўнікоў, зала насцярожылася. З кожнай новай мініяцюрай, скетчам, рэпрызай у зале ўсё часцей і часцей гучаў шчыры смех гледачоў. А потым і рэп'лікі пачуліся: «Правільна! Малайцы!»

Смяюцца людзі з уласных недахопаў і не скардзяцца, а дзякуюць артыстам. Чаму? Вядома чаму — да недахопаў, як і да ўсяго, можна прывыкнуць. Сёння сцярапелі, заўтра махнуў рукою, а праз год зусім звыкся — быццам так і трэба. А тут нагадалі — ды так, што і не ўсёдзень.

Выйшаў я пасля канцэрта ў калідор, гляджу — стаяць ля акна два супрацоўнікі міністэрства, кураць, абмяркоўваюць канцэрт... Усміхаюцца ніяквата, каб апраўдацца, на нейкія лічбы спасылаюцца, факты прыводзяць... Потым пачалася ў іх дэлавая размова. Падзейнічала! Заварушылася думка ў патрэбным напрамку!

Ну, а калі «Цаглінка» прыязджае на будаўнічую пляцоўку або ў інтэрнат будаўнікоў, то ляцяць ужо пух і пер'е...

Адзін з першых аматараў і энтузіястаў «Цаглінка» — Саша Хмяльніцкі. Прышоў хлопцу тэрмін ісці служыць у Савецкую Армію. Праводзілі сябра як належыць — з песнямі, з тостамі. Паехаў хлопца, але навалячак сэрца застаўся ў «Цагліныцы». Праз некаторы час атрымліваюць «цагліначкі» пачынку. Распакавалі — чырвоныя армейскія зорачкі... Ведаў Саша, што яны трэба для новай праграмы і прыслаў. Для гледача, які не ведае гісторыі гэтых зорак, яны — звычайны рэв'юзіт, а для «цагліначак» гэта сімвал сяброўства. І яны ганарыцца ім не менш, чым сцэнічнымі поспехамі.

Ваня Якіжык працаваў у «Цагліныцы» пакуль вучыўся ў тэхнікуме. Скончыў тэхнікум, атрымаў прызначэнне на работу далёка ад Мінска. Але нядаўна хлопца зноў адправілі працаваць у Мінск, і першым чынам ён паведамаў аб гэтым сябрам з «Цагліныкі»... Каментарый, як кажуць, не патрэбны!

Летняя пара — пара гастрольных падарожжаў, выступленняў у парках, на будаўнічых пляцоўках, у піянерскіх лагерах. І «цагліначкі» амаль не штодзень у раз'ездах, і кожнае іх выступленне — нібы новая цаглінка ў будынак самадзейнага, але такога прафесіянальнага па ўзроўні мастацтва.

Георгій СТЭФАНСкі.

БЕЛАРУСКАЯ ДЗЯРЖАўНАЯ КАНСЕРВАТОРЫЯ імя А. В. ЛУНАЧАРСКАГА АБ'ЯўЛЯЕ КОНКУРС НА ЗАМЯШЧЭННЕ ВАКАНТАЙ ПАСАДЫ ЗАГАДЧЫНА КАФЕДРЫ ЗАМЕЖНЫХ МОУ

Заявы і дакументы, згодна з палажэннем аб конкурсах, накіроўваць на імя рэктара на адрасе: г. Мінск, Інтэрнацыянальная, д. 30.

Тэрмін падачы заявы адзін месяц з дня апублікавання.

ДА НАШЫХ ЧЫТАЧОЎ

Штотыднёвік «ЛІТАРАТУРА і МАСТАЦТВА» паступае ў рознічны продаж у абмежаванай колькасці. Таму раім быць яго сталымі падпісчыкамі.

Падпіска можна на тэрмін з пачатку кожнага месяца да канца года.

Падпіска прымаецца ва ўсіх аддзяленнях сувязі і грамадскімі распаўсюджвальнікамі друку.

Прэзідыум Беларускага тэатральнага таварыства выказвае спачуванне народнаму артысту СССР Уладзімірскаму Уладзіміру Іосіфавічу ў сувязі з напатаўшым яго горам — смерцю жонкі.

Калектыву Беларускага Дзяржаўнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы выказвае глыбокае спачуванне сямі Уладзімірскіх з прычыны напатаўшлага іх гора — смерці жонкі і маці ЗАМЕШЫНАЙ Кацірыны Васільевы.

БЫЛА самая-самая ноч. Сонца святла ярка — тут, за Палярным кругам, летам яно шыркуе і ўначы. Нават калі вясною, у канцы красавіка, сонца і скочваецца на якую хвіліну за белую, як паўночная мядзведзіца, тундру, усё роўна святло, сабрае сягамі за доўгі дзень, не паспявае рассявацца: яно будзе прасочвацца ў самыя кудмы мясціны, аж пакуль там, куды толькі што ўпала сонца, зноў не пачне залацаць.

Была звычайная сонечная ноч доўгага палярнага дня. «Омк» — чысцены рачны цеплаходзік, заякарыўшыся трохі далаквата ад берагу (бліжэй падысці ён не мог — там мелі і бэрны-тапельцы), прарэзліва зваў на дапамогу якую-небудзь лодку. Ён, маленькі, гуў басам. Аж было трохі някавата, — як усё роўна ад падручка чужыя мужчынскія голасы. На маленькі пасёлчак, што ўзлез на круты енісейскі бераг, гэтага басу было аж задужа, — здавалася, ён бы мог разбудзіць нават вялізны сучасны горад.

Мыс Насок. Пасёллак Насок. Цэнтр нянецкага калгаса «Зара Таймыра». Абжыты куток таймырскай тундры. Мы асяражыма, трымаючыся за борт «Омка», ссунуліся ў хісткую лодку, на беразе асяражыма ўзлезлі на слізкія, мокрыя, прытопленыя ў вадзе камлі ліствяжніцы і памахалі на развітанне цеплаходзіку — ён паплыў да лей, да Варанцова.

Насок, нягледзячы на такое поўнае сонца, моцна спаў. Толькі вялікія калматыя ездавыя сабакі абякава снюдаліся па пасёлку, не звяртаючы ніякай увагі ні на сваіх насікоўскіх людзей, што прыплылі на «Омк», ні нават на мяне — чужака, прыхадня.

Вера Міхайлаўна, сакратар партарганізацыі калгаса, з якой мы разам плылі з самай Дудзіны, завяла мяне ў хату для гасцей. У невялікім пакойчыку, застаўленым ложкамі і раскладушкамі, спаў толькі адзін чалавек. Справа, незадаволеная (а хто будзе задаволены, калі яго разбудзілі ноччу, у самы сон) ён буркнуў нешта адначасова падобнае і на «Добры дзень!» і на «Добрай ночы!» і павярнуўся да сцяны.

Потым, ранаю ўжо, мы з ім пазнаёмліліся, а пасля нават і пасябравалі. Гэта быў Коля Вальшакоў, далганін па нацыянальнасці, які таксама надаўна прыехаў у калгас. Колю тут узялі на пасаду заатэхніка і цяпер ён на ўсё лета збіраўся ў тундру, да аленяводаў. Верталёт пакуль што не было.

Па ўсёй хаце — і ў кутках, і ля ложкаў, і пад ложкамі, і пад сталом — стаяць клункі розных памераў, дзе сабрана ўсё самае неабходнае ў тундры: пліткі чаю, бляшанкі згушчанага малака, цукар, спірт у бутэльках, спірт сухі, льякарствы. Коля — хлопцёк вельмі гаварлівы, знаходка для падарожніка. Праз нейкі час я ўжо ведаў, што калі ў тундры ўкусіць камар, самым лепшым льякарствам з'яўляецца малюпасенькае лісцейка карлікавай бярозы (патрэш ім тое месца, дзе ўкушана, — і не сьварыць); што ў тундры вельмі цяжка сагрэць нават чайнік чаю (дроў яма, збяраш вялізную гару тоненькіх, як саломінкі, пруткоў карлікавай бярозы, але не паспее нават вада закіпець, а гары ўжо няма — згарэла); што днём аленяў пасуць шырока (днём жа не так ваўкі нападаюць), а нанач збіраюць іх пасярод спашанага за дзень — так ямчэй сачыць за імі.

Ведаў ужо, якая гэта смаката — падсмажаныя маладзенькія панты аленя. Нават да драбніц вывучыў, як робіцца гэты боскі ласунак тундры. Спачатку ловаць маладога аленя — ён яшчэ не прывыкчы да людзей, дрыжыць і ўсё спрабуе вырвацца. Яму, каб не цякла кроў, ніткаю туга перавязваюць маладзенькі пант ніжэй таго месца, дзе будуць рэзаць. Потым вострым нажом адным махам ссякаюць яго — аленя нават спалохацца не паспее, ён толькі ўздрыгне ад нечаканасці. Потым насаджваюць пант на ражончык (якраз як у нас сала) і на лёгенькім агні падсмажваюць. А калі ножыкам акуратчэнька з чатырох бакоў разрэжыць скуру і спускаць яе доўгімі палосамі ўніз, далікатны, духмяны тонкі пах маладога панта пагоніць сліну нават ў сытага чалавека. А каўбаса са свежай аленяй крыві! А свежай печані!

Афіцыйна лічыцца, — глумачыў мяне Коля, — што пастухі-аленяводы за год з'ядаюць 500 аленяў. Разумееш, у тундры ж ніякай другой ежы не знойдзеш. Але так толькі лічыць наш галоўны заатэхнік. На самай справе аленяў з'ядаюць намнога болей. Сам падумаў: у кожнай брыгадзе па шэсць пастухоў. А яны ж ідуць за аленямі з жонкамі і дзецьмі — з сем'ямі.

Наша ж гасцініца пакуль што пах-

ла адною рыбаю. Зранку Коля ненадоўга некуды знікаў, а калі вяртаўся, у хаце з'яўляўся пах вады, пах рачнога дна, пах ціны. Коля прыносіў з сабою свежую рыбу. Ён садзіўся яе чысціць, а я выходзіў на двор і тут жа, ля ганку, шыпаў смалістыя карчы, а потым распальваў у печы. Увесь час, тры разы на дзень, мы елі толькі рыбу: на халодную закуску — юкала, пасечаны і своеасабліва высушаны сіг (як пукі з кменам ці травамі, юкала сохне на сценах ледзь не кожнага балка), на першае — наварыстая юшка з нельгамі ці чыра, на другое — сцяралядка, свежая, мала-солёная ці вяхлая.

Тундра неахвотна адпускае ад сябе чалавека. Нават калі чалавек, здавалася, назаўсёды пакінуў стойбішча, калі ён пра сваіх бацькоў, якія засталіся ў звыклым для іх чуме, гаво-

добнага тварам на паголенага Пугачова:

— Дык што ж гэта мы, Васіль Іванавіч, будзем рабіць? Разумееш, далей так ісці нельга. Ты ж камуніст, а рыбка ў цябе не ловіцца... План свой ты не выконваеш. А што Іншыя скажуць — маўляў, зірніце, як камуніст Ямкін працуе.

Васіль Іванавіч Ямкін маўчаў. Спачатку быў нешта заікнуўся пра дрэнную лодку, дрэнны матор, дрэнную сетку, а потым змоўк і, моўчкі гледзячы ўніз, слухаў старшыню.

Назаўтра дзень быў ветраны. Як адразу пахаладала. Вечер павыдзімаў ваду з Енісейскай пратока, і лодкі, нават вялікія караблі, у момант аказаліся на сухім. «Омк» вернецца няскора — цяпер ён, мусіць, схавалася куды-небудзь у зацінныя месца і чакае, калі наладзіцца надвор'е.

Малюнак В. Тарасова.

Янка СІПАКОЎ

СОНЦА ЎНАЧЫ

Улетку мінулага года мне пашчасціла сустрэцца з Сібірам. Я пабываў у ленінскіх месцінах — у Шушанскім, Мінусінску, Ачынку, пазнаёміўся з будаўніцамі Дзіўнагорскай і Саяна-Шушанскай ГЭС, сустрэкаўся з палітыкамі Дзіксана і Гасінава і аленяводаў аленяводаў далёкага нянецкага калгаса «Зара Таймыра», быў на рудніках Нарыльска і Талнаха — самых запалярных металургічных цэнтрах у свеце — і ў вёсках Ніжне-Інгашскага раёна, якія заселены яшчэ ў пачатку стагоддзя перасяленцамі-беларусамі. Радаваўся тым пераўтварэнням, якія, дзякуючы Кастрычніцкай рэвалюцыі, абудзілі гэты суровы край.

Пра ўсё гэта мой новы нарыс «Па зялёную малакку», які цяжка будзе друкавацца ў часопісе «Полым'я».

Прапаную ўвазе чытачоў «Літаратуры і мастацтва» скарачаны раздзел з нарыса.

рыць толькі як пра чужыя людзей: «яны», «у іх», «тыя», усё роўна ў сваіх цёплых снах, у якіх пакуль што нічога нічога не можа перайначыць, ён не-не ды і ўбачыць то кволенны дымок, які адразу ж над чумам зрывае пурга, то ўзрадуецца паўночнаму ззянню, якое пераліваецца над яго стойбішчам, то раптам вельмі выразна адчуе, як залюпае аленяна шкура, якую абцягнута жэрдзе бацькоўскага жытла: тады чалавек вяртаецца ў свой чум, у сваю тундру. Тады бацькі доўга прыглядаюцца да яго, пацужолага, доўга спрабуюць убачыць у ім таго, ранейшага Пясю Лабочу — Хлопчыка з Драўлячым Тварам, ці Нярку Ванно — Прыгожы Корань, ці Пахаку Нумадзі — Самы Ніз Неба. І як узрадуецца, калі раптам з-за наплас-тавання новых звычак, як тундра з-пад снегу, прагляне і сагрэе іх даўня, такая знаёмая і такая звыклая сынава ўсешка.

У чум вяртаюцца нават людзі з вельмі адукацыяй.

...Ведаў ужо, якая гэта смаката — падсмажаныя панты аленя...

Коля Вальшакоў працаваў у Нарыльску на металургічным камбінаце. Атрымаўшы добрую зарплату, жыў у добрай сучаснай кватэры з усімі выгодамі, спяваў у хоры. І раптам — зноў тундра... Недзе тут, на Таймыры, яшчэ і сёння яго бацькі саграюць родны чум і робяць яго гэтакім утульным, як у дзяцінстве. Яшчэ і сёння тут, недзе пасярод тундры, здалёку відаць невялічкі калок, забіты на тым месцы, дзе ён нарадзіўся — у вандровніку-далгані ёсць такі даўні звычай: забіваць калок на тым месцы, дзе нарадзіўся чалавек. І колькі такіх калкоў ведае ўжо яго тундра: там нарадзіўся брат, там — дзядуля, а вось тут — маці...

У праўленні калгаса, якое стаіць побач з хатай для гасцей, старшыня Іван Хведаравіч Самарскі распякаў невялікага нянца, вельмі ж ужо па-

Я, па-ўсходняму падкурчыўшы пад слабе ногі, сяджу ў чуме старога Яптуна Намтасі. Сам Яптуна сядзіць справа ад мяне. За ім, з-пад цёплых аленіных шкур, выгледваюць такія цікаўныя і такія смяшлівыя тварыні мурзатых намтасянтаў. Бліжэй да ўваходу — там, дзе святлей — свежую аленнюю шкуру скрабе іх маці. Злева хлопчык гадоў дванаццаці. Юкала, самы старэйшы сын Намтасі, пляце рыбалоўную сетку. Пасярод чума — маленькая грубка. У ёй весела гарыць агонь. Дым паволі паднімаецца ўверх і праз ладную дзірку ў тым месцы, дзе сыходзіцца разам закура-дымленыя жэрды чума, выходзіць на двор, на вечер. За грубкаю — маленькія столікі, услочыні. На іх міскі, лыжкі, кніжкі, чыгунікі. Тут жа на тоўстым дроце павешаны адрывны календар.

Што такое нянецкі чум? Гэта звычайны кавалачак таймырскай тундры, атулены з усіх бакоў цёплым аленнімі шкурамі. Летам уваход у чум раскрыты насцеж: і калі ў тундры пахнуць кветкі — пахнуць яны і тут, калі ў тундры звяняць камары, — звяняць яны і тут, калі ў тундры, аж закліпаючыся ад пацужыя, восенню равуць алені — гэтым ровам напоўнены і чум. На пачатку зімы чуваць, як пад чумам паступова замрзае зямля — яна робіцца ўсё больш гулкай і гудкай. А ў самую зіму чуваць, як аб бакі чума колкімі сняжынкамі трэцца пурга, як шуміць там, куды выходзіць дым, доўгая зімняя ноч, як, цяжка сапучы, прабяжыць недзе побач, зусім недалёка, галодны воўк...

Яптуна Намтасі распытвае пра маю Беларусь:

— А алені ў вас ёсць?
— Ёсць, — кажу, але вельмі мала. — Аленяў у вас у звярніцах паказваюць.

— А што вы ў ім, у алені, знайшлі цікавага, каб паказаць? Звычайная жывёліна. А ў вас таксама аленяк ядуць?

— Не, у нас нельга іх забіваць. За гэта штрафуюць. Нават у турму могуць пасадзіць.

— За аленя ў турму? Не смяшты ты мяне.

Зарагаталі, нешта загаварылі пасвойму малым намтасяняты. Перастаў плесці сетку Юкала.

— А пясец у вас ёсць?

— Не, вась пясца ў нас няма. Я толькі тут на ферме ў вас убачыў яго.

— А мышы ёсць?

— О, мышэй хоць ты гаць гаці.

— У вас ёсць мышы — павінен быць і пясец...

— Не, дзядзька Яптуна, няма. На нашых мышэй ёсць кошка.

Стары пасядзеў, памаўчаў, мусіць, усё думаў над гэтай нашай дзіўнай беларускай няўзыхай, а потым нібы сам сабе сказаў:

— Цікава, мышы, значыць, ёсць, а пясца няма. Дзіўна, дужа дзіўна. А мора ў вас ёсць? Карскае?

— Не, Карскага няма. Ёсць штучнае, мы самі яго зрабілі.

— А дзе ж вы набылі столькі вады, каб наліць цэлае мора?

— А ў іх жа Енісей таксама ёсць, — падказаў свайму бацьку Юкала.

— Не, Юкала, Енісей ў нас няма. Енісей — гэта ваша рака. А ў нас ёсць свае — Днепр, Нёман, Бярэзіна, Сож, Прыпяць... Праўда, яны намнога вузейшыя за ваш Енісей.

— А яблык у вас у лесе растуць?

— Не, яблык растуць у садах, ля хат.

— А як яны трымаюцца ў пургу?

— Яблык растуць летам, калі пургі няма. У нас больш за ўсё бывае зялёная пурга — лета. І такіх маразоў, як у вас, таксама не бывае.

— Дык тады ў вас зімою горача?

— Не, не горача. Гэта ўсё адносна. Вось сённяшні дзень для вас звычайны, цёплы. А для мяне ўжо халоднавата. А ёсць такія краіны, дзе ўжо нават пры пільці градуссах цяпла людзі не ведаюць, як сагрэцца. На вуліцах тады ставяць жароўні з вуглямі, раскладваюць агні. І чалавек бжыць ад жароўні да жароўні, ад агню да агню. Пільці градусы — цёпла, але яны прывыклі да гарачыні.

Нянецкі ж прывыклі да халоднай тундры, па якой вельмі часта, грэючыся, гоісае, кідаецца з канца ў канец белая пурга; да маразоў, якія раз ятрапа накідаюцца на ўсё жывое, радуючыся, што ў гэтым ціхім і маўклівым бязлюддзі, нарэшце, знайшоўся чалавек, на якім можна аправаць сваю моц; да белых снягоў, якія на дзевяць месяцаў у годзе хаваюць ад чалавечага вока нават чэзлыя лінійнікі.

Пра што думаў Тэседа, сустрэўшы бабку Нечы

«Старэю, мусіць, А што ж зробіш — 70 гадоў пералічыў ужо, час і дадому збірацца. Ды і Нечы вунь як згорбілася. А здаецца ж зусім нядаўна яна выходзіла замуж за першага мужа. Брат яе адаваў. Малая яшчэ была — з паргаў не відно. Каб трохі лепей было відаць, пасадзілі яе на куль з лазовымі стружкамі. Здаецца, таксама зусім нядаўна было, калі я, вось так, пасярод тундры, сустрэўся з дзяўчынай — цяперашняй маёй жонкай Тэседа. Здаецца, зусім нядаўна. Але тады не было пургі. Тады над тундраю весялілася паўночнае ззянне. Я яшчэ і сёння чую, як яно лапала, нібы лаяліна на ветры. Я, Тэседа, памятаю, спытаў тады ў Тэседа, ці чус яна, як шыпіць і лапае ззянне. А яна адказала:

— Я ніколі не прыслухоўваюся да гукаў майго ачага — паўночнага ззяння.

Бачыце, паўночнае ззянне яе ачагі! Але гэта было пасля. А спачатку мы ехалі адно насустрач другому, а калі параўняліся запрэжкі, я загаварыў:

— Пасярод сваёй вялізнай зямлі я застаўся без табакі.

Маўляў, доўгі ў мяне быў шлях, доўга я ехаў, усю табакі выкурыў. Я ж ведаў, што так часцей за ўсё знаёмліліся з дзяўчатамі мае продкі.

Але мая незнаёмка маўчала. А сама прыгожая такая — апуха яе белая сакуя вакол маладзенькага твару — нібы тое ззянне пераліваецца. Не тое што я — худы, тонкі, нібы той пясец вясенні.

— Ці няма ў цябе табакі? — запытаўся я тады больш настойліва.

Яна трохі падумала, потым дастала сваю табакерку, зробленую з мамантавай кашці і кінула на мае нарты. Я ўзяў яе і не вяртаю — цягну, колькі магу. А потым і кажу:

— Давай памянаем табакеркамі, а табакі напалам падзелім.

Бачу я, мая прыгожая раскрыла вусны і гэтак ласкава ўсміхнулася.

Так і нажніліся мы тады з Тэседа.

Тэседа мая і цяпер прыгожая. А тады была якраз як тая кропля дажджу, што падае з шаста чума. Я яе тады нават і прэзваў — Пту тэсраха — кропелька дажджу. А паглядзелі б вы на яе, калі яна ў суседні чум ідзе. Якраз як гадвалае аляня, што вясною праталінак шукае.

Ды і я тады не ўломак быў. Ніколі ля сваіх ног і сам пад сваім носам не круціўся — далёка хадзіў, усё даставаў, што Тэседа трэба было, што майму чуму трэба было. Я яшчэ і сёння працавіты, як тундравы пясец. Чатыры даўганогія алені ў маёй запрэжцы рассякаюць туті паўночны вечер, разразаюць самую страшную пургу на дзве часткі. І далёка чуваць стук аленіных капытоў.

Я яшчэ і сёння рыбу лаўлю. Вось мы, пясцера мужчыні, невад свой за два вухі ў лодку пагрузілі. А я ля руля сеў, таму што я гаспадар лодкі — я

заснявы. А хвалі як стаяць усё роўна. Невяд заробіў падобны на вярочку — так яго скуруцця хвалімі. А хвалі так расхадзіліся — здаецца вышэй мяне глядзяць, за мяне глядзяць. Нашы чумы на беразе маленькія-маленькія, як сядзяць усё роўна над вадою. І нібы прысядаюць: верхуна, верхуна.

Але пры ўсёлякім надвор'і маты майго невада, як страўнік сытага псаца, заўсёды поўная — яна аж раздзімаецца ад рыбы.

Вось так і жыў я. Так незаўважна і праходзіць мае месяцы. Здаецца, толькі нядаўна быў яра Іры, студзень — месяц перакальвання года. Потым незаўважна прабег і пі нядалава, красавік — месяц, калі нават ноччу можна знайсці аленню пашу. Прабулькатаў, прабушаваў сава Іры, чэрвень — месяц вялікай вады. Празвінеў усе вушы непаў Іры, ліпень — камарыны месіць. Адроў сваё хор Іры, кастрычнік — месяц аленніх самцоў. А вось ужо Ізноў ушаў над чумам пудзды Іры, снежань — месяц цемні і сумэтаў...

Блізка ўжо і маё стойбішча. Вось гэтыя велізарныя пудзды — гурбы снегу — таксама стойбішча. Але для тых, хто ўжо спаўна пералічыў усе свае месяцы, пасланыя яму вялікім Нумам, назаўсёды развітаўся са сваім чумам. Іх новыя чумы — песня, збітыя з дошак і пастаўленыя адразу на зямлю скрынкі, — замяло снегам. Не відно нават званочкаў, якія на папярочніках прымацоўваюцца над скрынкамі і праз якія мёртвыя размаўляюць з намі, жывымі: падзьме вецер, завініць званочак — значыць, той родзіч ці радзецца твайму поспеху, ці засмуцаецца тваёй няўдачай. Цяпер зіма, і званочкі пад сумэтамі маўчаць. Але прыйдзе вясна і яны зноў загавораць.

Параскажуць усё, што там у іх новага адбылося за зіму. А пачне сыходзіць снег, ён спачатку пакажа лісцявыя нарты з палазамі, падобнымі на бабровыя брушкі, — абвернутыя на магіле, яны пакрыліся ўжо нават мохам (значыць, чалавек памёр даўно). Тут жа потым вызваліцца з-пад снегу і харэі, якімі некалі кіравалі сваімі запрэжакі людзі, і чыгуны, з якіх лны елі, і ўслонікі, на якіх сядзелі, і бакары, у якіх хадзілі. Памірае чалавек, і ўсё, чым ён карыстаўся, аддаецца яму назаўсёды — маўляў, мы можам набыць новае, а табе там усё спатрэбіцца. А так, калі раптам табе ўдасца перахітрыць вялікага Нума, устанавіць і едзь куды вочы глядзяць — у тундру: усё, што табе трэба для гэтага, ёсць тут ля тваёй магілі. Толькі пачні сваіх верных сабак ці аленяў...

А вузь тая гурба — гэта магілка майго бацькі. Я, Тэседа, памятаю, як яго хавалі. Мы везлі бацьку на могілкі. Справа на нарты дзяды ўторкнулі сухую галінку, злева — зялёную маўляў, ты, калі так ужо здарылася, ідзі сваёю дарогаю (яе табе сухая галінка пакажа), а мы пойдзем сваёю — вось гэтай, зялёнай. На могілках самы старэйшы ў стойбішчы чалавек дзед Вэнга ціхім, спакойным голасам, якім размаўляюць толькі з сябрамі, прасіў продкаў, якія раней абжывалі могілкі:

— Мы назаўсёды аддаем вам Найваседу. Прыміце яго такім, як ён ёсць. Глядзіце яго, не сварыцеся з ім, дружнімы будзьце заўсёды. Мы тут у стойбішчы ўсе яго любім. Добры быў ён чалавек. Умеў папрацаваць, умеў павесляцца. Яго чум заўсёды быў дагледжаны, жонка — заўсёды радасная. Дзяцей ён падгадаваў — харошныя дзеці ў яго. Мы думаем, што і тут, сярод вас, ён будзе такім жа добрым чалавечкам, якім быў сярод нас.

І я ўжо сваіх дзяцей таксама падгадаваў: хто ў горадзе вучыцца, хто тут у школе. А малы Ялтунэ — Гусіная Ланка, яшчэ ў гульня гуляе. Вось і некалькі дзён таму назад, калі пургі не было, іду гэта я ў свой чум і бачу: мая Гусіная Ланка сабраў-каля сабе такіх жа накольнікаў, як і сам. Падыйшоў бліжэй, прыслухаўся. Чую, у магазін гуляюць. Як жа абмінуць гэты магазін, калі з яго і цукеркі салодкія, і булкі смачныя!

Мой, значыць, за прылаўкам стаіць. А на прылаўку і каменьчык, і гліна, і снежкі. А ля яго — цэлая чарга.

— Иван, дай мне пяць буханаў хлеба, дзесяць плітак чаю, пяць кілаграмаў цукру і пятнаццаць суканак для майёй бабы.

А мой Иван — Гусіная Ланка ўсё адкладвае і ўпакоўвае. А за гэта грошты бярэ — паперкі рознакаляровыя. Калі ж грошты скончацца, ён камадуе:

— Хадзіце зарплату атрымліваць.

І ўсе зноў у чаргу становяцца. І ўсе яму расказваюць, хто дзе працуе:

— Я ў школе прыбіраю.

— Я повар у сталаўцы.

— Я рыбак, звеняны.

І так радасна было тады майм нагам, што яны ўсё яшчэ ходзяць па тундры — дужа белай у месяцы харошых ловаў і дужа зялёнай у кама-

рыны месіць. І мне было прыемна, што я яшчэ магу даць вольную такую звычайную радасць сваім нагам — хадзіць...

Пра што думала бабка Нечы, размінуўшыся з Тэседа

«Тэседа паехаў дадому. Бачыла — не так ужо лоўка сядзіць ён на нарце, як некалі. Гады, што ні кажу, — гады. У чуме ўжо, мусіць, яго зачаканася Тэнэ. Прыгожа яны жывуць, дружна. Я ж памятаю, як яны паканіліся. Тады ў стойбішчы гаварылі: «Глядзіце, якую прыгажуню прывёз у свой чум Тэседа! А якая яна ладная ўся. Адны грудзі — як тыя два чумы багацеляў, накрытыя шасцю нокамі». Няхай сабе гавораць. Ці мала што каму падабаецца. Аднаму падабаецца худы, нібы той схуднелы шчупачок, чалавек, а другому — румяная, пухленькая, нібы азёрная рыба, дзючына. А сам Тэседа... Як любіў ён пагаварыць! Яго апошнія словы заўсёды абганялі прэдня. Але з Тэседа хоць пагаварыць прыемна. А іншыя толькі і абгаворваюць.

Памятаю, як я ўцякла з чума майго першага мужа. Колькі мяне тады нясталілі! Але я пустае словы пад сваімі нагамі тапчу, у свае следы заптаваю, за галаву закідаю. А навошта ж з ім жыць буду, калі ён мне не падабаўся ні кропелькі: ці ў чуме сядзіць, дык з яго і слова не выцягнеші, ці па стойбішчы ідзе, дык усё пад ногі сабе глядзіць.

Затое на майго Сангачы я наглядзеца не магла. Усё ў яго рука аж

...І я ўжо сваіх дзяцей таксама падгадаваў: хто ў горадзе вучыцца, хто тут у школе...

гарэла. Пойдзе зімою на лёд лункі дзюбсці дык ля гэтых яго лункаў такі пум стаіць, быццам цэлы статак хораў хоркае. А, бывала, калі ідзе па тундры, дык яго ногі цэлую пургу ўзімаюць — во як хутка хадзіў мой Сангачы. А калі ён на сваіх любімых аленях ехаў, каменныя мысы заставаліся для мяне незаўважнымі. Я не паспявала за ім сачыць — во як хутка ехаў. Ястрабы ўперадзе яго ляцяць, зіркі — а яны ўжо ззаду Сангачы ляцяць.

Памятаю, ён усё марыў на Ямал з'ездзіць. Усё казаў мне:

— Калі я прыеду на Ямал, то неба ад радасці будзе апускацца над Ямалам, снег будзе правальвацца, зямля аж заскача, бо мая запрэжка будзе звінець тысячамі званочкаў і бомаў, бо ўсе людзі Ямала выйдучы мяне сустракаць.

Вось пра які шумны поспех на Ямале марыў мой Сангачы.

А вясёлыя які ён быў! Пра яго ўсе гаварылі:

— Паміж трох жанчын заўсёды ў бяседзе вясёлы яго галава.

І сапраўды, мой Сангачы ўсё вясёлы. Ён адрозны мог гаварыць з трыма жанчынамі: толькі і круціў галавою — то сюды, то туды.

Сем дзён мяне сваты яго сваталі. Сем дзён у час вялікага сватаўства яны бегалі ў наш чум. А на сёмы дзень брат мне і кажа:

— Даставай-тка, Нечы, усё са свайго вандака, дзе ляжыць тваё самае лепшае ўбранне.

І тады я зразумела, што мяне Сангачы высватаў.

Падрыхтавалі, узасобілі людзі доўгія аргішы аленніх запрэжак. Мяне пасадзілі ў прыхарошаную жаночую нарту, засланую тонкім чырвоным сукном. Запрэжкі ўбралі чырвонымі каснікам і аленяў інжурі, званочкамі галасістымі іх адобрылі. Маю нарту да самага стойбішча жаніха вяла свадца. Мяне закрылі з галавою — няведзе ж няможна глядзець па баках, бо тады ўсё жыццё дрэнна будзе жыць з мужам. І мне жаніха не паказваюць. Яны то не ведаюць, што мы з Сангачы даўно ўжо зналіся. Мяне ў чум яго ўваў. А ля чума вясёлы рыхтуецца. Там забваюць аленяў. Хлопцы скачучы праз нарты, праз разгананыя запрэжкі, там — шумна, весела. І мне весела. Не тое, што ў дзень майго першага замужжа.

І заўсёды потым для нашага з Сангачы чумы вясёлкі распускаліся —

усё было на нашым сталю. Мой жалезны наварстак і сёння корміць мяне, а здарыцца чорны дзень — і чарку паднясе, і важаком у запрэжцы будзе, і ўкрые ад лютай сцюжы. А тады ж я зусім маладая была і працавітая.

А вось майго Сангачы нічога не выратавала. Шэсць доўгіх дзён тады пурга шалела. Ды такая, што руку выцягнеш — рукі не відно. А ён быў якраз у тундры. Са стогнам чакала я вяртання Сангачы. Усе шэсць дзён чакала, калі пакажунца вочы яго. Нават уяўляла, як аб снежныя паўночныя гурбы кідае пурга яго нарту, як пераскоквае яна з сумэта на сумёт — аж палазы рыпалі трывожна, нібы настыллыя званочкі ад ветру халоднага заходзяцца.

Але злосны Нум не даў мне нацешыцца майёй радасцю — не вярнуўся дамоў Сангачы: яго дарога так і не дайшла да нашага цёлага чума.

А ад Сангачы засталася толькі добрая памяць. І вочы. Ды і шчэ голас. Я і зараз помню, як ён прасіў, каб я спела яму песню. Вельмі любіў ён мяне, якую я сама склала. Давай-тка, Нечы, спяём яе — пурзе спяём. Можна і ён, Сангачы, пачуе...

Доўгімі аргішамі, што адзёлек падобны на чародкі качак у лёце, мы па тундры зімой і летам вандруем.

І няма ў нас стомы, а сіла і маладосць ніколі не пакідае нас. А ў мяне, прыгажуні паўночнай, дзве тугі косы дзючыны, чорныя — як дзве мошны жэрды чума майго. І з цела і спіраўна — як азёрная рыба. І працую я ўніш, бы яцё ў тундры, і душа мая чыстая, нібы кропля дажджу. Я хаджу па зямлі, што пакрыта жоўтымі трапамі, талымак радзім, і радуся, што нарэшце знайшла сваё шчасце.

І яшчэ ад Сангачы застаўся падарунак — Нумгька, наша дачушка. Яна зараз жыве ў вялікім горадзе: за рускага замуж выйшла. Яе там усе завуць Ніна Сідараўна. І ў яе ўжо дачушка ёсць — Танюшка, мая ўнучка. А нядаўна і ўнук з'явіўся, Аляксандр. Цяжкое слова. Мне, старой, цяжка яго выгаварыць. Для сябе я называю яго Яўка. Так зручней і нежы цяжэй. Не ведаю, можа і прывыкну некалі і да Аляксандра.

А мая Нумгька, як я помню, дужа ў школу хацела. Бывала, рыбу ля ракі чысціць, а сама ўсё глядзіць у той бок, адкуль кацер павінен прыйсці, каб дзяцей у школу забраць.

І вось кацер кінуў якар ля нашага стойбішча. Пачакай, Нечы, а калі ж гэта было? Здаецца, у сярэдзіне жыцця. Неба тады было цёмнае як падранае — з яго не перасціхаючы сыпаў дождж. Дзеці бегалі ля ракі і крычалі:

— Нюнеў, нюнеў, хонёр тангей! Гагара, гагара, прынясі добрае надвор'е... Мерчар ханоў, сарор ханоў! Забяры вецер, забяры дождж...

А калі з'явіўся кацер, усе кінуліся хто куды. Адны за чумы свае пахаваліся, другія — аж у талыкі сганулі. А мая Нумгька да капера кінулася. Аж я залавала. Дужа ж не хацелася мне яе ў тую школу аддаваць. Гляджу, а ўжо рускі — белы тані, у акуларах, адрозу пазнаеш, што настаўнік — пасадзіў на плечы маю Нумгьку і нясе да чума. Так і паехала дачка. Назаўсёды паехала...

Загаварылася ты, Нечы, задужа. Глядзі, каб з дарогі не збіцца. Адчуваеш, вецер па другому пачаў у твар дзямучы. Можна збілася? Не, еду правільна. Гэта толькі пурга павярнула ся другім бокам. Ды і халоднавата ўжо трохі стала. Мусіць, гэта старасць, бо апранута я цёпла, як заўсёды».

Любоў Пракопаўна хоць з большага спышалася дапамагчы мне зразумець лёс свайго маленькага (на Таймыры нецаў калі 2 тысяч), але таго мужа і такога працавітага народа. Яна вельмі часта вязджае ў тундру, яна — свой чалавек і ў зімовых, і ў летніх чумах.

— Бывае, калі абвясцяць, што ў чырвоным чуме я лекцыю чытаць буду, — спачатку не вельмі спяшаюцца: усё занятыя, ва ўсіх работа. А як даведаюцца, што лекцыя на нашай мове — прыходзяць. І, сумеўшыся, апраўдаюцца: «Ой, прабачце, што спазніліся, гэта ж гадзінік, ведаеце, адстаў». А потым слухаюць, вельмі ўважліва слухаюць. І пытанні задаюць. Часцей за ўсё жанчыны і часцей за ўсё адно: «Чаму няма ў продажы харошага бісеру?» Ведаеце, нашы жанчыны дужа ўмельны майстры. Яны любяць аздабляць пацеркамі і адзенне і абутак. Як упрыгожаць унтайні, дык ад іх вачэй не адвесці. А тут з бісерам цяжэвата. Не ўсміхайцеся, гэта сапраўды для нас, нецаў, вялікая праблема. Не хапае бісеру, няма яго ў магазінах. Праўда, часам бывае, але шклянны. А шклянны ніткі рэжа. Толькі закончышы, бывае, работу, толькі пакарасуешся ў новай адзежцы-крыху, а тут ніткі пацеркамі перарэжунца і ўвесь арнамент так і абсыплецца. Вось таму і хвалюе гэ-

тае пытанне нашых жанчын. Таму яны і пытаюць у мяне: «Чаму няма бісеру? А чаму ў купцоў быў?»

Так, у рускіх купцоў было ўсё. Быў бісер. Былі зманлівыя дзяццячы забавкі — для дарослых людзей. І каштавалі яны таксама нейкую дробязь — усяго некалькі пяскоў. Былі ў купцоў і медныя катлы. Харошыя, начышчаныя — аж блішчаць. І цана не бог ведае якая. Нават без грошай аддавалі іх немцам купцы-дабрадзеі і ўсяго толькі яго трэба было напоўніць шкуркамі пясца. Поўнянка напоўніць — уколтур. Можна было і сабалямі. Напоўні — і бяры на здароўе. У купцоў таксама заўсёды была улька-гарэлка. Вось яе купцы сапраўды не шкадавалі. Зусім без грошай давалі: пі, колькі хочаш. Бачыце, якія добрыя. А што ненец назаўтра, працверзеўшы, не далічваюць мноства пясцоў, рыбы і аленніх шкур — гэта ўжо дробязь. Што ж яны, купцы, могуць зрабіць, калі ў споенага немца такая шырокая і шчодрая натура, калі ён сам усё аддае. Вось так улька, прыкнунушыся самым вясёлым, самым шчырым сябрам немца, хутка рабілася яго ворагам. А тундравік гарэлку, здавалася, абагаўляў, як Нума. І што самае крыўднае, гарэлка прасачылася нават у фальклор. «Гэтую песню я знайшла на рыльцы бутэлькі», — во як нярэдка пачынаюць свае песні плянеція жанчыны.

Народы Сібіры плацілі рускаму царызму вялікую даніну — ясак. Раскладка ясаку ўлічвала кожны лук, кожнага мужчыну. Акрамя гэтага раскладнага ясаку плацілі і аленяводцы абавязаны былі плаціць яшчэ гасударавы і ваяводскія «памінікі» — а як жа людзі Сібіры павіны былі хоць раз у год успамінаць і ўсцешваць падарункамі таго, хто абіраў іх (маўляў, для іх жа радасці гэта і робіцца!). А дзе насельніцтва палічыць было цяжкавата, там ясак быў неабкладны: «Кто, хто ясаку какою мякою рухлядыю даст, то у них і емлют». Асноўнай жа адзінкай вымярэння ўсіх сібірскіх футраў быў собаль. Нішто сабе «мяккая рухляды!» Толькі з-за гэтай «рухляды» людзей сілком прымушалі прысгаць. Шэрыц (так называлася гэтая прысга) заўсёды суправаджалася магічнымі абрадамі, дзе шаманілі не толькі свае шаманы, але і рускія купцы. А часцей за ўсё, найбольш распаўсюджаным метадам было вымаганне з дапамогай заложнікаў. Купцы бралі заложнікаў і потым рабілі абмен — так званы абмен вуха на вуха. Але хто памятае, калкі сабаліныя вушкі трэба было аддаць, каб вызваліць аднаго заложніка. А потым самі беднякі збіраліся па дзве-тры сям'і, складалі, што ў каго было, і ставілі чум — адзіна ўсіх: хто аддаваў жэрды, хто шкуры, хто жалезную грубку...

Нярэдка падкуплялі знаць плямён падарункамі — прыклад у гэтым паказвалі нават цары. Яшчэ і сёння ў Краснаярскім музеі вясціць прыгожы каптан з чырвонага сукна і блакітны пояс з залатымі махрамі, якія Мікалай І 21 сакавіка 1837 года падарыў багаццю-аленяводу Ока. За «усердзіе» — Ока ахвяраваў сотню аленяў для перавозкі ўсё той жа «мяккой рухляды».

...У купцоў таксама заўсёды была улька-гарэлка...

Сёння на Таймыры жывуць далганы, немцы, нганасаны, эвенкі, энцы, якуты. Усе яны ствараюць сваю нацыянальную культуру.

— Гэта сённяшняя ява, — казаў мне Аляксандр Панфілавіч Раслякоў, сакратар Таймырскага акружкова партыі. — За ёю ўвесь свет сочыць. Вось, скажам, у перапісе 59-га года, нейкім чынам выпала ў нас цэлая народнасць — энцы. І адрозны ж з Брытанскага каралеўскага інстытута ў нас запыталіся, маўляў, «яна перапісу 1939 года на Таймыры жылі энцы. Згодна перапісу іх ужо няма. Дзе яны падзяваліся? Можна вымерлі?» Яшчэ што выдумалі — вымерлі... Паехалі туды паўторна, яшчэ раз апыталі — знайшлі. Так і жыць на Таймыры малыя народы Поўначы.

УЗДЗЕНШЧЫНА, ПАРНАС БЕЛАРУСКІ

Уздзеншчына... Чароўнейшы куток зямлі беларускай... Хто не наслуханы пра гэтую салаўіную старонку? То ж адсюль, з-пад уздзенскіх гаў, выпраўляецца вандраваць па Белай Русі славуці наш бацька Нёман.

Калыска Нёмна... А дзе ж, як не над калыскай, складаюцца самыя шчырыя, самыя чароўныя песні? Можа таму так прывольна і шырока струменіць з уздзенскай зямлі і іншая, песенная рака. У звонкай плыні яе пераплялося траха не паўтара дзесятка галасоў, і высока лунаюць яны пад небам бацькаўшчыны нашай.

Мудрая і дасціпная, сатканая з непераймальна-народнага гумару байка Кандрата Крапівы...

Непаўторная, крышталёва-чыстая, як нёманская хваля, пірыка Паўлюка Труса...

Узнёслая і мужная, поўная нязгаснай сыноўняй любові песня Пятра Глебкі...

Яны ж нарадзіліся тут пад святлымі перазвон кос у муроўных лугах, над паўнаводнай Усай. У белым маўым пошуме салаўіных надлошанскіх гаў. Сярод сонечных пераліваў хваля у бяскрайнім жытнёвым моры...

Тут, дзе «сама зямля, браткі, спявае», што ні вёска — то альбо паэт, альбо празаік, альбо драматург. І што ні імя — самабытны, глыбокі, адметны талент. З Чурылава і Замосця — Аляксей Якімовіч і Ілля Гурскі. З Рудкова і Прусніва — Сымон Баранавіч і Аляксей Пальчэўскі. З Дуброўкі — Антон Бялевіч, з Забалоцця — Аляксей Махнач, з Лошы — Кастусь Шавель. А з Нізка, таго самага, адкуль Крапіва і Трус — Лідзія Арабей. З мястэчка ж Пясочнага, што на процілеглым, «капыльскім» беразе Нёмна — ашчэ два уздзенцы — Анастас Астрэйка і Адам Русак.

А што ж, калі паклікаць сюды яшчэ і маладзейшых, пачаткоўцаў? Бо, як вядома, лесу без падлеску не бывае...

І гэта — з аднаго кутка, з аднаго раёна, не надта вялікага па плошчы. Здаецца, стагоддзямі капіла тут запыгоненая зямля такі неацэнны духоўны скарб, каб, раскаванай ад прыгону Вялікім Кастрычнікам, шчодра падарыць яго свайму народу.

Яны, пісьменнікі-ўздзенцы, заўсёды вылучалі нейкай асабліва глыбокай пашанай, сыноўняй любоўю і замілаванасцю да роднага кутка і яго працавітых людзей. Часта прыязджалі сюды на сустрэчы з землякамі, у творчыя камандзіроўкі, а то і проста пагасцяваць да сваякоў, паблукваць па сцэжках маленства, па родным лесе, ля любімай рэчкі... Яны дзяліліся з землякамі сваімі планами і задумамі, уражанямі ад далёкіх, бывала — заакіяньскіх пазездак. І такія сустрэчы ператвараліся ў сапраўдны літаратурны святы. У такія вечары ў раённы Дом культуры ці ў сельскі клуб з'язджаліся лю-

дзі нават з самых далёкіх вёсак: з Магільнага, з Лошы, з Цеплена. Як цёпла і сардэчна віталі яны сваіх песняроў, з якой пашанай захоўвалі потым кніжачкі з іх аўтографамі! Такія ўжо «прыроджаная» ў уздзенцаў любоў і пашана да роднага слова, да паэзіі, да кнігі. І як, бывала, натхнялі, акрылялі такія пазездкі і памятнае сустрэчы з землякамі саміх пісьменнікаў, якое творчае гарэне абуджалі ў іх сэрцах!

І вось зноў і зноў — то наяву, то ў думках вандруючы па сцэжках гэтага беларускага Парнаса, міжволі думаеш... Так, край наш беларускі надта шчодры на таленты. Але такога пышнага букету, які ўздаваўся на уздзенскай глебе, не ўздавала больш ніводная мясціна. Бадай, ва ўсёй краіне. Бадай, і за мяжой.

Дык чаму б павучую Уздзеншчыну не зрабіць сваёасаблівым запаведным кутком нашае роднае літаратурна-думаецца, Саюз пісьменнікаў Беларусі не пройдзе міма гэтай прапановы.

У першую чаргу тут варта стварыць, на нашу думку, аб'яднаны літаратурны музей пісьменнікаў-ўздзенцаў.

Пакуль што музей можна было б размясціць у часовым памяшканні. Але з цягам часу — пабудоваць добры будынак. Думаю, калі б Саюз пісьменнікаў абвясціў адкрыты конкурс на праект такога будынка, нашы архітэктары, скульптары, мастакі з радасцю прынялі б удзел у ім. Праект музея запланавана ў комплексе з паркам, а магчыма, нават з домам адпачынку. У маляўнічай мясцовасці, на беразе рачулікі. Такіх месц багата ў тым краі... І хай бы ў тым парку на памяць нашчадкаў рос, скажам, дуб Крапівы, пасаджаны ягонымі рукамі, дрэвы пасаджаныя іншымі пісьменнікамі-ўздзенцамі.

Можна было б стварыць таксама алею ганаровых гасцей, літаратараў з братніх рэспублік і суседніх краін.

З цягам часу, магчыма, таварышы з Саюза пісьменнікаў надумаліся б прымаць у свае шэрагі маладых не ў сталіцы, а тут, сярод наднёманскага прыволля. І каб іх новы малады сабрат па пярэ таксама пасадзіў у мемарыяльным парку сваё дрэўца. Такая падзея, канечне, не забылася б да скону...

Вядома, варыянтаў, прапаноў, рашэнняў у гэтай справе можа быць мноства. Бясспрэчна адно: усё залежыць ад таго, наколькі сур'ёзна аднесціся да справы, наколькі сур'ёзна падтрымаць яе.

А якой добрай традыцыяй магло б стаць правадзенне тут, на Уздзеншчыне, штогодніх масава-свят беларускай паэзіі. З удзелам самай шырокай грамадскай рэспублікі, партыйных і савецкіх устаноў. Скажам, у першую суботу і нядзелю ліпеня, амаль на Ку-

палле... Не толькі з Уздзеншчыны — з усёй рэспублікі з'язджаліся б на такія святы тысячы і тысячы аматараў паэзіі. Можна было б запрасіць гасцей з братніх рэспублік. Можна было б праводзіць конкурсы: Кандрата Крапівы — на лепшую байку, Пятра Глебкі — на лепшую грамадзянскую лірыку, Паўлюка Труса — на лепшы лірычны верш.

Якія сапраўды неабмежаваныя магчымасці для прапаганды роднага слова!

Нарэшце, тут можна было б праводзіць семінары творчай моладзі. Хай бы яны, маладыя, сэрцам прыпалі да тых чыстых і светлых крыніц, паслухалі тутэйшыя легенды, зведалі ўсё тое характава, што некалі натхняла на песні іх настаўнікаў. Як бы прыдалася гэта маладым у іх вялікай літаратурнай дарозе.

Адна немалаважнейшая акалічнасць у карысць Уздзеншчыны — яе выгаднейшае геаграфічнае становішча. Яна ж, лічы, пад бокам ля Мінска, якіх-небудзь 75—80 кіламетраў. Хочаш — едзь па шашы Масква—Брэст, і ад павароткі ля Негарэлага да Узды застанецца ўсяго дзесяткі кіламетраў; хочаш — па шашы на Слуцк, і ад Валяр'ян — таксама дваццаць кіламетраў.

З Уздзеншчыны рукой падаць да радзімы Якуба Коласа, да Мікалаеўшчыны, Альбучы і іншых коласавых мясцін. Можна пехатой. Можна чайнамі па Бусе і Нёмне.

Адсюль, можна скажаць, бачна і радзіма Кузьмы Чорнага, яго родныя Цімавічы. Прыгадаем: гэта ж ён сам некалькі летам, падкасаўшы штаны і па бродзе перайшоўшы Нёман, прыходзіў пешшу на Вялікую Усу, адведваць друга свайго Пятра Глебку...

Адсюль, з Уздзеншчыны — недалёка і да легендарнай Швейцы, Навагрудчыны — міцкевічаўскіх мясцін.

Значыць, гарадскі пасёлак Узда мог бы стаць сапраўдным цэнтрам і базай для турыстычных паходаў па памятных літаратурных мясцінах юных аматараў літаратуры, членаў школьных гурткоў. Не адну сціпленую, якую мы маем цяпер, можна было б выдаць некалькі цікавейшых карт з такімі турыстычнымі маршрутамі. Наведаўшы напачатку Уздзенскі літаратурны музей і родныя вёскі яе песняроў, юныя сябры літаратуры маглі б адправіцца адсюль у падарожжа па коласавых, чорнаўскіх, міцкевічаўскіх месцах. Пешшу. Аўтобусамі. На чайнах па Усе альбо Лошы і далей па Нёмне.

...Але пачынаць — з арганізацыі літаратурнага музея ва Уздзе. Справа гэта, на нашу думку, не церпіць адкладу. Добра было б, каб прэзідыум Саюза пісьменнікаў БССР ужо ў бліжэйшы час змог правесці ва Уздзе сваё выязное пасяджэнне сумесна з мясцовымі партыйнымі і савецкімі органамі, намерзіць канкрэтную праграму дзеяння.

Уздзеншчына — гэта жамчужына зямлі беларускай, а яе песняры — наша нацыянальная гордасць. Трэба беражна ўзяць гэтую жамчужыну ў кляпатыны рукі і паказаць усяму свету.

Пятро ЛІПАЙ.

РЭПЕТЫЦЫЯ скончылася. Праз фая і калідоры тэатра артысты спяваюць на вуліцу... Хто? Ветэраны сцэны? Тыя, у каго дома плачучы дзеці? Не. Хаваючы ў кішэні шыйткі з тэкстам ролі, лятуць на тралейбусны прыпытак або спяваюць такія акцёры малодшага пакалення. Чаму яны так спяваюць? Куды ідуць? На радыё. На студыю тэлебачання. У павільёны «Беларусь-фільм». Запісваць дзіцячую перадачу, дзе нехта з іх будзе ваўком ці лісам, або закукаракае пёўнем...

Нічога ў гэтым дрэннага, як быццам, няма. Бо трэба ж акцёру пашыраць свой творчы дыяпазон, «вырастоўваць» суседнія музы і атрымаць нейкую капейчыну за гэта. У мінулым нумары «Літаратуры і мастацтва» аб гэтым пісаў ужо дырэктар купалаўскага тэатра І. Міхалюта. Але калі паглядзіш некаторыя спектаклі на акадэмічнай сцэне ў Мінску і ўспомніш гую «нармальную» паспешлівасць, з якой акцёры «мяняюць коней», робіцца сумнавата.

Глядзім, скажам, апошнюю прэм'еру — «Памяць сэрца» А. Карнейчу-

ЗАПАЛЬВАЕ ТОЙ, ХТО ГАРЫЦЬ

ка. Выходзяць на сцэну хлопцы і дзяўчаты. Знаёмыя гвары. Знаёмыя ўсмершкі. Знаёмыя інтанацыі. Здаецца, гэты эпізод — працяг таго, што рабілі тыя ж самыя выканаўцы ў спектаклях «Традыцыйны збор» В. Розава або «Адкуль грэхі» А. Петрашкевіча, «Гросмайстаркі бал» І. Штэмлера або «Выклік багам» А. Дзялендзіка. Здаецца, маладыя артысты маюць і добрую школу, якую яны ў пераважнай большасці праходзілі ў Беларускай тэатральна-мастацкай інстытуце, і выразныя артыстычныя «дадзеныя», і ў рэпертуары ім ёсць што іграць. Але паспрабуем, скажам, адрозніць таго ж А. Дзянісава і па знешнім малюнку персанажа, і па «жыцці чалавечага духу» ў Ігары з «Традыцыйнага збору» ад Піліпа Круглага ў «Гросмайстаркім балу». У іх аднолькавыя «выбухі тэмпераменту» і аднолькавая жэстыкуляцыя. Нават гарнітур у гэтых спектаклях акцёр можа насіць той жа самы. Вядома, ён часам стараецца быць «у вобразе», аднак дзіўнаваты ўнутраны халадок стрымлівае А. Дзянісава ў яго пошуках і, на жаль, ён задавальняецца штампам. Хай сабе гэта яго, дзянісаўскі, штамп, лепшым такі — індывідуальны! — штамп ад гэтага не становіцца.

Канечне, калі б такое здаралася з адным акцёрам, пра гэта можна было б і не гаварыць. Але мы глядзім, як іграюць Т. Кротава і З. Зубкова, С. Непілава і У. Рагаўцоў, М. Казілін і А. Памазан, і заўважаем, як часта яны задавальняюцца «малым» поспехам. Што такое «малы» поспех? Твае індывідуальныя якасці, тое, што называюць «тыпажнасцю», адпавядаюць у нечым істотным драматургічнаму матэрыялу ролі, табе дапамагае рэжысура і вопытныя калегі па працы, і ты выходзіш на сцэну як быццам і «у вобразе». На першы раз дасягнутае табой здаецца, а часам і пераконвае ў тым, што табе ўдалося

«ўлезці ў скуру» персанажа, пераўвасобіцца. Ты запомніў тыя прыёмы, з дапамогай якіх набліжаўся да мэты, тыя моманты, дзе зала ў цішыні слухала твой маналог або дружна смяялася. І ў новай ролі «крышкы» паўтараеш знойдзенае — божачка, гэта ж толькі «крышкы»! І ў наступным спектаклі тое ж «крышкы»... Глядзіце, а ён штампуецца!

Гэта — «Глядзіце, ён штампуецца!» — павінны сказаць акцёру акцёры ж, павінны сказаць рэжысура. Напрыклад, А. Доўгай, якая так цёпла была сустрэта ў ролі Паўлінкі, а потым не давалася бачыць яе ў купалаўскай камедыі, па яе Галі ў спектаклі «Адкуль грэх?» нават і не падумае, што гэта актрыса абшчала і абячае цікавую артыстычную індывідуальнасць. І зусім в' не вынесеце ніякага ўражання ад А. Доўгай у «Выклік багам». А як дзяжурна выконваюцца ролі маладых герояў у спектаклі «Дзесяць сутак за каханне» Т. Кротавай і З. Зубковай! Як мала

«свайго», адчутага ў ролі дае Якіму Сароку В. Анісенка ў «Паўлінцы»...

МАБЫЦЬ, мы перабольшваем, калі гаворым, што тая паспешлівасць, з якой названыя тут акцёры «бягуць» з тэатра пасля рэпетыцый, адчуваецца на іх выступленнях у спектаклях. І ўсё ж... Застаецца такое ўражанне, нібы яны замест хвалявання і вясёлага ажыўлення ў «Памяці сэрца» або ў «Дзесяці сутках за каханне» проста мітусяцца і знешне паказваюць дынаміку і ўнутраны рух персанажаў. Гэта выглядае эцюдамі «на маладзёжную тэму», якія больш менш добрасумленна выконваюцца пачаткоўцамі, не пазабўленымі пэўных акцёрскіх здольнасцей. Асабліва прыкра бачыць незавершаную эцюдасць на акадэмічнай сцэне ў такім трывалым у мастацкіх адносінах спектаклі, як «Паўлінка».

Той жа В. Анісенка, канечне ж, ведае, якая гэта складаная задача — іграць станоўчага/героя ў камедыявадзілі «Паўлінка», быць носьбітам ідэйнага пачатку ў асяроддзі такіх персанажаў, як Крыніцкія, Пустарэвічы і Быкоўскія. Якая шчаслівая магчымасць раскрыць арыгінальны характар!

На сцэне ж дзейнічае малады чалавек, пазабўлены якраз характару. Усе надзеі ўскладзены ім на тэкст, які трэба вымаўляць то пашчотна-лірычна, то з публіцыстычным напамом. Гэта і робіць В. Анісенка. А мабільная гатоўнасць Якіма Сароку да рашучага, калі спатрэбіцца, учынку зноў жа выглядае ў яго мітуснёй юнака «наогул».

Прыблізна тое ж можна сказаць і пра А. Доўгаю і З. Зубкову ў камедыі «Лявоніха на арбіце» А. Макаёнка. Іх Соня ўспрымаецца банальнай фігурай у даволі складанай драматычнай расстаноўцы дзеючых асоб. Паглыбіцца ў характар дачкі Лявоніхі і Лявона яны не здолелі. А можа і не рабілі акцёрскіх намаганняў па-

КІНО

ЗДЗІЎЛЕННЕ

Тэхніка. Яна ўсюды. Мы ўжо даўно перасталі гэтаму здзіўляцца. Кінеш у аўтамат капейку — атрымаеш ваду, бутэрброд, яблыка, запалкі, газету. У тралейбусе — білет, на пошце — паштоўку... Аўтаматы-кантралёры. Аўтаматы-ўпакоўшчыкі. Мы не здзіўляемся, калі бачым гіганцкі кран альбо нават машыну, якая гуляе ў шахматы. Нас не здзівіш хуткасцямі: 400, 700, 2000 кіламетраў у гадзіну — ну што асаблівага? Рухомая лесвіца, імклівыя вадзяныя ракеты, самазаводныя гадзіннікі, амаль перпетуум-мо-

біле, магнітафоны... Як адказаў мне знаёмы хлопчык: «У мяне здзіўлення не хапае». Я разлавалася на яго, калі ён абякава разглядаў вялікі самалёт, пад крыламі якога мы здаваліся ўсяго толькі травінкамі.

- Ты ўяўляеш, ён узляціць!
- Угу, — паблажліва адказаў ён.
- Няўжо цябе гэта не здзіўляе?

Тады ён сказаў тыя словы пра здзіўленне. Нашы сустрэчы сам-насам з прыродай усё радзей і радзей. Ужо не смешна, калі дзіця пытаецца, паказваючы на карову: «Хто гэта?» Вельмі многія хлопчыкі і дзяўчынкі ніколі не бачылі жывого індэка, напрыклад. Натуральна, хутчэй слана ўбачыць...

Але жыве ў чалавеку вялікая прага, нават страсць да прыроды... І рэдкія, іншы раз выпадковыя сустрэчы з ёю і хваляюць, і грэюць, і нясуць з сабой буйную нястрымную радасць.

глыбца? Не скарысталі цікавай магчымасці сказаць сваё слова, хоць ужо адно тое, што Соня штосці нясе ад Лушкі, а штосці ад Лявона—удзячная глеба для распрацоўкі характару дзяўчыны...

АРЭЖЫСУРА тэатра гэтага не бачыць? Адказаць цяжка. Бо калі прытрымлівацца норм педагогічнага нагляду над творчым станаўленнем актэраў, яна павінна была б бачыць і прымаць адвальныя захады для таго, каб малады творчы супрацоўнік не штампавалася. І абавязкова рэжысура не павінна мірыцца з тым рамесніцкім спакоем, што спавяла авалодвае актэстам, які ўсё роўна ж атрымае ролю за ролямі ў бягучым рэпертуары тэатра.

Урокі артэстычнай этыкі, вядомыя па працах К. Станіслаўскага, тады бываюць дзейныя, калі іх паўтараюць на канкрэтных прыкладах жыцця ў гэтым тэатры. Інакш яны застаюцца чыстай тэорыяй. Больш таго, выпрацаваныя самімі купалаўцамі традыцыі, у якія арганічна ўвайшлі і прынцыпы этыкі актэра, таксама вар-

лаўцаў старэйшага пакалення, памяць падкажа і выпадкі дзіўныя: здаралася, што актёр «адмаўляўся» ад незвычайнай для яго ролі, гаварыў рэжысёру, што той «здэкваецца» з яго, даручаючы выступаць у вобразе, які «не ўласцівы» яго індывідуальнасці. А потым? Потым прыходзіў вялікі поспех, у актэста адкрываліся новыя грані таленту. Чаму ж цяперашнія маладыя купалаўцы так рэдка «даюць нырца» ў нязвяданае?

А калі і «даюць», то не замацоўваюць потым знойдзенае ў глыбі характару. Прыклад — А. Памазан у ролях Быкоўскага ў «Паўлінцы» і Алешкі ў «На дне». Паглядзелі мы гэтыя работы і парадаваліся: малады актёр зрабіў пэўны крок да мастацкай сталасці, ён не пабаяўся «адыйсці» ад завучаных поз і інтанацый, раскрыў, відаць, уласцівае яму пачуццё гумару. Вобразна кажучы, прарастала нешта цікавае з зерня. Прарастала... і спынілася. «На дне» цяпер не іграецца на сцэне. А ў «Паўлінцы» А. Памазан не ідзе далей, а больш-менш пасляхова паўтарае да дробязей знойдзенае ім разам з рэ-

у вялікіх майстроў-мастакоў зоркі плеяды актэстаў, якія стварылі Першы БДТ, стварылі славу тэатра імя Янкі Купалы!

КУЛЬТУРА творчасці — пра гэта трэба дбаць штодзённа. Нам давалося быць на спектаклі «Гросмайстарскі бал» у той вечар, калі па тэлебачанні чакалася перадача з Мехіка, з футбольных баталій. Божухна, які тэмпа-рытм прананавалі спектаклю выканаўчыя роляў. Рэплікі скарачаліся, адзін персанаж «перахопліваў» тэкст другога, а на П. Кармуніна, які спрабаваў усё ж вытрымліваць хоць трохі натуральныя паўзы, партнёры глядзелі, як на злчынцу. І гэта — на акадэмічнай сцэне! Відаць, не было ў той вечар у тэатры ні рэжысёра Ф. Шэйна, ні яго асістэнта Г. Уладзімірскай, бо ніхто не спыніў шалёны тэмпа-рытм, і спектакль быў сапсаваны канчаткова. Але ж маладыя могуць палчыць, што і гэта ім дазволена, што так нават больш зручна і для глядача, які таксама любіць футбол або хакей. Тады і ў наступны раз мы сустрэнем «ліхаманкавыя варыянт» таго ж «Бала» ці «Паўлінкі».

Выдатны спектакль у купалаўцаў «Людзі на балоце» па рамане І. Мележа. Тэатр па-мастацку, на мове сцэнічнага мастацтва раскрыў складаную праблематыку твора і стварыў праўдзівую атмасферу дзеяння. І актёр быў у цэнтры гэтага спектакля — ён даследваў рэчлінасць праз характары тых, каго на старонках прозы паказаў раманіст, ён даваў другое жыццё персанажам каларытным і яркім. Цяпер і тут бачыш механічнасць у выкананні роляў, і гэта пераважна ў маладых актэраў. Згубілася нешта і ў дэкарацыях. Адным словам, не тыя цяпер нават і «Людзі на балоце». У агульным ладзе пастаноўкі з'явілася хадульнасць. Гэта насцярожвае ў сувязі з той праблемай станаўлення моладзі, якую мы закранулі. «Калі можна такім чынам абыходзіцца нават з адным з лепшых спектакляў, — падумае малады актёр, — дык чаму тады прэтэнзіі да мяне ў якіх-небудзь «Дзесяці сутках»...»

ТЭАТР рыхтуецца адзначыць паўстагоддзе свайго творчага жыцця. Зразумела, перабіраючы ў памяці святы і перамогі, якія былі на шляху купалаўскай трупы, мы будзем думаць і пра яго заўтрашні дзень. А ён перш-наперш залежыць ад таго, якой будзе змена ветэранам. Многіх з тых маладых, аб кім тут гаварылася, мы віталі яшчэ на інстытуцкай сцэне, радаваліся іх дэбютам на акадэмічнай. Тэатр таксама штодра даярае ім і дае шырокі магчымасці для творчасці. Але сцэна — гэта пляцоўка, дзе нельга жыць без настойлівага руху наперад і задавальняцца лёгкім поспехам. У тэатры складаецца лёс мастака, а не кар'ера рамесніка. Мяркуючы па спектаклях сезона, праблема творчага станаўлення моладзі — праблема нумар адзін для купалаўцаў. Канечне, штосці залежыць ад таго, як вучылі і як вучыліся ў інстытуце будучыя актёры. Але іх прынялі ў акадэмічны тэатр, і тут кожны павінен думаць аб майстэрстве, вартым гэтага тэатра. Аб творчым росце моладзі павінна клапаціцца і рэжысура.

«Школай на хаду» называюць, бывае, тэатр, маючы на ўвазе жыццё актэста. Так, вучыцца ён абавязаны ўсё жыццё. І хацелася б, каб тэатр імя Я. Купалы быў для свайго моладзі такой школай заўжды. І ў дні святы, і ў дні будняў.

Аляксей СНІТКО,
Мікола ДАСЕКА.

СЯБРОЎСКАЯ СУСТРЭЧА

У Доме мастацтваў БТА адбылася творчая сустрэча калектыву Горкаўскага акадэмічнага тэатра драмы імя М. Горкага з прадстаўнікамі грамадскай беларускай сталіцы. Не было той афіцыйна-святочнай атмасферы, якая пануе ў тэатры. Ішла таварыская размова і даваліся ілюстрацыі да яе. Пра творчы шлях актэстычнай трупы (а тэатру амаль 170 гадоў), пра іе сённяшнія жыццё і дзейнасць расказаў галоўны рэжысёр, заслужаны дзеяч мастацтваў і лаўрэат Дзяржаўнай прэміі РСФСР Б. Воранаў. Сцэны са спектакляў рэпертуару тэатра паказалі народны актёр і лаўрэат Дзяржаўнай прэміі РСФСР В. Кузнецюк, народны актёр РСФСР С. Ажмігін, заслужаны актёр рэспублікі Р. Вазурын, Э. Суслала, У. Віхроў, Р. Мелянікова і іншыя. Яны як бы прагарталі старонкі твораў класічнай і сучаснай драматургіі, дэманструючы разнастайнае багацце актэрскай індывідуальнасцей, сваю адданасць прынцыпам рэалістычнага мастацтва.

Ад імя гаспадароў Дома мастацтваў БТА горкаўцаў цёпла віталі заслужаны дзеяч мастацтваў БССР У. Стэльмах. Гасцім былі ўручаны памятныя падарункі і кветкі беларускага ліпеня.

65 ГАСТРОЛЬНЫХ СПЕКТАКЛЯЎ

Прайшло 15 гадоў з часу папярэдніх гастрольяў Гродзенскага абласнога тэатра ў Віцебску. Сёлета наш калектыў зноў сустрэўся з працоўнымі гэтага цудоўнага горада на Дзвіне, з калгаснікамі вобласці. Паказалі мы даволі разнастайны рэпертуар — «Я прысягаў Радзіме!» А. Струніна, «Маё сэрца з табой» Ю. Чапурына, «Чорныя ружы» Я. Дзікань і іншыя п'есы.

На гастрольях мы адзначылі і нашы тэатральныя святы — сыгралі ў калгасе «Бальшавік» Сенненскага раёна соты спектакль «Крымінальнае танга» Э. Рачета, а віцэблянцам таксама ў соты раз паказвалі «Другую» С. Алёшына. Гледачы цёпла віталі рэжысёра В. Скарабагатава і тых удзельнікаў, якія выступаюць у гэтых пастаноўках без дубляжу. — Л. Юзэфовіч, Ф. Цітарэнку, М. Малахава, Р. Адзіса і аўтара гэтых радкоў. Віцэбляне былі першымі гледачамі нашай прэміеры — драмы «Акія» А. Шэйна ў пастаноўцы заслужанага дзеяча мастацтваў РСФСР А. Струніна, якой мы пачнем чарговы сезон восенню ў Гродна.

Сустраліліся актэсты і з драматургам А. Пётрашкевічам: гродзенскія гледачы першымі ўбачылі яго камедыю «Адуку грэх!» на рускай мове. Будучыя выканаўцы роляў падзяліліся сваімі ўражаннямі і выказалі таварыскія парады аўтару камедыі, выслухалі яго пажаданні адносна трактовак дзеючых у п'есе персанажаў. Спектаклі гродзенцаў паглядзелі працоўныя Аршанскага, Дубровенскага, Віцебскага, Сенненскага раёнаў. Нашы актэры выступалі перад рознымі аўдыторыямі з лекцыямі аб тэатральным мастацтве, аб увасабленні вобраза У. І. Леніна на сцэне. Заслужаны актёр БССР С. Аляксандраў пабываў на дывановым камбінаце і на фабрыцы «КІМ». Пасля такіх лекцый іграліся сцэны з нашых спектакляў.

За час гастрольяў на Віцебшчыне тэатр паказаў 65 спектакляў. Абком КПБ і абласны Савет дэпутатаў працоўных узаагародзілі калектыў Ганаровай граматай.

УЛ. ДЗЕМІН,
артыст Гродзенскага драматычнага тэатра.

РОЛІ, РОЛІ, РОЛІ... А ДЗЕ ВОБРАЗ-АДКРЫЦЦЕ? ● КАЛІ ТВАЁ ПРЫЗВАННЕ-ТЭАТР... ● ЭКСПЛУАТАЦЫЯ «ТЫПАЖНАСЦІ» — КАНЕЦ ПОШУКАЎ. ● РЭЖЫСЁР, ПАМАЖЫ СТАНАЎЛЕННЮ МАСТАКА!..

та часцей напамінаць моладзі. Якія павароты ў лёсе У. Крыловіча і Б. Платонава, І. Ждановіч і В. Поля, Г. Глебава і Л. Рахленкі здзіўлялі гледача творчай смеласцю і самаахвотным служэннем мастацтву! Ад востра характарнага персанажа да героя-любоўніка, ад буфанаднай ролі да жанравата партрэта — так яны пашыралі свой творчы гарызонт. Сёння, скажам, Л. Рахленка выступае марскім афіцэрам Максімавым у «За тых, хто ў моры» Б. Лаўранёва, а заўтра ён — Гарлахвацкі ў камедыі «Хто смеяцца апошнім» К. Крапівы... І гэта здольнасць працаваць да сёмага поту, каб ператварыцца ў вобраз героя, які, на першы погляд, і не адпавядае тваім індывідуальным рысам, — таксама этыка.

А наша моладзь часам на сцэне змены ў грыве і гарнітуры лічыць дастатковым для таго, каб у зале людзі гаварылі, што такі воль актёр «не падобны» на сябе. Ашукаць гледача не так лёгка. Мы здагадваемся, што за тым жа Якімам Сарокам у В. Ансеніна або за Яўгенам Маркелавым У. Рагаўцова («Гросмайстарскі бал») не было паглыбленага актэрскага пошуку. Маштабнасць мастакоўскага даследавання характару заўбоды дае больш плёну гэтаму вобразу і гэтаму спектаклю, і вяртае яго да В. Ансеніна і У. Рагаўцова ўважліва прыгледзецца да таго, як патрабавальна ставіцца да кожнага выхаду на сцэну ў тых жа спектаклях, напрыклад, П. Кармуніна, Б. Уладзімірскага, Г. Макарава, З. Стома...

Рэжысура Акадэмічнага тэатра імя Я. Купалы пакуль што не часта прапрабуе моладзь на розных ролях. А вярта, відаць, было б часцей рабіць гэта, хай сабе часам нават і без надзеі на тое, што кожны з «навічкоў» у нечаканым для яго амплуа «выпыльвае»! Калі звярнуцца да вопыту купа-

жысёрам С. Бірылам тады, калі яго «ўводзілі» на ролю Б. Платонава!

Чаму так хутка гасне агонь творчасці ў такіх выпадках? Якія прычыны тармозяць развіццё асабістай ініцыятывы актэста ў рабоце над вобразам, яму безумоўна цікавым і вартым таго, каб стаць этапным у біяграфіі?..

Зноў жа — хочаш ці не хочаш! — думаеш, што тут многае залежыць ад рэжысуры. Яна павінна мець густ і схільнасць да педагогічнай дзейнасці ў калектыве. Яна можа так весці рэпетыцыі, што кожная будзе павучальнай і пашыраць магчымасці актэраў у раскрыцці патэнцыяльных здольнасцей мастака.

Спазілёмся на ўспаміны народнага актэста СССР М. Яншына, які піша: «Я быў любімцам у Станіслаўскага, але ніколі гэтага не заўважаў. Толькі — патрабаванні, самыя жорсткія патрабаванні. Калі ўспомніць рэпетыцыі Канстанціна Сяргеевіча, яны даходзілі да сапраўднай экзекуцыі. Колькі разоў мы былі сведкамі на рэпетыцыях Станіслаўскага, калі пасля пакутлівай, шматгадзінай работы над адным словам, стомленаму да рэшты актэру Станіслаўскі казаў: «Вы думаеце, што я ад вас адчаплюся? Я магу сядзець да раніцы»...

Калі сочыш за выступленнямі маладых купалаўцаў, нават думкі не бывае аб тым, што з імі займаліся «да раніцы», не кажучы ўжо пра тое, што яны і не ведаюць пра «рэпетыцыі-экзекуцыі». А без гэтага і Яншына не стаў бы Яншыным! А без такіх ўрокаў Е. Міровіча, Л. Літвінава, К. Саннікава, М. Зорава наўрад ці выраслі б жыццё жарабя. Адукуль прыйшоў сюды гэты рыжы прыгажун! Можна проста заблудзіцца з бліжэйшага калгаса? А можа дрэсіроўшчык перавозіць сваіх выхаванцаў, і гэты вышэйшы прагуляецца?

Але як бы там ні было, хлапчук убачыў каня. Убачыў і — акаянеў. Убачыў і ажывіўся. Здзівіўся. Заблішчэлі, забегалі вочы на амаль што абыякавым, спакойным твары. Здавалася, яшчэ імгненне таму назад яго нічим нельга было здзівіць. А вось зараз «зачаравала» яго жарабя. Хлапчук пабег за ім, гнуткі, тонкі...

Там за полем аэрадрома пачынаецца лес. І туды, у царства зеляніны і сонечных блікаў, прывіў жарабя і хлапчука імклівы бег.

Пахам кары, сокам дрэў, прэлай травой дыхнула на іх.

Няма большага адкрыцця, большага здзіўлення, чым тое, якое прыносяць нам сустрэчы са звычайным полем, з вясількамі ў жыцце, са стэпам з пунсовымі макамі, з рэчкай, што хавае свой блакіт у густой зеляніне хмызняку.

Аб гэтым расказалі ў сваім маленькім фільме «Цёплы летні дождж» рэжысёр В. Шаталаў, паэт Л. Лучкін і кампазітар С. Пажлакоў.

Змест фільма вельмі прости, але гэта тое імгненне, якое вырвана мастацтвам з вечнасці...

Бадзяўся па аэрапорце хлапчук, глядзеў па баках. Волаты-самалёты, якія здаюцца нязграбнымі на зямлі, замёрлі, чакаючы ўзлёту.

Ідзе дождж. За свае сем гадоў хлапчук, напэўна, «адмахаў» ужо не адну тысячу кіламетраў. Яму ўсё тут прывычнае і знаёмае.

І раптам... О, цуд! Проста па мокрым, бліскучым асфальце, прыгожа і грацыёзна, лавіруючы паміж машынамі, бя-

жыць жарабя. Адукуль прыйшоў сюды гэты рыжы прыгажун! Можна проста заблудзіцца з бліжэйшага калгаса? А можа дрэсіроўшчык перавозіць сваіх выхаванцаў, і гэты вышэйшы прагуляецца?

Але як бы там ні было, хлапчук убачыў каня. Убачыў і — акаянеў. Убачыў і ажывіўся. Здзівіўся. Заблішчэлі, забегалі вочы на амаль што абыякавым, спакойным твары. Здавалася, яшчэ імгненне таму назад яго нічим нельга было здзівіць. А вось зараз «зачаравала» яго жарабя. Хлапчук пабег за ім, гнуткі, тонкі...

Там за полем аэрадрома пачынаецца лес. І туды, у царства зеляніны і сонечных блікаў, прывіў жарабя і хлапчука імклівы бег.

Пахам кары, сокам дрэў, прэлай травой дыхнула на іх.

Захоплены пагоняй, апантаны жаданнем (ідэяй!) дагнаць і прыручыць даўга-ногага, ён не заўважае, як сучы чапляецца за ногі, не заўважае стучы,

Пейзажы адзін за другім паўстаюць перад яго вачыма. Буянства прыроды, такой дарагой яму і патрэбнай — працяг яго шалёнай радасці ад такой нечаканай і шчаслівай сустрэчы.

І вось ужо дагнаў хлопчык жарабя, дэкронуўся рукою да яго гладкай шыі, прыпаў галавой да яго бліскачай скуры.

І няма зараз для хлапчука нічога ў свеце, акрамя гэтага коніка, гэтага лесу, гэтай прасторы.

Калі ў жыцці чалавека бываюць хвіліны, якія яму потым памяцца заўсёды, дык гэта можа быць такая хвіліна. Калі бываюць у жыцці чалавека імгненні, у якія ён вырашае нешта асабліва важнае для сябе, дык гэта было можа гэтае імгненне.

Конік яшчэ супраціўляецца, хоча ўцячы, але робіць гэта без ранейшага імпаду, быццам зразумеўшы, што і яму патрэбна цёплая рука і дапытлівыя вочы хлапчука. Яму, як чалавеку, патрэбна

сябра. І, бадай, гэты бяспрашны і настойлівы малы падыходзіць.

І вось ужо хлопчык імчыць праз лясы, праз лугі, праз пшанічнае поле, ляціць напераз ветру, бягучае кірылі ў яго выраслі, а жарабя даганяе яго.

І ў гэтых эпізодах, выдатна знятых апэратарам, цікава задуманых сцэнарыстам і рэжысёрам, вялікая і вечная гармонія Чалавека і Прыроды.

Яна ўсці Яна жывалі! Летнія дажджы кароткія. Узлятае самалёт. У ім хлопчык.

А побач з узлётнай паласой, быццам спрабуючы дагнаць яго, бяжыць новы сябра хлопчыка — жарабя.

І. ПІСЬМЕННАЯ.

АУТОВУС шпарка націў на асфальтаванай дарозе з Краснаполля ў Чэрыкаў. Пасажыры сядзелі моўчкі, любуючыся лесам, які з абодвух бакоў шчыльнай сцяной абступіў стужку шашы.

БЯРОЗАВАЯ ГАЛІНКА

На прыпынку, што насупраць вёскі Шляня, у аўтобус зайшла невысокага росту жанчына гадоў шасцідзесяці. На яе адразу звярнулі ўвагу. Не так на яе, як на пучок бярозавых галінак з маладой зялёнай лістогай, які яна асцярожна трымала ў руках, нібы букет дарагіх кветак. Жанчына адчула на сабе позіркі пасажыраў і, уладнаваўшыся на месцы, пачала разказаць.

— Да сына еду, у Казахстан. Ён там чатырнаццаты год жыве. У саўгасе робіць, і я ўжо шэсць гадоў пры ім. А цяперка ў родную вёску прыязджала. Пабыла два тыдні, у сваякоў пагасцявала і назад. Калі з Казахстана ад'язджала, сын прасіў: «Прывязі, мама, хоць некалькі галінак бярозкі нашай, краснапольскай. Так хочацца хоць паглядзець на яе...»

— Дык жа пасохнуць галінкі, — зацерагалі пасажыры.

— Няхай сабе, — яму ўсё роўна будзе радасць.

І старая павезла бярозавыя галінкі ў далёкі казахстанскі стэп, дзе на сотні кіламетраў не ўбачыш ніводнага дрэўца...

Гэты выпадак прыгадаўся мне нядаўна, калі я ішоў лесам, што непадальку ад вёскі Каямякіна, дзе раскінуліся землі Нівіцкага лясніцтва. Ішоў спакойна і раптам ад нечаканасці спыніўся: перада мною бялелі лысіны пнёў, валялася бярозавая голле. Два, чатыры, шэсць пнёў. Свежы след аўтамабільных колаў павёў на асфальт. Ніхто не ведае, куды павезлі спілаваныя бярозы...

Можна было б не рабіць з гэтага трагедыі, калі б гэта быў проста прыкры выпадак. На жаль, такіх парубак у нас многа. Праўда работнікі лясной аховы шукаюць бракабёраў, знаходзяць (калі гэта ўдаецца) і караюць па ўсёй строгаści савецкага закона. Але гэтых мер мала, каб спыніць варварскае знішчэнне лесу.

З расказаў старажылаў прыгадваецца другі выпадак. Гадоў трыццаць назад ля вёскі Сідараўка, дзе зараз цэнтральная сядзіба саўгаса імя Калініна, сталі вялікія сасновы боры. Гэта быў сапраўдны парк, які падарыла сама прырода.

Сёння сасновага бору няма. Яго па-варварску ссеклі. Знішчыць знішчылі, а пасадзіць маладзенькія дрэўцы ніхто не дадумаўся. А ці мала такіх выпадкаў? Штогод у лясх Краснапольшчыны без дазволу знішчаюцца сотні тысячы дрэў. Ідзеш па вуліцы якой-небудзь вёскі ці гарадскога пасёлка і там-сям бачыш штабелі тоненькага бярозніку, прывезенага на дрывы. Падумаўце, колькі дрэўцаў трэба ссекчы, каб нагрузіць цэлую аўтамабільную? А людзі ж сякуць і не задумваюцца над тым, што кожным узмахам сякеры яны паносаць вялікую шкоду лясной гаспадарцы, багаццям дзяржавы.

Каб спыніць самавольныя парубкі, трэба перш за ўсё забяспечыць насельніцтва палівам. У Краснаполлі

ёсць паліўны склад, але дроў на ім няма. Вось і шукаюць людзі нейкага выйсця.

Выйсце з гэтага становішча, вядома, можна знайсці. Прайдзіце сёння па любым квартале Нівіцкага, Выдранскага, Старынкаўскага і Краснапольскага лясніцтваў, і вы ўбачыце шмат рознага буралому, ламачча, сухастою. Тысячы кубаметраў дроў. Але нарыхтоўваць і вывозіць непрыгодную драўніну забаронена. І валежнік ляжыць гадамі, трухлее. Колькі таго буралому і сухастою ў лесе сёння, ніхто не ведае, бо сундэльнае абследаванне і ўзяцце на ўлік непрыгоднай драўніны праводзіцца ў нас раз на дзесяць гадоў.

Калі і кім выпрацоўвалася гэтае палажэнне? І чаму не падумалі пра тое, што ламачча, буралом і сухастой за дзесяць гадоў агніе?

У Краснаполлі надаўна створаны лясгас. Звярнуўся да яго дырэктара М. Баравога.

— Міхаіл Рыгоровіч, — пытаю яго, — а ці вельга арганізаваць суботнікі і нядзельнікі па ачыстцы лясных масіваў? Можна, вярта скажам, за жыхарамі нейкай вёскі замацаваць пэўны ўчастак дзяржаўнага лесу і дазволіць ім падбіраць на дрывы непрыгодную драўніну? Вядома, нарыхтоўваць дрывы трэба пад наглядам работнікаў лясной аховы, за нейкую плату.

— Думка правільная, — згаджаецца дырэктар. — Толькі вельмі рызыкаўна пускаць у лес абы каго. Будучы секчы і здаровыя дрывы. А наогул над гэтым пытаннем варта падумаць.

Сапраўды, варта не толькі падумаць, а і пачаць нешта канкрэтнае рабіць. Бо ачыстка лесу — адна з крыніц забеспячэння насельніцтва палівам хаця б на бліжэйшыя два-тры гады.

Шмат маладога лесу знішчаюць вучні. Звычайна ў школе ім даюць заданне нарыхтоўваць для лясніцтва насенне сасны. А як гэта робіцца, ніхто не сочыць. Падлеткі ж, бывае, спілююць маладую сасну, якая толькі пачала пладаносіць, і абарвучь шышкі. Пасля бяруцца за другое, трэцяе дрэва.

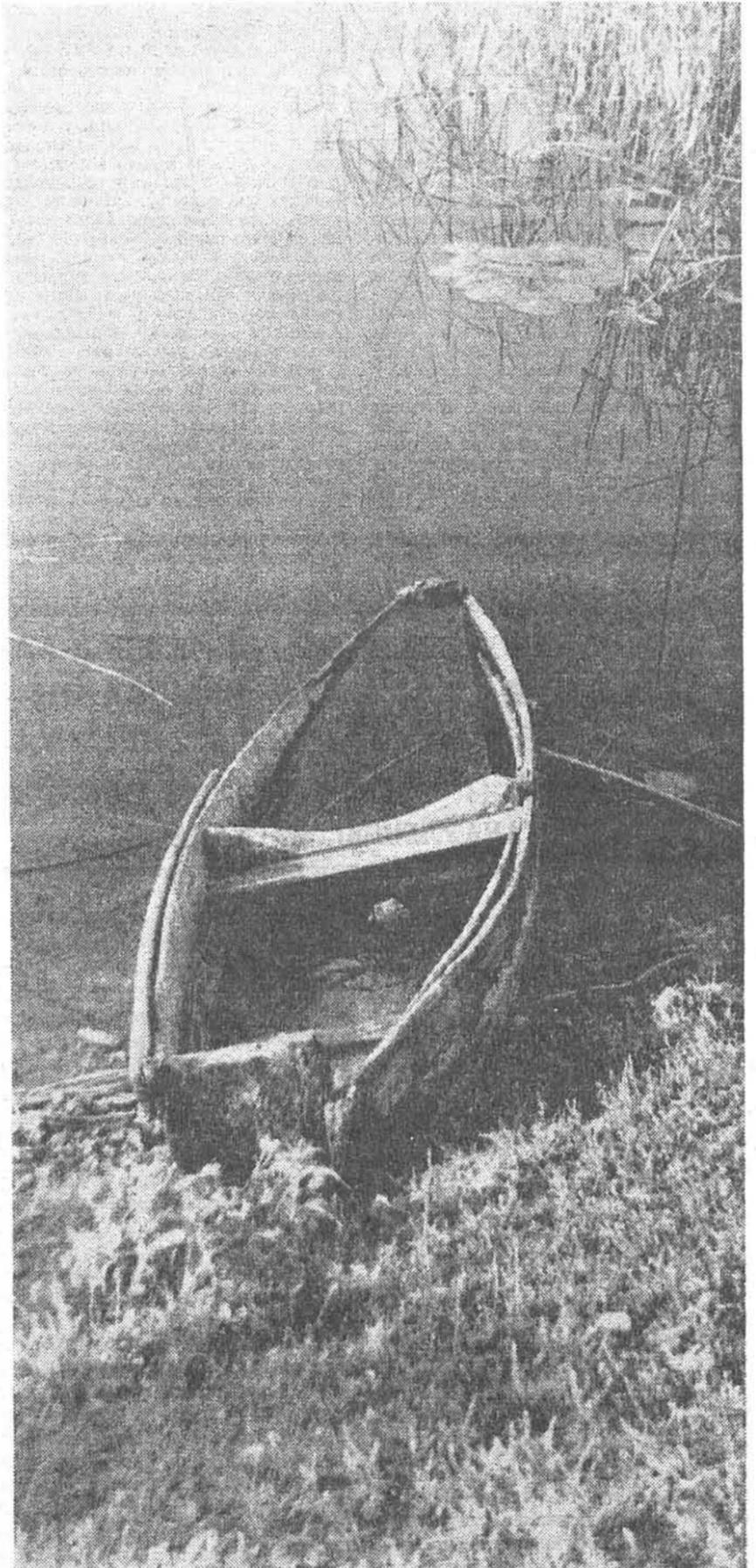
З поўнымі конькамі смалістых шышак хлапчкі вяртаюцца дадому. І ні настаўнікі, ні бацькі не растлумачаць ім, што такі спосаб «нарыхтоўкі» насення шкодны, што дзеля насення, з якога праз 20—30 гадоў вырасце сасна, не варта знішчаць дрэва.

Многія так нарыхтоўваюць венкі. Сеек бярозку, абрэзаў галінкі і ўся падзяка прыродзе за яе шчодрасць. За гэта нікога не караюць, нават ніхто дрэннага слова не скажа. Падумаеш венкі...

Усе гэтыя пытанні варта таго, каб зацікаўлены арганізацыі і шырокая грамадская строга і няўхільна выконвалі лясніцкі закон аховы скарбаў прыроды.

С. СЯМЁНАУ.

Краснапольскі раён.

цішыня.

Фотаапіс М. АМЕЛЬЧАНКІ.

3 ПОШТЫ АІМА

ЗАМАХ НА ПРЫГАЖОСЦЬ

Наваколле гарадскога пасёлка Мір, што ў Карэліцкім раёне, вельмі маляўнічае. Тут велічны помнік нашай гісторыі і культуры — Мірскі замак, які зараз рэстаўрыруецца, вакол — прыгожы парк і возера. Сюды часта прыязджаюць турысты, потым іх будзе больш, бо замак пасля аднаўлення стане музеем народнага мастацтва.

Над усім гэтым, асабліва над парковым возерам, нависла небяспека. Справа ў тым, што на рашэнні Гродзенскага аблвыканкома тут праектавана будаўніцтва жыццязабудоўчага комплексу. Аўтары праекта чамусьці замянілі раней заплававаны саўгасам «Мірскі» ўчастак над гэтай будаўніцтва на новы, які зна-

ходзіцца каля самых жылых дамоў і мае адхон у бок Мірскага спіртзавода, гарадскога парку і возера. Усе нечыстоты з фермы будуць сцякаць па ім у возера.

Мясцовыя органы ўлады прапанавалі перанесці будаўніцтва фермы на раней адведзенае месца, менавіта, на землі саўгаса. Было і хадаўніцтва намесніка міністра харчовай прамысловасці БССР тав. Баранова (будаўніцтва кароўнікаў у непасрэднай блізкасці ад возера з'яўнае і інтарэсы мясцовага спіртзавода), гэтым пытаннем займалася таксама камісія, якую ўзначальваў намеснік начальніка аддзела Дзяржкамтэта Савета Міністраў БССР па ахове прыроды тав. Трыфанаў.

Нарэшце 8 красавіка 1970 года было вынесена рашэнне выканкома Карэліцкага раённага Савета дэпутатаў працоўных, у якім зноў адзначалася, што жыццязабудоўчыя фермы найбольш мэтазгодна было б размясціць на саўгасным участку, які быў вызначаны з самага пачатку, дарэчы, пры ўдзеле дырэктара саўгаса «Мірскі» тав. Шакулэ.

Але ў абласным упраленні па будаў-

ніцтве і архітэктуры на-ранейшаму ўпарадкаванні. Апраўданне такое, праект робіцца, патрачаны грошы і пазна што-небудзь перарабляць.

Вядома, дзяржаўныя сродкі трэба берасці, але чаму за гэтае марнатраўства павінна расплачвацца прырода? Пакуль будаўнічыя работы не распачаты, трэба стрымцаць руку, што замакнулася на прыгажосць.

В. ХІЛІМОНАУ,
супрацоўнік карэліцкай райгазеты
«Полымя».

ДЗЕ ГУСТА, А ДЗЕ ПУСТА...

Сярод будаўнікоў і рабочых Бабруйскага шывнага камбіната многа аматараў чытання, студэнтаў-завочнікаў. Аднак дасюль у гэтым раёне Бабруйска няма ніводнай бібліятэкі. Да бліжэйшай трэба ехаць пяць кіламетраў. Каб задаволіць чытачоў, тут можна было б пакуль што адкрыць філіял цэнтральнай гарадской бібліятэкі або хаця б накіраваць сюды перасылку. Тым больш, што побач з камбінатам размясцілася другая буйнейшая будоўля ў горадзе — цепла-

электрацэнтраль. Рукою падаць адсюль і да трэцяга, дасюль вялікага прадырмстава — гарбарнага камбіната.

Такое ж становішча склалася ў жыхароў Дзеднаўскай ускрыны, плошчы імя Леніна і прылягаючых да яе Кастрычніцкай, Мінскай, Пралетарскай і іншых вуліц, якія за апошнія дзесяцігоддзе густа забудаваны шматпавярховымі жылымі дамамі.

Можна ў Бабруйску мала бібліятэк? Не, бібліятэк дастаткова, іх колькасць з кожным годам расце. Летась былі адкрыты яшчэ адна дзіцячая бібліятэка і восьмая па ліку бібліятэка для дарослых. У квадраце чатырох суседніх кварталаў у цэнтры горада размешчана пяць буйных бібліятэк гарадскога аддзела культуры — цэнтральная імя Горкага, дзіцячая імя Крупскай, гарадская імя Пушкіна, гарадская дзіцячая № 2 і зусім нядаўна, менавіта ў гэтым «бібліятэчным раёне», адкрыта яшчэ адна — гарадская бібліятэка № 8.

Размяшчэнне бібліятэк па прынцыпе «дзе густа, дзе пуста», як відаць са сказанага, не прыносіць карысці чытачам, не садзейнічае актыўнай прапагандзе кнігі. Пры планаванні забудовы горада, варта бібліятэкі, як і магазіны, сталовыя, майстэрні бытавога абслугоўвання, наблізіць да месца работы і жыцця людзей.

М. БЯРЭЗІНСКІ.

ЁН СТАЯУ на жалезным мосце, а пад ім гула рэчка. Яна моцна стуклася ў бетаніраваныя берагі, пенілася, быццам бы кіпела. І была чорная, як ноч.

Да яго падышоў прыцель, прыжмурый вочы і набраў на ўсе грудзі вечаровага паветра. Ён зашпіліў плашч і прамовіў:

— Радуюся вясне.

І, успомніўшы маладосць, хацеў яшчэ нешта сказаць, але на вочы набеглі слёзы. Ён больш ні слова не сказаў пра вясну, бо добра ведаў сябе — варта выліць з літр, як ужо цёплыякі.

Хутчэй закурый. Так будзе лепш.

Тытунь задушыць сентыментальнасць. Нездарма ж у гарнізоне смяляк з іх абодвух — казалі: дайце ім віна і цыгана, дык яны і ў мундзірах заплачучы.

Рэчка гула аднастайна, нібы закалыхвала, і ва ўсім гэтым была нейкая прыцягальная сіла. На вадзе ляжалі промні святла.

Ён адварнуўся, глянуў на прыцэлеваю цыгарэту, а пасля зноў пачаў углядацца ў ваду. Нахіліўся над поручнямі. Закалцілася сэрца, а на твары з'явілася нейкая д'ябальская ўсмішка.

Вясна! Хто ж цяпер радуецца вясне?

А што калі яшчэ больш нахіліцца і галавой ўніз? Засвістала б у вушах, кроў прыліла б да галавы — і ўсяму быў бы канец.

Як нейкая недапетая песня, была ў яго туга і жаданне скончыць з усім.

А што калі ўсё-такі кінуцца ўніз галавой?

А дзеці, жонка? Ад думкі пра сям'ю стала страшна. Ён моцна сціснуў халодныя поручні, нібы хацеў утрымацца на месцы, не паддацца прыцягальнай сіле рэчкі. Зноў глянуў на прыцэлеваю цыгарэту.

Не, нічога не скончыцца, усё будзе як было. Размова самога з сабой будзе цягнуцца бясконца, падмаваная афіцыйнымі і самазванымі суддзямі, падсілкаваная ўласным сумленнем. Сапраўды, нічога не скончыцца. Папрокі зноў і зноў будуць сыпацца на яго, пасцель будзе здавацца мурашнікам, не спакою не будзе, як і ў гэтай бурлівай рэчцы.

Папрокі... Зноў яны побач. Так. Яны заўсёды з'яўляюцца пасля некалькіх градусаў алкаголя ў крыві. Вось і цяпер яны тут.

«Навошта ты пайшоў на гэта? Асіраціў, дзе сям'і, забраў у маткі апошняга сына. Яны ж будуць праклінаць цябе да самай смерці, будуць праклінаць і дзяцей тваіх. Ты павінен быў узбунтавацца, адмяніць той загад. Чаму ты яго выканаў? Ну добра, а ты ведаеш, чый гэта быў загад? Выявілася, што ён быў вораг. Так, ваш маёр. Ты гэтага тады не ведаў, добра, але ж ён сам цябе папракнуў, што ты не браў пад увагу акалічнасці, не сарыентаваўся ў абстаноўцы на месцы. Ён сам!»

«Гэта вы давалі майго старога да смерці. Не адмаўляйцеся, ведаю, што гэта былі вы, вы і яшчэ ведаю, што ён прадчуваў смерць і таму не хацеў ісці з вамі. Не разумею, якое ў вас сэрца, ці ёсць яно ў вас? Вам варта скончыць жыццё самагубствам!»

За што? Ён пра гэта падумаў хвіліну назад, калі прыцель прыкрутаў цыгарэту. Але чаму ён павінен скончыць жыццё самагубствам? Хіба таму, што выканаў загад? Слепа? Не. Ён спрачаўся, адмаўляўся, але ўсё-такі загад выканаў.

— Дзе жанчыны? — спытаў начальнік штаба. Ён меў на ўвазе сваю жонку і яе сястру, каханку камандзіра, якія хаваліся ў вёсцы.

— Яны ў натарыусавай удавы, — адказаў ты. — Іх там ведаюць як яе дачку.

— Калі ты пра гэта даведаўся?

— Учора вечарам, пан маёр. Ім там добра. Немцы нічога не падазраюць.

— Вазмі шэсць хлопцаў. Пад раніцу ідзіце ў вёску і на другім канцы ўзіміце паніку. Немцы кінуцца туды, а вы ў гэты час возьмеце жанчын і завядзеце ў лес да трыангуляцыйнай вышкі. Мы з камандзірам будзем іх там чакаць.

— У немцаў жа там моцная ахова.

— А ты што — баба? Пасляўтра мы выступаем. Набліжаецца фронт. Напляваць на іх моцную ахову, ты павінен даставіць жанчын!

— А можа гэта зрабіць тады, як мы выступім, пад шумок? Тады будзе лягчэй.

— Ты чуў, мусіш іх даставіць заўтра.

— А як...

— Ніякіх як. Загад ёсць загад.

Карацей кажучы, жанчыны маюць важныя справы для штаба. Ты павінен да іх прабіцца, каб нават каменне з неба падала!

Каб толькі каменне!.. Ён груз вышэй кален у снезе, а за ім ішлі шэсць хлопцаў з вінтоўкамі і гранаатамі. Ішлі пад покрывам ночы, ім дапамагала густая імгла, і паўночны вецер, які замятаў сляды на снезе. Падышлі да берагу, зарослага вярбой. Сунуліся па лёдзе, нібы цені, моцна сціскаючы вінтоўкі і азіраючыся па баках.

МІЛАШ КРІО

ПАКУЛЬ ДАГАРЭЛА ЦЫГАРЭТА

А ПАВЯДАННІ

АТАР гэтага апавядання Мілаш Криво, належаць да той плеяды славацкіх пісьменнікаў, якім крылы для творчага падлетку даў удзел у анфамісцкім барацьбе ў Славацкім нацыянальным паўстанні. 1944 год, у якім пачалося паўстанне, быў і годам нараджэння Мілаша Криво як пісьменніка — выйшла яго першая кніжка. Ён пачаў з пазізіі, але хутка перайшоў на прозу — апавяданні пра партызан, потым раманы, якія, лаводле задумкі аўтара, павінны адлюстравалі важны перыяд сучаснай гісторыі славацкага народа.

Мілаша Криво цікавіць савацкая літаратура — ужо ў 1947 годзе ён выдае зборнік славацкай пазізіі «Уанімісен, сцягі» ў сваіх перакладах. Беларуская пазізія прадстаўлена была ў зборніку вершамі Я. Купалы, Я. Коласа, П. Броўкі і А. Куляшова. Вершы Купалы ў перакладзе М. Криво ў канцы саракавых гадоў можна было сустрэць на старонках славацкай перыядыкі. А ў 1952 годзе ў новым зборніку славацкай пазізіі, выданай у Браціславе ў перакладзе Криво, былі змешчаны вершы П. Броўкі.

Прауючы над раманам пра легендарнага героя антыфашысцкага Супраціўлення, славацкага партызана Яна Налеку-Рыжкіна, М. Криво ў 1955 годзе наведваў Беларусь. Плёнам гэтай пазізіі і творчай працы пісьменніка з'явіўся раман «Я вярнуўся жыць», добра вядомы і нашаму чытачу ў перакладзе Я. Бяганскай.

Тылькі гадоў назад мне пашчасціла асабіста пазнаёміцца з Мілашам Криво, пабачыў у яго браціслаўскай кватэры. Мне, вядома, асабліва цікавілі пераклады з беларускай пазізіі, і пакуль гаспадар гутарыў з нашымі гасцямі, я з яго дазволу, даў у яго кніжніцы паліцах, таропка гартаў старонкі анталогіі і зборнікаў, рабіў нататкі ў сваёй запіснай кніжцы. І вельмі прыемна было даведацца, што цікаваць да беларускай літаратуры стала ў доме Криво сямейным захапленнем — жонка Мілаша, Вера Криво, пераказвала нас перакладамі са «Жмені сонечных промняў», якія перадаваліся па браціслаўскаму радыё і друкаваліся ў часопісе «Рогач».

Потым былі пісьмы — Мілаш Криво пісаў пра сваю працу над сцэнарыем фільма пра Яна Налеку, цікавіўся, як паставіцца да іх паставіць сумесны фільм на нашай кінастудыі. І вось дасягнута пагадненне аб паставіўшы беларуска-славацкага фільма пра агульную нашу барацьбу супраць фашызму і трэба спадзявацца, Мілаш Криво будзе цяпер частей наведваць у нашу сталіцу.

Алесь МЛЖЭЙКА.

«Праскочым у вёску, пакуль яшчэ цёмна. Вазьму з сабой аднаго хлопца, а астатнія распануць страляніну за гумнамі. Калі ўсё будзе ў парадку з жанчынамі, дам сігнал двума стрэламі, каб хлопцы хутчэй беглі да лесу, а адтуль у бункеры».

За нямецкіх вартавых зрабілі ўсё іх сабакі. Унюхалі партызан і залізілі гучным, злосным брэхам.

«Каб нават каменне з неба падала», — нібы водгулле пранесліся ў галаве маёравы словы. А хлопцам горача — ідуць жа на пэўную смерць. Аж мурашкі пабеглі па спіне ад гэтай думкі. Можна, адкласці гэтую аперацыю?

Немцы ж не кожную ноч будуць у стане «баявой трывогі». А калі ў жанчын пільныя справы ў штабе? Не, загад трэба выканаць, калі б нават каменне падала з неба...

— Мы павінны ўварвацца ў вёску, — прапашаў, калі хлопцы аказаліся побач. — У жанчын важныя справы ў штабе. Двое з нас пойдучы, а астатнія распануць праз пяць хвілін страляніну.

Ён бачыў у туманнай імгле нахмураныя ілбы і моцна сціснутыя кулаккі. Немцы на сабакі лямант адказалі стрэламі. Хлопцы заляглі за дрэвамі, толькі двое падаліся ў вёску.

Яшчэ не позна, падумаў ён, — можа, вярнуцца? Жанчынам нічога не зробіцца, калі пачакаюць якую пару дзён, магчыма і справы ў іх не такія важныя і тэрміновыя. Адно ясна, што пасля гэтай аперацыі не ўсе астануцца жывыя. Ці маю я права гнаць людзей на пагібель?

Ён заповоліў, сцішыў крок. Можна, вярнуцца? Але ж тады пападзеш пад суд. Не выканаў загад, у штабе не атрымалі важнай інфармацыі. Не, ніхто не даў права сумнявацца ў важнасці інфармацыі. Атрымаў загад і павінен яго выканаць у што б там ні стала, так сказаў маёр. Каб нават каменне...

У жыцці ў людзей падзелены задачы, мільганула ў яго галаве думка. Як і на вайне. Адзін загадвае, другі выконвае загад. Бо ў гэтым зарука дысцыпліны і баявой маралі. Прыгожа б гэта выглядала, каб кожны філасофстваваў: варта ці не варта выконваць загад. На строгай дысцыпліне трымаецца партызанская вайна, а не на дыскусорах, абвешаных гранатамі.

— Пойдзем, — сказаў больш сам сабе і глянуў на гадзіннік...

Ужо сонца пачало прадзірацца праз снеговія хмары, калі іх трое вярнулася да бункера. З апушчанай галавой, цяжкімі нагамі і знявольным языком. Жанчыны засталіся ў натарыусіх, яны пабаяліся ісці ў горы, і нічога не ведалі ні пра якія справы. А прыкрала маёру манашаскае жыццё ў бункерах, захачцелася мець пры сабе сваю палавіну, і ў начальства ж цяжэ ў жылах кроў...

Людзі ў вёсцы надзейныя, не здрадзяць, абедзве жанчыны жывуць там. З іх галавы не ўпадзе ні адзін волос. А трое яго хлопцаў не вярнуліся! Па-веў людзей на смерць з-за капрыза начальніка штаба.

Выканаў страшны загад, ад пачатку амаральны, але верыў, што павінен даставіць у штаб важную інфармацыю, што дысцыпліна — гэта галоўнае.

— Абедзве засталіся там, і ні пра якія справы нічога не ведаюць, пан маёр. Яны не захацелі ісці з намі. А мы страцілі трох хлопцаў.

Маёр пачырванеў. Схапіўся за галаву, сеў на ложак, і ўздыхнуў:

— Дурань, чаго ж ты лез? Ты павінен быў ацаніць сітуацыю і мы адклалі б аперацыю. Як жа так, трох страціў?

— Вы загадалі ў што б там ні стала...

Маёр махнуў рукой:

— Так. Але ж можна было разабрацца ў сітуацыі. Хлопцаў трэба берагчы.

Пілат, ухмыльнуўся ён, сапраўдны Пілат. Уцягнуў яго, а сам цяпер ўывае рукі. Невінаваценыкі.

А што, каб не выканаў загад? Што б тады маёр сказаў? Паставіў бы да сценкі іншым на страх.

Маёр даслужыўся да палкоўніка, выйшаў на пенсію і паехаў за мяжу. Тады прыйшлі першыя расчараванні. «Твой начальнік штаба здраднік, а ты быў сляпым выканаўцам яго загадаў. Так, ты быў яшчэ малады, нявольны, але ж... З-за капрызу двух афіцэраў кінуўся з хлопцамі супраць пераўзыходзячага сілай ворага. Абсалютнае самагубства, і толькі праз глупства».

Вы павінны былі скончыць жыццё самагубствам... Бяссэнсіца, тая ж жанчына не ведае, як усё было, як спрачаўся сам з сабой, з маёрам, як паверыў загаду. Ён не так вінават у тым, што нічога не змог зрабіць, як тым, што застаўся жывы. Але ж гэта толькі выпадковасць.

Чаму ён такі чуллывы да таго, што было ў гарах? Пазней яго жыццё навучыла. Агрубела скура. Рабіў не заўсёды так, як было трэба, забыўся на сяброў, але гэта не ўспамінаецца. У гарах было ўсё такое чыстае, як белы снег. Чыстымі былі панучы, думкі, сувязі, узаемаадносінны, і таму кожная кропля бруду выводзіла яго тады з раўнавагі.

Як і цяпер. Ён стаяў на жалезным мосце, а пад моцям гула рака. Трымаўся за халодныя парэнчы і глыбока дыхаў — перамагаў магнетычную, прыцягальную сілу вады. Тая хвіліна, калі ён вагаўся ці кінуцца яму з моста, прайшла. А дзяцела далёка, але можа яшчэ вярнуцца.

Каля яго стаіць сябра, які радуецца вясне. А гэта ж вялікая справа радавацца вясне! Успомніў дзяцей, жонку. Усё будзе, як было, і нічога не скончыцца. Ён стаяў над вірлівай рэкой і не кідаўся ў яе абдымкі. Бачыў, як паляцеў з моста акурка сябравай цыгарэты, як ён свеціцца ў цемры, а пасля згасае.

Сябра глядзеў на яго і не разумеў, што з ім адбылося. Сябра ўсміхнуўся, паказаў рукой на агні горада і сказаў:

— Паглядзі, узыходзіць месяц. Бачыш?

— Так, бачу, — кінуў ён, — хоць нічога не бачыў. Толькі раку, цяпер ужо лагаднейшую і вельмі далёкую. Яму здавалася, што ў жылах яго, замест крыві, рака — халодная, вірлівая, чорная.

Пераклала са славацкай мовы В. КРАЙКО.

КІНО, ТЭЛЕБАЧАННЕ І ГЛЯДАЧ

НАТАТКІ АБ МІЖНАРОДНЫМ НАВУКОВЫМ СІМПОЗІУМЕ

Калі графічна паказаць гэту праблему, то, вядома, атрымаецца з трохкутнік з роўнымі бакамі: кіно, тэлебачанне, глядач. Цесныя сувязі з узалежнымі ўзаемазлучэннямі гэтымі трыма «бакамі» патрабуюць пільнага, глыбокага вывучэння. Роля сродкаў масавай камунікацыі ў сучасным грамадстве, удзел кіно, тэлебачання ў фарміраванні чалавечай асобы і, з другога боку, патрабаванні, якія прад'яўляюць глядачы да мастацтва, і сродкі іх самае галоўнае — на-

колькі публіка, цікава задавальняе яго духоўныя патрэбы людзей, — усё гэта розныя аспекты адной вялікай праблемы. Гэта праблема стала тэмай спецыяльнага сімпозіума, які адбыўся ў Доме творчасці славацкіх кінематографістаў «Рэвіна» (над Ленінградам).

Сімпозіум паказаў, што работы вучоных сацыялістычных краін ствараюць агульную карціну месца і ролі кіно і тэлебачання ў жыцці сацыялістычнага грамадства, падкрэсліў велізарны ўплыў экраннага мастацтва на аўдыторыю глядачоў, яго высокую выхавальную сілу. Гэтыя даследаванні маюць вялікае значэнне не толькі ў даставанні да самой праблемы ўзаемаадносін мастацтва і глядача. Вывучаючы глядзельную аўдыторыю, вучоная краінаюцца самых розных з'яў грамадскага жыцця. Вось адзін маленькі прыклад, які прынёў доктар філасофіі Крышчо Гаранаў з Балгарыі. Пра вывучэнні прычын міграцыі сельскай модалі другім па значнасці фактарам, які сапраўды пераважвае, было названа нездавальняючае кінаабслугоўванне ў сельскай мясцовасці. І ў сувязі з гэтым дзяржаўнымі арганізацыямі былі прыняты адпаведныя меры.

Вядомы польскі сацыялаг-прафесар Казімеж Жыгульскі гаварыў аб вялікім сацыялагічным даследаванні, праведзеным у рамках ЮНЕСКО.

Аб'ектам вывучэння сталі кінагероі фільмаў шасці розных краін. Атрыманая вынікі дэпартаменту даволі ясна меркаваць не толькі аб напрамку кінамастацтва гэтай краіны, але і маюць велікі пэўную карціну грамадскага жыцця.

Некалькі гадоў назад у ГДР найбольшай папулярнасцю карысталіся дэтэктыўныя, прыгодніцкія фільмы. Надаўнае даследаванне, праведзенае Берлінскім інстытутам кіно і Цэнтральным інстытутам вывучэння маладзёжных праблем у Лейпцыгу, паказала, што сёння маладыя глядачы больш ахвотна глядзяць фільмы аб «сэнсе жыцця», у мастацтве яны шукаюць сустрэч з моцнымі, духоўна багатымі героямі, якіх можна было б пераймаць.

З цікавымі павадамі аб сваіх сацыялагічных даследаваннях выступілі славацкія вучоныя. Нярэдка тэлебачанне спрабуюць разглядаць як канкурэнта іншых відэаінфармацыйнага мастацтва. А вось даследаванні, праведзеныя срод сельскіх жыхароў Эстонскай ССР, паказалі, што незалежна ад бурнага росту тэлебачання (сёння ў Эстоніі практычна кожны жыхар мае магчымасць глядзець тэлепраграмы і слухаць радыё) большасць апатаў не сталі радзей хадзіць у тэатр, на канцэрты, на выставы. У цэлым жа ў сельскай мясцовасці

§ СССР назіраецца рост наведвання кіно.

Матэрыялы сімпозіуму яшчэ раз пацвярджаюць тую велзарную ролю, якую адыгрываюць кіно і тэлебачанне ў жыцці грамадства і важныя даследаванні, якія вядуцца мастацтвазнаўцамі і вучонымі сацыялістычных краін. Практычныя вынікі розных па сваім характары даследаванняў закладваюць трывалую базу для далейшых работ. Роздум і ўзаемны ўплыў глядзельнай аўдыторыі кіно і тэлебачання — гэта не размова аб чыста статыстычных дадзёных, аб колькасці прададзеных білетаў, а ў першую чаргу размова аб тых маральна-эстаэтычных каштоўнасцях, што прапаноўваюцца той ці іншай аўдыторыі творамі тэле- або кінамастацтва.

Сёлетні сімпозіум быў другім пасля сустрэчы кіназнаўцаў сацыялістычных краін у 1969 годзе ў Берліне. Наступная сустрэчка адбудзецца ў 1971 годзе ў Венгрыі.

(АДН).

— ГРЫША, дружка, колькі лет, колькі зімі! — хтосьці моцна абхапіў мяне за плечы.

Я азірнуўся. Перада мной стаяў незнаёмы мужчына.

— Вы памыліліся, грамадзянін, — сказаў я. — Нікага Грышы я не ведаю.

— Даруйце, калі ласка, — мужчына паглядаў на мяне з недаверам. — Памыліўся... Але вы вельмі падобны на Грышу, майго знаёмага. А вы нават і не чулі пра Грышу Войцікава?

— Не, не чуў, — адказаў я. І пайшоў, бо вельмі спаўся.

Але мужчына не адставаў. Ён ішоў крыху заду і гаварыў:

— Ну, дальбог, ні разу не бачыў, каб людзі былі так падобны. Як дзве кроплі вады. Можна ён ваш брат ці так які сваяк?

— Я ж вам сказаў, што

нікага Грышы Войцікава я не ведаю.

— Мужчына не збянтэжыўся.

— Вось жа бывае, га? А я ўжо думаў, што гэта Гры-

Аляксандр АЛЯКСЕЙЧЫК

ГУМАРЭСКА

ша. Мы з ім у адным класе вучыліся. А потым разыйшліся. Уга, колькі ужо гадоў мінула. А от сёння прыехаў у горад і на табе — Грыша ідзе! Адразу пазнаў, хоць прайшло, пэўна, гадоў пятнаццаць.

Я спыніўся і ўжо зласнавата прагаварыў:

— Я ж зусім не Грыша!

— Кінь, дружка, я заўсёды ведаў, што ты вялікі жартульнік. Раскажы лепш, дзе ты і як, ці добра маешся.

— Нічога, — кажу, — дзякую.

— Малайчына! А дзеткі ёсць?

— Ёсць. Хлапчаны.

— Ну, віншую, брат! Можна ўсё ж адначым сустрэчу, га?

— Выбачайце, але не магу. Вельмі спяшаюся.

— Ведаю, ведаю, ты цяпер вялікім начальнікам стаў. Ужо ўпраўленнем камандуеш?

— Не, пакуль у намесніках хаджу.

— Ну, усёроўна, справы, справы... А я, ведаеш, прыехаў, іду, гляджу — ажно Грыша! Гэта ж гадоў дзесяць не бачыліся.

— Пятнаццаць, — паправіў я.

— Так, малайчына, памятаеш. І вось толькі ўбачыў цябе, а ты ўжо ўцякаеш. Дрэнна, Грыша!

— Але ж, ведаецца, я сапраўды спяшаюся.

— Канечне, для старых сяброў у цябе і часу няма.

Я зазлаваў:

— Што вы, урэшце, ад мяне хочаце?

— Нічога, — адказаў мужчына. Што ты, Грыша... Вось толькі... Ты ж ва ўпраўленні працуеш! Можна нашаму камбінату памог бы станок атрымаць, га?

— Ну, добра, — сказаў я. — Прыходзьце ў пятніцу раніцою.

— Грыша, ты малайчына! — мужчына ўхапіў маю руку і затрос яе. — Я так і ведаў, што ты дапаможаш. Як жа — стары сябра! Да пятніцы, дружка.

І ён павярнуў у завулак.

Іван МУРАВЕЙКА

ДЗЕНЬ УЗОРНАГА АБСЛУГОЎАННЯ

У магазіне — чысціня, парадак. Не магазін, а проста — зямны рай. А вочы прадаўцоў на ўсіх прамеяцях радасць, а ветлівасці столькі — хоць ты адбаўляя.

На ўсю сцяну — плакат, аздоблены сюзор'ямі Рознакалёрных лямпачак, гірлянд, вялянок:

«Сягоння ў нас — дзень абслугоўвання ўзорнага Любімых, дарагіх пакупнікоў».

Але чамусь казалі так пакупнікі: — О, каб не дзень, а год праводзілі такі!

Марк СМАГАРОВІЧ

НАСТЫРНЫ ЛЯВОН

Пегаса асядлаў Лявон, Адолеў спрэчак буру, Не ўехаў, а ўламаўся ён У літаратуру.

НЕДАСВЕДЧАНАЯ МАЦІ

— Раман душу перавярнуў мне, мама! Такі раман... Такая рэч... А маці выпаліла: — Хама Гані, мая дачушка, прэці!

К. ПАУТАРЖЫЦКІ

СОРАМ

— Чаму ты вочы закрываеш, Калі «Маскоўскую» глытаеш? — Пакляўся жонцы я, што болей Не гляну ў шклянку аніколі.

Павел САКОВІЧ

БАЙКІ-КАРАЦЕЛЬКІ

ПОМСТА

Бутэльку гарэлкі ўзялі за горла. Але яна адпомсціла за сябе: праз гадзіну «крыўдзіцеля» знайшлі ў непрытомным стане.

ДАРЭМНЫ ПРЫХОД

На вялікі жал, думкі часта прыходзілі да яго тады, калі ў яго, як кажуць, не ўсе былі дома.

ПРАСПЕКТЫЎНЫ СПЕЦЫЯЛІСТ

Маладога архітэктара пакінулі ў цэнтры: ён мог праспектыўна мысліць.

ФІЛОСАФ

Стоячы пад здравым дахам, жыхар уздыхаў: — Усё цяча, ды не ўсё мяняецца...

С. ВАНІН

ВЫПАДКІ

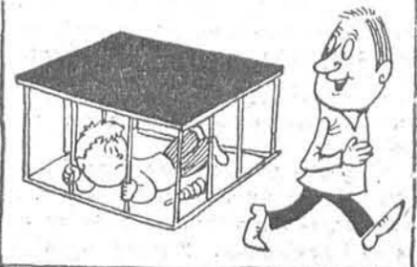
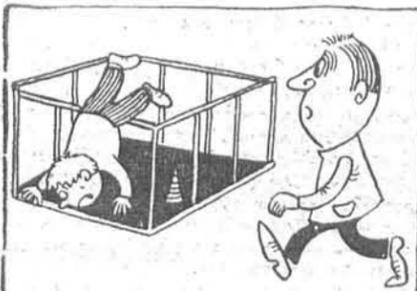
— Мама, а чаму гэты фільм дзецям глядзець не дазваляецца? — А от паглядзіш, дачушка, — сама зразумееш.

● Як ваш новы загадчык? — Нічога сабе... — А наш усё сабе!

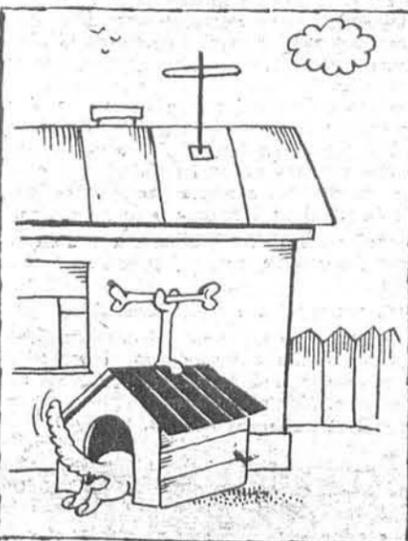
● Сорам! У нашым двары дзеці цэлымі днямі рэжуча ў карты, а дарослыя праходзяць міма. — Я ўчора прыпыніў, дык трыка прайграў.

ПАТЭНТ НЕ РЭГІСТРАВАНЫ

Мал. А. ЗАУЯЛАВА.

— Цяпер не вылезе!..

ПЯРОМ ЯК ТАПАРОМ

«Матэрыяльнае становішча маё цяжкае, таму што не маю мужа і іншых крыніц даходу».

«Дзверы тэхнікума расчыніліся і выпусцілі са сваіх абдымкаў сваіх любімых вучыль».

«Я знаходжуся на краі абрыву свайго існавання».

«Становішча маё кепскае. Сохну, як палена, і жыву выключна на вадзе».

«Суд аб'явіў мне вымозу за нявыхад на працу ў п'яным выглядзе».

«Сусед аблаў і мяне рознымі ананімнымі словамі».

«Я ўжо дзесяць гадоў жыву самастойным жыццём, таму што ў мяне няма кватэры».

«Выключыць са штатаў у сувязі са смерцю. Аснова: згодна з пададзенай заявай».

«Сёння ў клубе сем грэшнікаў».

«Прашу вас адпусціць без штрафу сіваю кабылу і ендэрга, бо яны ездзілі ў госці і транзілі туды не па сваёй ахвоце».

Сабраў А. ЛЕШЧАНКА.

МІЖ ІНШЫМ

Н. ПАРУКАЎ

Той, хто жыве чужым розумам, расплачваецца сваёй галавой.

Часам здараецца, што і чарвяк высока ўзбіраецца.

Пляткар — гэта той, у каго ў роце не язык, а брудны квач, якім ён пэцкае пры цябе іншых, а пры іншых — цябе.

Паэт, баючыся, каб крытыкі не палічылі яго эгаістам, ніколі не меў у вершах уласнай думкі.

Хто не мае сілы адпомсціць, той ноціць камень за пазухай.

І гумар бывае сатырай для таго, над кім смяюцца.

Дрэнна чалавек гаворыць пра людзей толькі дрэннае, спадзеючыся гэтым пераканаць, што і ён не горшы за іншых.

Салавей песнямі не сыты, але і без песень жыць не можа.

«Дальбог, не брашу» — любімая прымаўка хлуса.

ФРАЗЫ

Марцін КОУЗКІ

Хаос — гэта такі парадак, які цяжка парушыць.

Ці працуе час на тых, хто часова не працуе?

Склероз: немагчымасць успомніць тое, што нельга забыць.

Што такое калектыўны сад? Індывідуальныя агароды.

— Ёсць у ёй нешта ад праўды, — гаварылі пра хлусню.

Памылкі маладосці ў аўтабіяграфіі відаць былі па арфаграфіі.

На твары ў яго было напісана такое, што паказацца з ім можна было толькі сярод непісьменных.

«Літаратура і мастацтва» — орган Міністэрства культуры і праўлення Саюза пісатэлей БССР. Мінск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах. Друкарня выдавства ЦК КП Беларусі

Адрас рэдакцыі: Мінск, вул. Захарова, 19.

Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, на месціна галоўнага рэдактара — 33-25-25, адзнага санрагара — 33-44-04, аддзела літаратуры — 33-22-04, аддзела тэатра, кіно і музыкі — 33-24-62, аддзела выўленчага мастацтва архітэктары і вытворчай эстэтыкі — 33-24-62, аддзела публіцыстыкі — 33-24-62, аддзела культуры — 33-21-53, выдавецтва — 32-22-19, бухгалтэрыі — 32-15-87.

Рукапісы не вяртаюцца.

Галоўны рэдактар Л. Я. ПРОКША. Рэдакцыйная калегія: З. І. АЗГУР, В. М. АПАДАУ, А. Ц. БАЖКО (намеснін галоўнага рэдактара), Б. І. БУР'ЯН, А. І. БУТАКОУ, А. С. ГРАЧАНІКАУ, К. Л. ГУБАРЭВІЧ, І. М. ДАБРАЛЮБАУ, В. У. ІВАШЫН, А. С. КАЗЛОУСКІ, П. М. МАКАЛЬ, У. Л. МЕХАУ (адказны сакратар), Р. К. САБАЛЕНКА, І. А. САНКОВА, М. Г. ТКАЧОУ, Ю. М. ЧУРКО, Р. Р. ШЫРМА.